

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Tarih Eğitiminde Yerellik: 1922-1950 Döneminde Menemen Kazası” adlı çalışmanın tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden olduğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

28/10/2005

Nilay EYRİCE

TEŞEKKÜR

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemen kazasını incelerken, özellikle Menemenlilerden çok yoğun destek aldığımı söyleyebilirim. Özellikle sözlü tarih çalışması yapmak amacıyla gittiğimiz köylerde büyük bir konukseverlikle karşılanmış bulunuyoruz. Köylüler, köy muhtarları ve kahvehane sahipleri ellerinden gelen hiçbir yardımı esirgemediler. Bu yelpaze o kadar geniştir ki; desteğini aldığım herkesin ismine yer verememenin üzüntüsünü yaşamaktayım.

Devlet İstatistik Enstitüsü ve İzmir Milli Kütüphane ve Menemen Halk Kütüphanesi çalışanlarının yaptığı yardımlar, çalışmama çok büyük katkı sağlamış bulunmaktadır. Ayrıca Menemen'e bağlı köylere ve sözlü tarih kaynaklarına ulaşmamı sağlayan Yakup Eyrice, Rıza İyier ve Bilal Doğan'a; Menemen ile ilgili yardımcı kaynaklarını benimle paylaşan Ahmet Sever ve Ethem Genç'e; tezimin yazım aşamasında desteğini esirgemeyen canım kardeşim Elem Eyrice'ye ve arkadaşlarım Esra Hanoğlu ve Yeşim Saldır'a sonsuz teşekkür ediyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü M¼d¼rl¼đ¼ne

**İşbu alışma, j¼rimiz tarafından Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi
Anabilim Dalı Tarih Öğretmenliği Bilim Dalında Y¼KSEK LİSANS TEZİ
olarak kabul edilmiştir.**

Başkan:
¼ye:
¼ye:
¼ye:

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim ¼yelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../2005

**Prof. Dr. Sedef GİDENER
Enstit¼ M¼d¼r¼**

YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ FORMU

Tez No: **Konu kodu:Üniv. kodu**

*** Not: Bu bölüm merkezimiz tarafından doldurulacaktır.**

Tezin Yazarının

Soyadı: Eyrice

Adı: Nilay

Tezin Türkçe Adı: Tarih Eğitiminde Yerellik: 1922-1950 Döneminde Menemen Kazası

Tezin Yabancı Dildeki Adı: Local In History Education: Menemen Borough In The Period Of 1922-1950

Tezin Yapıldığı

ÜNİVERSİTE: DOKUZ EYLÜL
Yılı:2005

Enstitü: EĞİTİM BİLİMLERİ

Tezin Türü:

1. Yüksek Lisans
2. Doktora
3. Tıpta Uzmanlık
4. Sanatta Yeterlilik

Dili: Türkçe

Sayfa Sayısı: 146

Referans Sayısı: 108

Tez Danışmanının

Unvanı: Yrd. Doç. Dr.

Adı: Erdal

Soyadı: ARSLAN

Türkçe Anahtar Kelimeler:

1- Yerel Tarihçilik

2- Tarih Eğitimi

3- 1922- 1950 Döneminde Menemen Kazası

İngilizce Anahtar Kelimeler:

1- Local History

2- History Education

3- Menemen borough in the period of 1922-1950

İÇİNDEKİLER

Yemin Metni	i
TEŞEKKÜR.....	ii
ONAY SAYFASI	
YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ FORMU	
İÇİNDEKİLER	
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	v
GİRİŞ	1
I. YEREL TARİH	3
II.TARİH EĞİTİMİNDE YERELLİK.....	11
III. MENEMEN OLAYI.....	14
IV. TARİH EĞİTİMİMİZDE MENEMEN KAZASI	19
V. MENEMEN KAZASININ TARİHÇESİ.....	23
1. HELLENLER ÖNCESİ DÖNEM VE HELLENLER DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN	23
2. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN	27
3. BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN	28
4. SARUHAN BEYLİĞİ DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN.....	30
5. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN.....	31
A. 15. Yüzyılda Menemen	31
B. 16. Yüzyılda Menemen	31
C. 17. Yüzyılda Menemen	32
D. 18. Yüzyılda Menemen	32
E. 19. Yüzyılda Menemen.....	33
VI. MENEMEN KAZASININ COĞRAFYASI VE İKLİM ÖZELLİKLERİ	35
1. MENEMEN KAZASININ COĞRAFYASI	35
2. MENEMEN KAZASININ İKLİM ÖZELLİKLERİ	36

VII. MENEMEN İSMİNİN KÖKENİ VE KAZA İÇİN TARİH BOYUNCA KULLANILAN ADLAR	37
VIII. SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM.....	40
1. SOSYAL YAŞAM.....	40
A. Spor Faaliyetleri	40
B. Menemen Avcılar Kulübü'nün Faaliyetleri	40
C. Temsil ve Müsamereler	41
D. Menemen Halkevi'nin Faaliyetleri	41
E. Kahvehaneler	42
F. Menemen Pazarı	42
G. Ağaç Bayramı.....	43
H. Yardım Kampanyaları	43
İ. Ulusal Bayramlar	43
J. Menemen'in Sesi Gazetesi	44
K. Deve Güreşleri	44
L. Menemen Çömlekçiliği	45
M. Gelenek ve Görenekler	45
2. SAĞLIK	48
A .Bulaşıcı Hastalıklar	48
B. Eczaneler	49
C. Menemen Dispanseri'nin Faaliyetleri	50
3. TARIM.....	52
A. Menemen Kazasında Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünleri	53
B. Köylülere Toprak Dağıtımı	56
C. Menemen Ovasını Sulama Çalışmaları	56
4. HAYVANCILIK.....	59
5. DOĞAL AFETLER	61
A. Çekirge İstilaları.....	61
B. Tarla Farelerinin İstilaları.....	62
C. Gediz Taşkınları	63
6. EĞİTİM VE ÖĞRETİM	65
7. BAYINDIRLIK İŞLERİ	69

A. Yol İnşaatları	69
B. Köprü İnşaatları	70
C. Köy Yollarının Yapımı	70
8. ADLİYE TEŞKİLATI	71
A. 19. Yüzyılda Menemen Kazasında Adliye Teşkilatı	71
B. 1922- 1950 Yılları Arasında Menemen Kazasında Meydana Gelen Adli Olaylar	71
C. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre İzmir'e Bağlı İlçelerde Bulunan Mahkemeler ...	75
D. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Kazasına Ait Ceza Davaları	76
E. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Kazasına Ait Hukuk Davaları	76
F. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Hapishanesinin Durumu	77
9. NÜFUS YAPISI	78
A. 1890 Yılı Aydın Vilayet Salnamesine Göre Menemen Kazasının Nüfusu ...	78
B. 1927 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	78
C. 1935 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	79
D. 1940 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	79
E. 1945 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	79
F. 1950 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları	80
G. Menemen'e Gelen Muhacirler	80
10. MENEMEN KAZASININ İÇME SUYU VE ELEKTRİK SORUNLARI	82
A. İçme Suyu Sorunu	82
B. Elektrik Sorunu	83
IX. MENEMEN'E BAĞLI NAHİYE VE KÖYLER	85
X. MENEMEN'E BAĞLI MAHALLELER	112
XI. MENEMEN'DE BULUNAN TARİHİ YAPILAR	115
XII. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE MENEMEN KAZASI	119
SONUÇ	123
EKLER	127
1. MENEMEN KAZASININ NÜFUS ÖZELLİKLERİ	126

2. 1930 SENESİNDE MENEMEN KAZASINDA BULUNAN MOTORLU TAŞIT SAYISI	131
3. MENEMEN KAZASINDA ELDE EDİLEN YILLIK MAHSULAT	131
4. 1929-1935 YILLARI ARASINDA MENEMEN BELEDİYESİ MASRAFI İSTATİSTİĞİ.....	133
5. 1932 YILINDA MENEMEN KAZASINDA BULUNAN KÖY OKULLARINA YAPILAN YARDIMLAR.....	134
6. 1922-1950 YILLARI ARASINDA MENEMEN'DE GÖREV YAPAN YEREL YÖNETİCİLER	134
7. MENEMEN FOTOĞRAFLARI	137
BİBLİYOGRAFYA.....	141

ÖZET

Elinizde bulunan yerel tarih çalışması, iki farklı inceleme konusuna ayrılmış bulunmaktadır. İlk olarak Türk tarih eğitiminde yerel tarihin yerini ve önemini irdelemeye çalıştık. İkinci araştırma alanı olarak ise; yerel tarih alanında bir örnek olarak 1922-1950 yılları arasında Menemen kazasını inceledik.

Yerel bir örnek olarak Menemen kazasını incelemeyen önce, dünyada ve Türkiye’de yerel tarihin yerini ve önemini ortaya koymaya çalıştık. 16. yüzyıldan itibaren bazı yerel tarih çalışmaları yapılmıştır; ancak bu alanın asıl yükselişi 20. yüzyılın ikinci yarısına denk gelmektedir. Yerel tarihçiliğin ülkemizde henüz gelişme döneminde olduğunu söyleyebiliriz. Tarih eğitimimizde yerellik, üzerinde çok fazla tartışılabilinecek bir konu değildir; çünkü tarih dersi müfredatlarında ve ders kitaplarında yerel özelliklere pek rastlanmamaktadır. Menemen kazası ise; tarih derslerinde yalnızca Menemen olayı ile karşımıza çıkmaktadır. Menemen olayı gerici nitelikte bir olaydır ve ders kitaplarında da bu şekilde yansıtılmaktadır.

Günümüze kadar Menemen kazası ile ilgili olarak yapılmış olan çalışmalar, 1919 yılına kadar getirilmiştir. Tezimizde bu kaynaklardan yararlanarak Menemen’in tarihçesine de yer vermiş bulunuyoruz. Menemen kazası, oldukça köklü bir tarihsel geçmişe sahiptir. Coğrafya, tarih biliminin yardımcı disiplinlerindedir. Bu yüzden kazanın coğrafyasına ve iklim özelliklerine yer vermeye çalıştık.

Bu çalışmanın amaçlarından birisi, çok partili hayata geçiş döneminde Menemen’in sosyal, siyasal ve kültürel hayatını ortaya koymaktır. Yaptığımız araştırmaya göre; 1922-1950 yılları arasında Menemen’in sosyal hayatını tiyatrolar, müsamereler, spor ve avcılık faaliyetleri, ulusal bayramlar gibi unsurlar şekillendirmekteydi. Menemenlilerin yaşantısını özellikle sıtma hastalığı zaman zaman tehdit etmekteydi.

Menemen Ovası, Gediz Nehri’nin de verdiği avantajla, oldukça verimli bir arazi yapısına sahiptir. Menemen, ilk iskan dönemlerinden itibaren, tarım merkezi olma özelliğini günümüze kadar devam ettirmiştir. Kazada hayvancılık da önemli bir

ekonomik faaliyetidir. Özellikle küçükbaş hayvancılık gelişmiştir. Menemen'in yoğurdu, bölgede büyük üne sahip bulunmaktadır.

Nüfus bilgileri, yerel tarih çalışmaları açısından önemli bir unsurdur. I. Dünya Savaşı'ndan sonra Menemen'in etnik yapısı oldukça değişmiştir. Ayrıca 1922-1950 yılları arasında kazaya çok sayıda muhacir gelmiştir.

Çok partili hayata geçiş dönemi, bütün ülkede olduğu gibi, Menemen'de de halkın siyasal yaşamını ve sosyal ilişkilerini etkilemiştir. Bu dönüşümü özellikle sözlü kaynaklara dayanarak incelemeye çalıştık. Menemen köylüleri de bu dönemden etkilenmiştir. Bu yüzden köylerin sosyal, kültürel ve siyasal yapısına ayrıca yer vermeyi tercih ettik. Menemen köyleri, dağ köyleri ve ova köyleri olmak üzere iki gruba ayrılmaktaydı. Ayrıca kaza, köklü bir geçmişe sahip olduğu için, çok sayıda tarihi esere sahiptir.

ABSTRACT

This local history study is separated to two examination topics. Firstly, we tried to examine the importance of local history in Turkish history education. As a second research topic; we examined Menemen borough between the years of 1922-1950, as an example in the field of local history.

Before examinig Menemen borough as a local example, we tried to determine the importance of local history in Turkey and in the world. Since the 16th century, some local history studies had been done, but the real rise of this field has been in the first half of the 20th century. We can say that in our country, local historiography is in the evolution period. Local characteristics in our history education cannot be discussed much, because, in course books and course syllabuses, local characteristics do not take place too much and Menemen borough is only analysed because of the reason of Menemen Case. Menemen Case is a reactionary charactered case and is reflected in course books in that way.

The studies that have been done about Menemen borough until today, have been brought to 1919. In our thesis, we give some information about the history of Menemen benefiting from these sources. Menemen borough has a quite rooted history. Geography, is one of the collateral disciplines of history science. Hence, we tried to examine the characteristics of geography and the climate of the borough.

One of the aims of this study is to analyse the social, political and cultural lives of Menemen in the transition period of multi-party life. According to our research, between the years of 1922-1950, some components like theatres, special events, sport and hunting activities and national festivals was shaping the social life of Menemen. Especially malaria disease was sometimes threatening the lives of the people of Menemen.

The savanna of Menemen, with the advantage of the river of Gediz, has a very productive soil structure. From the first population periods, Menemen carried on

the feature of being an agriculture center. In the borough, animal husbandary is also an important economic activity. Especially, small cattle rising has developed. The yogurt of Menemen has an important reputation in the region.

Population informations is an important factor for the local history studies. After World War I, the ethnic structure of Menemen had changed a lot. Besides, between the years of 1922-1950, many refugees had come to the borough.

The transition period of multi-party life, had affected the political life and social relations of the people in Menemen, like the rest of the country. We tried to examine this transformation especially according to the oral resources. Menemen peasants have also been affected from this period. Hence, we preferred to mention about the social, cultural and political structures of the villages. The villages of Menemen had been separated to mountain villages and savanna villages. Besides, because the borough has a rooted history, it has a lot of historic buildings.

GİRİŞ

İzmir'in Menemen ilçesi, Batı Anadolu'nun en önemli yerleşim alanlarından birisidir. Elimizdeki tez çalışmasında daha önce Menemen tarihinin incelenmemiş olan 1922-1950 yılları arasındaki zaman dilimini ortaya koymayı amaçlamış bulunuyoruz. Bu araştırmadan önce Menemen ilçesi ile ilgili olarak yapılan çalışmalar, 1919 yılına kadar getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde Menemen kazası daha önce çalışılmamış bir alan olması açısından önemlidir.

Yerel tarih çalışmalarının dünyada büyük ilgi uyandırmasına paralel olarak Türkiye'de de önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıktığını daha önce de ifade etmiştik. Elinizde bulunan araştırma, iki kısımdan oluşmaktadır. İlk olarak bir yerel tarih araştırması olması sebebiyle, yerel tarihin ne olduğu ya da ne olmadığı, dünyada ve Türkiye'de bu alanda yapılmış olan çalışmaların hangi koşullar altında ortaya çıktığı, yerel tarihçiliğin ülkemizde şu anda ne durumda olduğu gibi soruların yanıtlarını bulmaya çalıştık. Yani yerel tarihçiliğin akademik düzeyini sorguladığımızı söyleyebiliriz. Ardından Türk tarih eğitiminde bölgesel tarih çalışmalarına ne kadar yer verildiğini saptama uğraşı içine girdik. Bu noktadan hareketle, örnek bir olay olarak Menemen kazası ve Menemen olayına tarih ders kitaplarındaki bakış açılarını ortaya koyduk. Ayrıca konuyla bağlantılı olarak Cumhuriyet ve Menemen tarihinin en önemli vakalarından olan Menemen olayını incelemeye çalıştık.

Tezimizin ikinci bölümünde, yardımcı kaynaklardan edinmiş olduğumuz bilgiler ışığında, Menemen ilçesinin tarihçesine yer vermiş bulunuyoruz. Bilindiği gibi coğrafya, tarih biliminin en önemli yardımcı disiplinlerinden birisi durumundadır. Bu nedenle ilçenin coğrafi yapısı ile hakim iklim ve bitki örtüsü özelliklerini ortaya koyduk. Ardından kazanın 1922-1950 yılları arasındaki sosyal ve ekonomik yapısını özellikle yerel gazeteler, Devlet İstatistik Enstitüsü arşivlerinden elde ettiğimiz sonuçlar ve bu dönemde Menemen'de yaşamış olan yaşlı insanlarla yapmış olduğumuz mülakatlar doğrultusunda şekillendirmeye çalıştık. Bu bağlamda Menemen'in sosyal yaşantısının unsurlarını, halkın geçim faaliyetlerini, şehrin nüfus yapısını, çok partili yaşama geçiş döneminde Menemen'in siyasi özelliklerini, 1922-

1950 yılları arasında Menemen'e bağlı yerleşim alanlarını, mahalleleri ve ilçede bulunan tarihi eserlerin kökenlerini incelemiş bulunuyoruz.

“Tarih Eğitiminde Yerellik: 1922-1950 Döneminde Menemen Kazası” başlıklı tez çalışmamızın hayırlı olmasını diliyorum.

I. YEREL TARİH

20. yüzyıl, geleneksel tarih anlayışı dışında başka perspektiflerin de olabileceğini gösteren bir yüzyıl olmuştur. 19. yüzyıl tarih anlayışı yalnızca olayların nasıl gerçekleştiği ve sahnede yer alan baş aktörler çevresinde şekillenmekteydi. İktidar her zaman tarih biliminin başta gelen nesnesi olmuştur. Tarih, büyük oranda büyük şahsiyetlerin tarihi olmuş ve yazılı belgeler tarihin yegane malzemesi olarak kullanılmıştır. Klasik anlamda tarihçi, büyük adamların gerçekleştirdiği büyük işleri kaydeden kişidir. Tarihçi ressam gibidir. Anlatısında olaylar, tıpkı resimdeki parlak renkler gibi dikkat çekmektedir. Ama yine resimde olduğu gibi model her zaman kopyasından iyidir. Büyük adamlar, siyasi ve askeri üstünlüğün güzel örneklerini veren insanlardır.¹ 19. yüzyılda siyasi tarihin bu derece önemli görülmesinde kuşkusuz ulus-devlet anlayışının iyice yerleşmeye başlamasının etkisi büyüktür.

Geleneksel tarih anlayışının 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren değişmeye başladığını söyleyebiliriz. 19.yüzyılın sonlarına kadar devam eden ve siyasi tarih merkezli olan tarih anlayışı, 20. yüzyılda tarihçiler tarafından büyük eleştiriye uğramıştır. Bu dönemin tarih anlayışında siyasi olayların hemen yanında toplumsal olaylar da yer bulmaya başlamıştır. Tarih bilimi artık antropoloji, sosyoloji, coğrafya gibi disiplinlerin bulgularından da yararlanmaktadır. Elbette ki toplumsal tarihin kurumsallaşmasında Annales Ekolü temsilcilerinin etkisi büyük rol oynamıştır. Artık iktisadi tarih, sosyal tarih, din tarihi, bilim tarihi, kadının tarihi, sanatın tarihi, entelektüel tarih, popüler kültür tarihi, diplomatik tarih, Avrupa tarihi gibi ayrışmalar söz konusudur. Marc Bloch ile Lucien Febvre'nin yarattığı dergi olan Annales, daha geniş ve daha insani bir tarih yazma eğilimi içinde bulunmuştur. Onların tarih anlayışı bütün beşeri etkinlikleri kapsamaktadır ve daha çok uzun süreç niteliklerini yansıtan yapılarla ilgilenmektedir.²

20 yüzyılda dünyada yaşanan çeşitli olaylar, tarihçilerin toplumsal tarihe yönelişini hızlandırmıştır. Sözelimi; I.Dünya Savaşı, siyasi tarih anlayışının yanına olayların toplumsal yanlarının konulmasını kolaylaştıran bir etken olmuştur. Ayrıca

¹ Levent Yılmaz, "Tarih Nasıl Yazılmalı? Ya da Yazılmalı mı?", *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme*, 76

² Salih Özbaran, *Tarih, Tarihçi ve Toplum*, 33

pek çok ülkede yaşanan ekonomik bunalımlar, iktisadi tarihin gelişmesinde itici bir kuvvet oluşturmuştur.

Toplumsal tarihin sınırları belirgin değildir. İlk olarak yoksulluk, delilik ve hastalık gibi konularla ilgili toplumsal tarih çalışmaları yapılmıştır. Bu tip konuların ardından toplumsal tarih, ev, işyeri, gündelik hayat gibi unsurları da kapsamı içine dahil etmiştir. Tarihçi, bu tür sosyal problemleri incelerken; dikkatini bireye değil; daha çok topluma yöneltmiştir. Son olarak da halkın veya işçi sınıfının tarihi ile ilgilenilmiştir.³

Yerel tarihçilik de toplumsal tarihe paralel olarak 20. yüzyılın ikinci yarısında ivme kazanmıştır. Ancak Avrupa'da tarihin yerel ölçekli olarak araştırılması ve yazımı 16. yüzyıl sonlarına kadar gitmektedir. Avrupa'da yerel tarih çalışmalarını tetikleyen dinamiklerden ilki, kendi tarihini yazdırmak isteyen bir aristokrasinin, bir dini gücün hatta kent meclisleri aracılığıyla örgütlenmiş bir burjuvazinin varlığıdır. Yine de bu dönemde gerçekleştirilen yerel tarihin ilk örnekleri de genellikle yine soyluların tarihidir.⁴

Yerel tarih çalışmalarının ortaya çıkmasını etkileyen ikinci etmen; dünyayı tanımaya ve keşfetmeye yönelik çalışmalardır. Bu çalışmalar yalnızca Avrupa dışındaki yerleri değil; Avrupa'nın kendisini de kapsamaktadır. Sözelimi; İngiltere'de yola çıkan bir seyyah, 16. ve 17. yüzyıldaki belli başlı binalardan kentler arasındaki mesafelere, şatolar, pazar yerleri, yerel tüccarlar, çiftlikler, yiyecekler, ormanlar, nehirler ve köprülere kadar uzanan geniş bir alanda çalışmalar ortaya çıkarmıştır. Bu merak geçmişe karşı da aynı duyarlılığa sahipti.

19. yüzyıl Avrupa'sında da bazı yerel tarih çalışmaları yapılmıştır. Fransa'da burjuvalar, öğretmenler ve din adamları tarafından kurulan dernekler yerel tarihlerini yazmak için çalışmalar yapmaktaydı. İngiltere de ise; orta büyüklükteki yerleşim yerlerinin tarihleri yazılmaktaydı. İngiltere'deki yerel tarih çalışmalarının, Fransa ve Amerika'ya göre, daha profesyonel olduğunu söyleyebiliriz.⁵

³ J.Tosh, *Tarihin Peşinde*, 93-94

⁴ Esra Danacıoğlu, *Geçmişin İzleri*, 3

⁵ a.g.e., 3-4

Yerel tarihçilik açısından asıl dönüm noktası II. Dünya Savaşı'ndan sonra gerçekleşmiştir. 20 yüzyıl yerel tarihçiliğinin hareket noktası insandır. Bu dönemde sıradan insanların tarihini inceleme düşüncesi yerel tarih anlayışını da etkilemiştir. Sivil toplum örgütlerinin giderek yaygınlaşması, insanları yanı başlarındaki tarihi araştırmaya ve öğrenmeye yöneltmiştir.

Yerel tarih ve toplumsal tarih kelimeleri çoğunlukla birbirinin yerine kullanılmıştır. Bu iki tarihçilik anlayışının ortak yönü, merkezlerinde sıradan insanların yer almasıdır. Ayrıca her ikisi de belli bir coğrafi bölgede yaşayan insanların değişimlerinin tarihiyle ilgilenmektedir. Yerel tarih çalışması yapılırken, olayların sosyal yönleri üzerinde durulur; ancak bu, yerel tarihin siyasi tarihi tamamen dışladığı anlamına hiçbir zaman gelmez. Coğrafyacılar ve tarihçiler, yerel sözcüğünü çoğu kez farklı anlamlarda kullanmışlardır. Coğrafyacılar, “yerel” kelimesini “global” teriminin zıddı olarak değerlendirmektedir. Tarihçiler ise; yerel sözcüğünü daha çok tarihin geleneksel anlayışında yer alan ulusal ya da uluslar arası niteliğinden uzaklaşma olarak kabul etmektedir.⁶

Yerel tarih çalışmaları açısından aile tarihleri çok önemlidir. Aile, aile tipleri belli bir alandaki aileler arasındaki ilişki gibi konular yerel tarihçiliğin en önemli çalışma alanlarını oluşturmaktadır. İngiltere ve Amerika gibi yerlerde aile araştırması yapmak isteyen bir araştırmacının yararlanabileceği pek çok materyal vardır; ancak bizim ülkemizde nüfus sayımı sonuçlarının gizliliği, kilise defterleri tipindeki kayıtların yeterli olmaması gibi nedenlerden dolayı aile tarihi araştırmaları daha çok sözlü tarih çerçevesinde yapılabilmektedir.⁷

Aile tarihleri, kentlerin mekansal yerleşim yapısı ile ilgili ipuçları verebilmektedir. Kentlerin tarihinde farklı sülalelerin ya da soy zincirlerinin çatışması da belirleyici olabilmektedir. Kentin mekanlarında sülalelerin izleri görülebilmektedir.⁸

⁶ Erdal Aslan, “Yerel Tarihin Tanımı, Gelişimi ve Değeri”, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme*, 195

⁷ E. Danacıoğlu, a.g.e., 7-9

⁸ Ayşe Durakbaşı, “Tarih Yazımının Yeni Olanakları, Aile Tarihi ve Yerel Tarih”, *Yerel Tarihçilik, Kent, Sivil Girişim: Yerel Tarih Grupları Deneyimi*, 156-157

Türkiye’de, günümüzde yerel tarih kapsamı içinde gerçekleştirilen kent tarihi çalışmaları giderek artmaktadır. Kent tarihi yazımında kuramlara çok ihtiyaç vardır. Bu çalışmalarının büyük çoğunluğunda olay anlatımı söz konusudur.⁹

Ülkemizde gerek tarih anlayışında, gerekse okullarda verilen tarih eğitiminde yerel tarih anlayışının tam anlamıyla yerleştirildiğini söyleyemeyiz. 21. yüzyılda bulunmamıza rağmen, okullarda hala resmi tarih anlayışının etkisiyle devletlerin ve büyük adamların tarihi çocuklara öğretilmeye çalışılmaktadır. Cumhuriyetin ilk yıllarında imparatorluğun külleri arasından bir ulus-devlet yaratma çabaları nedeniyle tarih biliminin kullanılmış olması bir nebze anlaşılabilir; ancak bu dönemdeki Türkçü anlayışın yanına günümüzde İslamcı anlayış da eklenmiş durumdadır. Türkiye’deki tarih yazımında “belge olmazsa tarih yazılamaz” anlayışı da büyük ölçüde devam etmektedir.

Ülkemizde yerel tarih çalışmalarının ilk örneklerine, Batıdan daha geç bir dönemde, 19. yüzyılın sonlarında rastlanmaktadır. İsmail Belig Efendi’nin Tarih-i Bursa(1871), Lamii Efendi’nin Şehrengiz-i Bursa (1871) ve Şakir Şevket’in Trabzon Tarihi (1873) gibi eserleri Türkiye’deki yerel tarih çalışmalarının ilk örnekleri olarak sayılabilir. Vilayet salnamesi geleneği de aynı dönemin ürünüdür. Cumhuriyet tarihinin yerel tarih açısından en önemli girişimi, Halkevlerinin faaliyetleridir. Günümüzde kent tarihi ve yerel tarih alanındaki çalışmaları oluşturan kategorilerden ilki; Osmanlı dönemi ile ilgilenen meslekten tarihçilerin arşiv malzemesi temelli çalışmalarıdır. Bu tür araştırmacılar, ya arşiv malzemesinin tıpkı basımını ya da Osmanlı yönetiminin taşradaki farklı uygulanış biçimlerini ortaya koymaya çalışmaktadır. Yani yerel tarih, yerelin merkezle ilişkisini ortaya koymak için ele alınmaktadır. İkinci tür araştırmalar, belli bir bölgenin Türklüğünü ve Türkleşme sürecini araştırmaktadır. Bu çalışmaları hem meslekten tarihçiler hem de amatörler gerçekleştirmektedir. Bir başka kategori, konudan konuya atlayan bir yerel tarih

⁹ Nuri Adıyke, “Anadolu Osmanlı Ölçeğinde Yerel Tarih Yazımında Kuramların Değişimi: Merkez-Çevreden Çevreselleşmeye, Çevreselleşmeden Globalleşmeye”, *Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme*, 260

anlayışıdır. Bu çalışmalarda belli bir bölgenin binaları, ünlü insanları, folklorik özellikleri, bölgede gerçekleşmiş savaşlar gibi öğeler üzerinde durulmaktadırlar.¹⁰

Dünyada yerel tarih anlayışındaki yaygın düşünce, yakın geçmişin araştırılmasıdır. Bunda bir mahallenin, kent ya da kasabanın geçmişinin araştırılması fikri hakimdir. Yerel tarihin malzemesi oldukça geniştir. Mezar taşları dahi bir bölgenin geçmişi hakkında bize ipuçları verebilmektedir. Ancak yerel tarih incelemesi yapmak da birtakım sorunları beraberinde getirebilir. Sözgelimi; incelediğimiz yerin tarihte hangi isimlerle adlandırıldığı önemli bir problem olarak karşımıza çıkabilir. Aslında Cumhuriyet döneminde yer adlarının sürekli olarak değiştirilmesi bu handikapı büyütüştür.

Yerel tarihin ne olduğunu ve tarihçesini inceledikten sonra malzemelerinin neler olabileceğini değerlendirebiliriz: Bibliyografyalar, kataloglar ve kütüphaneler bu konudaki en önemli başvuru kaynaklarını oluşturmaktadır. Ancak bibliyografyaların yetersizliği bu noktada önemli bir sorun oluşturmaktadır. Ayrıca Türkiye’de kütüphanelerdeki kitapların da çok yeterli olduğunu söyleyemeyiz. Bunların yanı sıra daha önceki yıllarda hazırlanmış tezler de çalışmalara katkı sağlayabilir. Cumhuriyet dönemiyle ilgili çalışmalarda Halkevlerinin yayınları da bir başvuru kaynağı olabilir. Halkevlerinin yayınladığı dergilerde 1930-1950 yılları arasındaki dönemde yerel-devlet ilişkisini görebilmekteyiz. Ayrıca incelediğimiz bölgenin tarihi, kültürü, ekonomik ve sosyal yapısı, folkloru gibi özellikleri hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Bu konuda Nurettin Güz’ün hazırlamış olduğu “Tek Parti İdeolojisi’nin Yayın Organları Halkevleri Dergileri” ile Orhan Özacın’un hazırladığı “CHP Halkevleri Yayınları Bibliyografyası” adlı eserlere başvurulabilir.¹¹

Yerel tarih araştırmalarında; Tarih dergileri, Belleten ve yerel gazeteler de bir diğer başvuru kaynaklarıdır. Salnameler aracılığıyla ise; 19.yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha derli toplu bilgilerle karşılaşmaktayız. Salnamelerde vilayetlerdeki idareciler, idari yapı, bölgenin coğrafi ve iklim özellikleri, ekonomik faaliyetleri, okulları, kütüphaneleri hakkında bilgi verilmektedir.

¹⁰ E. Danacıoğlu, a.g.e., 13

¹¹ a.g.e., 48-53

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün hazırladığı istatistikler ve seyahatnamelerden de yerel tarih çalışmaları kapsamında yararlanılabilir. Seyahatnameleri yazarlar; bilim adamları, edebiyatçılar ve araştırmacılar olabileceği gibi bölgede yaşayan Avrupalılar da olabilmektedir. Haritalar yardımıyla da coğrafya ve tarih arasında ilişki kurulabilir.¹²

Arşivler, yerel tarih çalışmaları için önemli bir malzeme kaynağıdır. Türkiye'de arşiv dediğimizde aklımıza ilk olarak kuşkusuz Başbakanlık Devlet Arşivi gelmektedir. Bu arşivde Osmanlı Devleti'nin yayılmış olduğu alanlardaki yerel yapı ile ilgili bilgiler bulmak mümkündür. Bu arşivin dışında Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Şeriyye sicilleri koleksiyonları, Emekli Sandığı Arşivi, Kızılay Arşivi, banka arşivleri gibi kurum arşivleri gibi arşivler de kaynak oluşturabilir.¹³

Fotoğraf, yerel tarih çalışmalarının en önemli görsel malzemelerinden biridir. Kentlerin, caddelerin, kahvelerin, berber salonlarının, dükkanların geçmişte çekilmiş fotoğraflarının büyük tarihsel değeri vardır. Fotoğraflar; kentlerin, kasabaların geçen zamanda nasıl bir fiziksel değişime uğradığının en açık göstergesidir. Bir fotoğrafa baktığımız zaman oradaki ayrıntılar, bize pek çok konuda bilgi verebilir. Örneğin; bir kent fotoğrafındaki bir atlı tramvay, faytonlar, insanların giyimleri, bir demiryolu hattı gibi unsurlar bize fotoğrafın çekildiği tarihi an hakkında bilgi verebilir; ancak fotoğrafın kim tarafından, hangi amaçla çekildiği gibi konular da bu noktada önem taşımaktadır. Fotoğrafın önemli bir yerel tarih malzemesi olduğu kuşkusuzdur; fakat unutulmaması gereken bir başka gerçek şudur: Fotoğraf, hiçbir zaman geri dönülemeyecek bir ana mal olmuştur. Bir anın gerçekliğini gösterir; ancak o anın öncesi ve sonrası belirsizdir.¹⁴

Belirli bir kentin belirli bir dönemini kapsayan belgelerin bolluğu, en azından varlığı, her zaman aynı cömertlikle karşımıza çıkmayabilir. Felaketler, afetler, belgeleri koruma altına alan ve incelemeye açan titiz kişilerin her yerde aynı olmaması, gelecek kuşakların kullanımının düşünülüp düzenlenmemiş olması,

¹² a.g.e., 59-69

¹³ a.g.e., 75-85

¹⁴ a.g.e., 91-93

belgelerin varlığının rastlantıya dayanması gibi nedenler birçok yerel tarih araştırmasını ne yazık ki sonuçsuz bırakmaktadır. Türkiye’de tarihi nitelik taşıyan pek çok evrakın kağıt hammaddesine dönüştürülmek üzere SEKA’ya gönderilmiş olması tarihçilerin işini iyice zorlaştırmaktadır.¹⁵

Ülkemizde yerel tarih konusunda Tarih Vakfı’nın verdiği destekle birtakım sivil girişimler ortaya çıkmıştır. Sözü ettiğimiz bu yerel tarih grupları buldukları kentlerde önemli yerel tarih çalışmaları ortaya koymuşlardır. Kent tarihi konusunda yapılan araştırmalar sonucunda kentliler arasındaki ilişkiler ve bireyin yaşadığı kente bağı güçlenmektedir.

Sözlü tarih çalışmalarının da yerel tarih çalışmalarına büyük katkısı olabilmektedir. Bu yöntem, tarihi büyük adamların tarihi olmaktan çıkarma çabasının bir sonucu olarak 20. yüzyılda ortaya çıkmıştır ve sıradan insanların sıradan yaşamlarıyla ilgilenmektedir. Mülakat tekniği sözlü tarih çalışmalarının en başta gelen yöntemidir. Sözlü tarihe ilk kurumsal adım, Amerika’da atılmıştır. Yerel tarih çalışmaları, genellikle belgeler yardımıyla yazılan bir tarihsel araştırmanın tamamlayıcı ögesi olarak görülmektedir. Sözlü tarih çalışmaları ilk olarak belli bir bölgenin folklorik özelliklerinin incelenmesiyle başlamıştır.

Tarih biliminin kapsamını genişletmek aynı zamanda birtakım risklere girmek anlamına da gelmektedir. Zira, herkesin ve her toplumun yaşantısında gurur duymadığı yönler bulunmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı yılları toplumların genellikle dürüst olmadıkları bir dönemdir. Buna bağlı olarak Kıta Avrupasındaki sözlü tarih çalışmaları çoğunlukla savaşın üzerindeki perdeyi kaldırmak amacıyla yapılmıştır. Sözlü tarihin amacı, içinde bulunulan zamanı açıklamak ve topluluğun işleyiş şeklini ahlaki olarak haklılaştırma işlevini görmektir.¹⁶

Ülkemizde sözlü tarih çalışmalarının yeterince gelişmiş olduğunu iddia edemeyiz. Kuşkusuz bunda sözlü tarih çalışmalarının yeterince nesnel olamayacağı düşüncesi de etkilidir. Ancak E. Danacıoğlu, bu eleştirilerin doğru olmadığını; zira

¹⁵ S.Özbaran, a.g.e., 35

¹⁶ Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, 68-104

yazılı belgelerin de onu yazan kişinin düşüncelerini yansıtabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca yazıya dökülmüş hatıraların geçerli olup; hatıraların sözlü olarak anlatılmasının neden kuşkuyla karşılandığı ilginç bir noktadır. Üstelik, tarihçi yalnızca “ne” ve “ne zaman” sorularıyla ilgilenmez. Bir durumun nasıl hatırlandığı da tarih biliminin kapsamı içine girmektedir. Sözlü tarih çalışmaları konusundaki en önemli dezavantaj anıların değişebilirliğidir. Özellikle yaşlılar kısa süre önce yaşanan olayları untabilmektedirler. Buna karşılık çocukluk ve gençlik zamanları insanların en fazla akıllarında kalan dönemlerdir. Sözlü tarihte neyin anlatıldığı dışında neyin nasıl sorulduğu da önemlidir. Sözlü tarihle yaşam öyküleri ya da belli bir konu araştırılabilir. Eğer mümkünse sözlü tanıklarla diğer kaynaklar arasında bağlantılar kurulmaya çalışılmalıdır.¹⁷ Sözlü tarih çalışmaları aracılığıyla toplumun her kesimi kendi coğrafyasının ya da özel bir tarihin araştırmasına katılabilmektedir.¹⁸

J.Tosh, sözlü tarihin son zamanlarda araştırmacıların ilgisini çekmesinin en önemli sebeplerinden birisi olarak yazılı kaynakların kıtlığını göstermektedir. Özellikle yakın tarihi inceleme alanı olarak benimseyen tarihçiler için bu durum söz konusudur. Sözlü tarih çalışmalarının en önemli dinamiği kişisel anılardır ve bu bağlamda sözlü tarih çalışmaları, geçmişi yeniden yaratma misyonunu taşımaktadır.¹⁹

¹⁷ E. Danacıoğlu, a.g.e., 133-134

¹⁸ Semra Somersan, “Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım”, *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları*, 390

¹⁹ J.Tosh, *Tarihin Peşinde*, 192-196

II.TARİH EĞİTİMİNDE YERELLİK

Dünyada yerel tarih çalışmalarının geçmişinin 16. yüzyıla kadar uzandığını daha önce dile getirmiştik. Bu dönemde aristokratlar, yerel tarih çalışmalarına destek verirken; daha çok ailelerinin şanlı geçmişini yazıya dökme amacını taşımaktaydılar. Ayrıca Coğrafi keşiflerden sonra Avrupalıların dünyayı ve hatta kendi kıtalarını tanıma çabalarının, onların birtakım yerel tarih çalışmaları yapmasına fırsat verdiğini söyleyebiliriz.

Türkiye’de ise; yerel tarih kapsamı içinde değerlendirebileceğimiz ilk çalışmalar, 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. Bu dönemde Bursa, Şam, Bağdat, Trabzon gibi kentlerle ilgili birtakım çalışmalar yapılmıştır. Özellikle kent tarihi açısından değerlendirilebilecek eserlerin sayısında Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte artış gözlenmiştir.

Ülkemizde akademik anlamda yerel tarih kapsamında bazı çalışmalar yapılmış ve yapılmakta olsa da bölgesel tarihçilik anlayışının tam anlamıyla yerleşmiş olduğunu söylemek güçtür. Akademik düzeyde daha çok 15-17. yüzyıllar üzerine tapu tahrir defterleri ve şerhiye sicilleri üzerine yapılan çalışmalar; ele aldıkları bölgenin yer adları, sosyal zümreleri, etnik yapısı, nüfusu, vergileri, üretim durumu ve vakıflara ilişkin istatistiksel bilgilerle yerel tarihe ışık tutmaktadır.

Türkiye’de yerel tarihin tarih eğitimi açısından önemi ile ilgili birçok inceleme ve araştırma yapılmıştır. Bu eserlerin genelinde yerel tarihin, genel tarihi anlamlandırmak açısından gerekli olduğu fikri hakim durumdadır.²⁰

Ülkemizdeki yerel tarih anlayışına kısaca değindikten sonra yerel tarih çalışmalarının, tarih eğitim sistemimize nasıl yerleştirildiğini inceleyebiliriz. Aslında bu soruyu Türk eğitim sistemi açısından şu şekilde sormak sanıyoruz çok daha doğru olacaktır: “Türkiye’deki tarih eğitiminin kapsamı içinde yerel tarih konularına yer verilmekte midir?” Kuşkusuz bu soruya vereceğimiz yanıt, üzerinde çok fazla düşünmeye gerek kalmadan, “hayır” olacaktır; çünkü gerek ilköğretimde gerekse ortaöğretim kurumlarında bölgesel tarih konuları hemen hiç yer almamaktadır. Az da

²⁰ E. Aslan, a.g.m., 201

olsa yer verilen yerel kavramlar ise; genel tarih konularını tamamlamak için birkaç cümleyle geçiştirilmiş durumdadır.

Türkiye'deki tarih eğitiminin çağın oldukça gerisinde kaldığını söylemeye sanırım çok fazla gerek yok. Akademisyenler, tarih öğretmenleri ve hatta velilerin dahi bu gerçeğin farkında olmasına ve konunun sık sık tartışılmasına rağmen, özellikle Milli Eğitim Bakanlığı ve Talim Terbiye Kurulu'nun yıllardır durumu göz ardı etmesi düşündürücüdür. Maalesef Türk tarih eğitim sistemi, 19. yüzyıl tarih anlayışından kurtulabilmiş değildir. Tarih dersi müfredatlarımız ve ders kitaplarımız, tamamen siyasi tarih bakış açısıyla hazırlanmış durumdadır. Ayrıca Tarih eğitimimize 1980 askeri darbesinden sonra tamamiyle Türk-İslam sentezci bir anlayış hakim olmuştur ve bu durum günümüze değin bu şekilde devam etmiştir.

Türkiye'deki ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan tarih derslerinde yerellekle bağlantı kurabileceğimiz bazı ayrıntılar zaman zaman karşımıza çıkabilmektedir. Sözelimi; ilköğretim okullarındaki Sosyal Bilgiler derslerinde Anadolu Tarihi ünitesine ait konuları işlerken; yakın çevremizdeki tarihi eserlere ya da gelenek ve göreneklere yer verilebilir; fakat bu da ancak öğretmenin özel çabasıyla sonuçlandırılabilir.

Tarih eğitiminde bölgesel tarih kapsamı içine girebilecek konulara hemen hiç yer verilmediği bilgisini verdikten sonra akla şu soru gelmektedir: "Milli Eğitim Bakanlığı, neden tarih dersi müfredat ve ders kitaplarında yerel tarih konularına yer vermemektedir?" Aslında bu konu, uzun bir tartışma gerektirmektedir; ancak belki de bölgesel tarih konuları, devletin, öğrencilerin kafasına yerleştirmek istediği resmi ideolojiye hizmet etmemektedir ya da Milli Eğitim Bakanlığı, bu konudaki adımları kendisinin değil de sivil girişimcilerin atmasını beklemektedir. Türklerin şanlı geçmişi, kazandıkları savaşlar, yaptıkları anlaşmalar gibi siyasi olaylar öğrencilerin zihnine yerleştirilmeye çalışılırken; doğal olarak toplumsal ve yerel tarih gibi tarihçilikte nispeten yenilik olarak değerlendirebileceğimiz olgular saf dışı edilmektedir. Kuşkusuz bölgesel tarih çalışmalarının tarih dersi müfredatı içine yerleştirilmesi öğrencinin kafasına resmi ideolojiyi yerleştirme çabalarıyla çelişmektedir; zira genç beyinlere ezberletilmesi gereken şeyler bunlar değildir.

Oysa ki; öğrencilerin özellikle yakın çevresinin sosyal ve kültürel geçmişini öğrenmesi, tarih bilimine ve dünyaya bakış açılarını değiştirecektir; zira ülkemizde öğrencilerin en hoşlanmadıkları derslerin başında tarih dersleri gelmektedir. Tarih öğretmenleri de sık sık “öğrenciyken tarih derslerini hiç sevmezdim” gibi cümlelerle muhatap olmak zorunda kalmaktadırlar. Tüm bu etkenler göstermektedir ki; 21. yüzyıl dünyası, çağdaş ve çok yönlü tarih anlayışının yerleştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu da ancak tarih müfredatları içine sosyal, kültürel ve yerel kavramların katılmasıyla ulaşılabilecek bir hedefdir.

Tarih dersi müfredatlarında ve ders kitaplarında Menemen kazasının nasıl ele alındığını ortaya koymadan önce eğitim sistemimizde kaza ile ilgili olarak yer alan tek konu olması açısından Menemen olayını incelemek gereklidir.

III. MENEMEN OLAYI

23 Aralık 1930 tarihinde meydana gelen Menemen olayı, üzerinden 70 yılı aşkın bir zaman dilimi geçmesine rağmen Türk milletinin özellikle de Menemen halkının gönlünde taptaze kalmış olan, hala tartışılmaya devam edilen ve Cumhuriyet tarihimizin kara sayfalarında yerini almış olan bir olaydır. Bu gerici nitelikteki vaka, elbette ki bütün Cumhuriyet çocuklarının hafızalarında yaşaması ve dersler çıkarılması gereken bir olaydır; ancak günümüzde Menemen halkı, ilçelerinin devamlı olarak bu olayla gündeme gelmesinden ve kendilerine önyargıyla bakılmasından rahatsızlık duymaktadır.

Şimdi bu vahim olayın nasıl gerçekleşmiş olduğuna bakalım: Menemen'deki bu yobaz karakterdeki ve Asteğmen Kubilay'ın ölümüyle sonuçlanan olayı başlatan kişi, mehdilik iddiasında bulunan Derviş Mehmet isimdeki zattır. Bu şahıs Nakşibendi tarikatına mensuptur ve özellikle İstanbul'da oturan Nakşibendi şeyhi Esat ile sıkı bir ilişkisi bulunmaktadır.²¹ Derviş Mehmet, olay günü yanına beş kişiyi daha alarak Manisa'dan Menemen'e gelmiştir. Bu altı kişiden iki tanesi henüz çocuk denecek yaşadadır. Derviş Mehmet ve yanındakiler olayı gerçekleştirmeden önce esrar çektiklerini daha sonraki ifadelerinde belirtmişlerdir.

Kendilerini şeriat ordusu olarak nitelendiren bu altı kişi, 23 Aralık sabahı erkenden Menemen'e gelirler ve öncelikle çarşı içindeki Müftü Camii'ne giderler. Burada sabah namazını kılmaya gelen 8-10 kişi, camiye gerçekleştirilen bu silahlı saldırı karşısında şaşkına döner. Derviş Mehmet, oradakilere kendisini mehdi olarak tanıtır ve amacının dini korumak olduğunu söyler. Ayrıca camide bulunan yeşil bayrağı aldıktan sonra "sınırdaki yetmiş bin kişilik halife ordusunun beklediğini ve öğleye kadar şeriat bayrağı altında toplanmayanların kılıçtan geçirileceği" tehdidini savurur. Bundan sonra belediye meydanına yönelirler ve bir çukur kazarak yeşil bayrağı dikerler. Kendileri de bu yeşil bayrağın etrafında zikir getirmektedir. Olayı bastırma görevi, Asteğmen Kubilay'a verilir. Kubilay ve yanındaki birlikteki askerlerde mermi yoktur. Hatta Kubilay'da silah dahi bulunmamaktadır. Askerlerine

²¹ Şeyh Esat, Menemen olayı ile bağlantısı olduğu gerekçesiyle yargılanmaya başlamıştır; ancak 84 yaşındaki bu zat, sağlık sorunları nedeniyle dava sonuçlanmadan hayatını kaybetmiştir.

ancak süngü taktırabilen Kubilay, isyancıların bulunduğu meydana tek başına gider ve onlardan teslim olmalarını ister. Bu esnada isyancılardan biri silahını ateşler ve Kubilay'ı yaralar. Kubilay hemen kalkar ve cami avlusuna doğru koşmaya başlar. Arkasından ikinci kez ateş edilse de kendisi isabet almaz; ancak yaralanmanın etkisiyle daha fazla dayanamaz ve cami avlusunda yığılır. Kubilay'ın yaralanması üzerine müfrezesinin askerleri kaçarak olay yerini terk etmiştir. Halkın bir kısmı kaçmış; bir kısmı da olayı seyretmiştir. Hatta içlerinden bazıları alkışlarla isyancılara destek vermiştir.²² Bunun üzerine Derviş Mehmet yanında getirdiği testere ağızlı bağ bıçağını çıkararak Kubilay'ın yanına gelir ve genç asteğmenin başını gövdesinden ayırır. Derviş Mehmet bununla da yetinmeyerek saçlarından tuttuğu başı sallayarak meydana getirir. Buldukları bir ip yardımıyla başı yeşil bayrağın olduğu direğe geçirirler.

Kubilay'ın şehit edilmesinin ardından silahını ateşleyen ve isyancılardan birini yaralayan Bekçi Hasan ile sonrasında Bekçi Şevki de yobazlar tarafından şehit edilmiştir. Böylece Menemen olayı, üç devrim şehidi ile sonuçlanmıştır.

Menemen'deki olayın bu kadar ileriye gitmesi üzerine, sonunda bölgeye bir makineli tüfek birliği gönderilir. Bu birliğin teslim ol çağrısına karşı isyancıların kendilerine kurşun işlemeyeceğini ileri sürerek çağrıya tekbirlerle karşılık vermeleri sonucunda üzerlerine açılan ateş neticesinde Derviş Mehmet, Sütçü Mehmet ve Şamdan Mehmet delik deşik halde yere serilir. Yaralı olan Emrullah oğlu Mehmet ile iki Hasan ise kaçmalarına rağmen bir süre sonra yakalanmışlardır.²³

Menemen'de meydana gelen irtica olayı gerek halk üzerinde gerek siyasi çevrelerde ve gerekse basında nefretle ve üzüntüyle karşılanmıştır. Kubilay'ın Menemen'deki arkadaşlarından olan öğretmen Kemal Üstün, anılarında Derviş Mehmet'in Çerkez Ethem'in yandaşlarından olduğunu iddia etmektedir. Onunla beraber ülkeden kaçmış; ancak yüzellilik listede bulunmadığı için geri dönmüştür. Menemen olayının ardından olayla ilgili olarak basında yer alan haberlerde Menemen halkının bu olaya destek vermediği sürekli olarak vurgulanmaktaydı;

²² İsmail Kurtoğlu, *Menemen Olayı* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 57

²³ Kemal Üstün, *Menemen Olayı ve Kubilay*, 25-28

ancak Yakup Kadri, Hakimiyet-i Milliye’de yazdığı bir yazıda haklı olarak güpegündüz Menemen gibi bir yerde Derviş Mehmet’in nasıl olup da yirmi dakika boyunca Kubilay’ın başını kesmek için uğraşabildiğini ve kimsenin bu duruma sesini çıkaramadığını sormaktadır.²⁴ Burada belirtmek istediğim bir başka nokta ise; olayın gerçekleştiği dönemde Menemen’de bulunan Ahmet Sever adlı kişi ile yapmış olduğum görüşmede kendisinin Menemenlilerin alkışlarla sözde mehdiye destek vermediğini ısrarla savunmasıdır.²⁵

Menemen olayı, laik karakterdeki cumhuriyet yönetimine yöneltmiş bir tepki niteliği taşımaktadır. Yeni kurulan devletin tekke ve zaviyeleri kapatma çalışmaları elbette ki bazı kesimlerin çıkarlarını zedelemekteydi. Menemen olayında özellikle Nakşibendi tarikatı karşımıza çıkmaktadır. İsyancılar, Menemenlilerin kendi siyasal düşüncelerine yakın olduklarına inandıkları için bu gerici nitelikteki ayaklanmayı çıkarmak amacıyla bu şehri seçmişlerdir. İsyanın başarılı olması halinde halifeliği ve saltanatı geri getirebileceklerine inanmaktaydılar. Ayrıca devletin dinsel karakterini koruyucu bir misyon taşıdıkları inancındaydılar.

Menemen olayı ve özellikle Kubilay’ın şehit edilmesi, tüm yurttaki çok ciddi tepkilerle karşılanmıştır. Atatürk, bütün Nakşibendi tarikatının yok edilmesini istemiştir. Ayrıca bazı Menemenlilerin korkudan da olsa gericilere alkışlarıyla destek vermesinden büyük üzüntü duymuştur.²⁶

Menemen’de yaşanan bu trajedinin ardından 31.12.1930 tarihinde İdare-i Örfiyye (sıkıyönetim) ilan edildi. Böylece ileride Menemen’deki olayın benzerleri gibi vakaların yaşanmasının da önüne geçilmesi amaçlanmıştır. Bu sıkıyönetim, yalnızca Menemen’i değil; Manisa ile Balıkesir şehirlerini de kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Menemen olayı ile ilgili olarak Sıkıyönetim Mahkemesinde 105 kişi yargılanmıştır. Bunlar arasında yalnızca olayı gerçekleştirenler değil; isyancılara yardımcı oldukları ve hatta alkışlarıyla destekte buldukları iddia edilenler de yer

²⁴ a.g.e., 42-46

²⁵ Ahmet Sever, Gaybi Mahallesi muhtarı, 01.09.2005 tarihli görüşme

²⁶ İ.Kurtoğlu, a.g.t., 61-62

almaktaydı. Yargılama sonucunda 31 kişi idam cezasına çarptırılmış; ancak bu kişiler arasında bulunan Terzi Talat ile Kahya Ahmetoğlu İsmail hakkındaki idam kararları TBMM tarafından onanmayarak 2 sene hapis cezasına çevrilmiştir. Ayrıca 6 kişinin idam kararı da yaş durumları nedeniyle ağır hapis cezasına çevrilmiştir. İdam kararlarının yanı sıra 6 kişi 15 sene ağır hapis cezasına, 1 kişi 65 yaşını aştığı için 12,5 sene ağır hapis cezasına, 13 kişi 3'er sene hapis cezasına, 20 kişi de 1'er sene hapis cezasına çarptırılmıştır. Diğer sanıklar ise; beraat etmiştir.²⁷ Sıkıyönetim Mahkemesi, yalnızca Menemen olayı ile ilgisi olduğu düşünülenleri yargılamakla kalmamıştır. Aynı zamanda tekke ve zaviyelerin kapatılma yasağına uymayanlar da bu mahkemelerde yargılanmıştır.

1930 yılının Aralık ayında Menemen'de gerçekleşen olay, gerek yerel basında gerekse ulusal basında çok geniş yankılar uyanmıştır. Olaydan aylar sonra dahi bu konu gazetelerde geniş yer bulmaktaydı. Gazeteler, birkaç kişinin Manisa'dan Menemen'e gelerek gerici bir ayaklanma çıkarmaya çalıştıklarını, halkı da kendi yanlarına çekmeye uğraştıkları halde başarılı olamadıklarını, askeri güçlerin olaya müdahale ederek bastırdıklarını ve olay esnasında 3 kişinin şehit düştüğü haberlerini vermişlerdir.

Olayın gerçekleştiği dönemde basın kuruluşlarının çoğu, bu olayı cumhuriyet yönetimine karşı gerçekleştirilmiş; gerici ve dinsel karakterli bir ayaklanma olarak yansıtmıştır; ancak Hür Adam gazetesi, Menemen'de yaşananların münferit bir olay olduğunu ve ülkede gerici bir tehlike olmadığını savunmuştur. Bazı basın kuruluşları ise; olayın gerçek sorumlularının arka planda kaldığını dile getirmiştir. Kimi gazeteler de daha önce kapatılan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın olayla bağlantısı olduğunu iddia etmiştir.²⁸

Yerel gazetelerden olan Yeni Asır gazetesi, konuyla ilgili olarak sürekli muhalefetin ve özellikle Serbest Cumhuriyet Fırkası mensuplarının suçlanmasına karşı çıkmıştır. Bu yayın kuruluşu, Menemen'de yaşananları münferit bir olay olarak

²⁷ a.g.t., 104-173

²⁸ a.g.t., 223-228

Menemen olayı, günümüzde de sıkça tartışılan bir konudur. Toplumdaki yaygın kanaat, bu vakanın laik karakterdeki Cumhuriyet yönetimine, Kemalist devrime ve yapılan inkılaplara yöneltilmiş olduğudur; ancak bazı dinsel çevreler ve basın kuruluşları bu olayın, muhalifleri susturmak isteyen devletin işi olduğu yönünde fikir belirtmektedir. Sözgelimi; 1994 yılında Aksiyon dergisinde yayınlanan bir yazı dizisinde; Menemen’de yaşanan hadisenin üzerinden yıllar geçmesine rağmen sürekli olarak din adamlarını ve Müslümanları karalamak amacıyla gündeme getirildiği ve olayla hiçbir ilgisi olmayanların ve hatta izleyici konumunda bulunanların bile ağır cezalara çarptırıldığı dile getirilmiştir. Konuyla ilgili olarak özellikle Nakşibendi tarikatının suçlanmasının yanlış olduğu; ayaklanmayı başlatanların Nakşibendilikle ve İslam dini ile ilgilerinin olmadığı ifade edilmiştir; zira gerçek Müslüman’ın ve Nakşibendi’nin esrar içmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Dergiye göre; buradaki amaç, Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın Ege Bölgesinde yaratmış olduğu etkiyi silmek ve din adamları ile Müslümanları gelecek nesillere olumsuz olarak tanıtmaktır.²⁹

İslamcı düşünceden çok daha farklı bir dünya görüşüne sahip olan Mete Tunçay, Menemen olayı ile Nakşibendiliğin tarikatının yan yana konulamayacağını; Nakşibendi tarikatının ciddi bir örgütlenme olduğunu savunmaktadır. Tunçay, Menemen’deki ayaklanmayı münferit bir vaka olarak değerlendirirken; olayın tarikatı yok etmek amacıyla kullanıldığını ifade etmektedir. Ayrıca isyanın gerçekleştirildiği dönemde Serbest Cumhuriyet Fırkası ile Menemen olayı arasında bağlantı kurulmasına rağmen, bunun muhalifleri susturmak amacıyla bu şekilde yansıtıldığını ileri sürmektedir.³⁰

²⁹ Recai Kömür, “Menemen İstismarı Artık Bitmeli”, *Aksiyon*, 31 Aralık 1994

³⁰ M. Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)*, 303-306

IV. TARİH EĞİTİMİMİZDE MENEMEN KAZASI

Ülkemizde gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim kurumlarındaki ders müfredatlarını ve ders kitaplarını incelediğimizde; Menemen ilçesi yalnızca tek bir açıdan karşımıza çıkmaktadır: Menemen olayı. Bu siyasi nitelikteki olay haricinde tarih eğitim sistemimiz içinde Menemen ilçesi ile ilgili başka herhangi bir yerel özellik, tarih müfredatı veya ders kitaplarında karşımıza çıkmamaktadır.

T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredatı içinde yer alan Menemen olayının ders kitaplarında ele alınış biçimi, her zaman olduğu gibi sıradan resmi ideoloji bakış açısını yansıtmaktadır. Olayın, öğrenciye yalnızca gerici, dinsel karakterli, Cumhuriyet yönetimini ve özellikle laikliği hedef alan bir ayaklanma olarak aktarıldığını görmekteyiz. Ayrıca olayın çıkmasında dolaylı yoldan da olsa Serbest Cumhuriyet Fırkası sorumlu olarak gösterilmektedir. Elbette ki ayaklanmanın ortaya çıkış nedenlerinin bunlar olduğu birçok akademisyenin üzerinde uzlaşmış olduğu bir durumdur; ancak konu anlatılırken; olayın ardında yatan sebeplerin tam anlamıyla üzerinde durulmadığı, Menemenlilerin olaya yaklaşımının göz ardı edildiği ve karşıt düşüncelere yer verilmediği de diğer gerçekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Menemen Olayı, gerek ilköğretim gerekse ortaöğretim ders kitaplarında hemen hemen aynı sözcüklerle karşımıza çıkmaktadır. Aslında burada karşımıza çıkan asıl ilginç durum 1980’li yıllardan itibaren olayın aynı cümlelerle öğrenciye aktarılmasıdır.

Günümüzde ilköğretim okullarında 8. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitabında Menemen olayı şu şekilde anlatılmaktadır:

Ülkemizde cumhuriyet rejiminin yerleşip kökleşmesi, hiç de kolay olmadı. Çünkü cumhuriyete karşı olanlar, her fırsatta onu yıkmak, eski düzeni yeniden kurmak istediler; fakat her defasında, cumhuriyeti korumaya kararlı olan büyük çoğunluğun karşısında eriyip gittiler. Menemen olayı da bunlardan birisidir.

Nakşibendi tarikatına mensup Derviş Mehmet adındaki kişi ve etrafına topladığı cahil insanlar, Menemen Kasabasına geldiler(23 Aralık 1930). Din uğruna hareket ettiklerini açıklayıp bir ayaklanma çıkardılar. Bu baş kaldırma hareketini önlemeye çalışan Öğretmen Asteğmen Kubilay'ın başını keserek onu şehit ettiler.

Olay duyulur duyulmaz Menemen'e askeri birlikler gönderildi. Ayaklanma bastırıldı. Asiler yakalandı ve askeri mahkemede yargılanarak gerekli cezalara çarptırıldılar.

Demokrasiyi tam anlamı ile kurmak için çaba harcayan Mustafa Kemal Paşa, Menemen Olayından sonra ülkemizde çok partili hayata geçmek için ortamın henüz elverişli olmadığını anladı. Bundan dolayı bu alandaki çalışmaları fazla sürdüremedi.³¹

Yukarıdaki paragrafta görüldüğü gibi; olayla Nakşibendi hareketi arasında bağlantı kurulmuştur. Paragrafta 1930 yılında İzmir'e bağlı bir kaza konumunda bulunan Menemen, öğrencilere kasaba olarak tanıtılmaktadır.

Ortaöğretim kurumlarında Lise-3. sınıflarda okutulan T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders kitaplarında Menemen Olayı, "Serbest Cumhuriyet Fırkası ve Menemen Olayı" başlığı altında incelenmiştir. Yani doğrudan Menemen'de meydana gelen ayaklanma ile Serbest Cumhuriyet Fırkası arasında bağlantı kurulmuştur. Ortaöğretim kurumlarında okutulan kitapta şu ifadeler kullanılmıştır:

Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın kurulmasından sonra partiyi ele geçirerek yapılan yenilikleri engellemeye ve halkı bu yeniliklere karşı kızdırmaya çalışan bazı çıkarıcı gruplar harekete geçtiler. Manisa'da mehdilik iddiasında bulunan Derviş Mehmet adlı kişi etrafında toplanan isyancı bir grup İzmir'in Menemen ilçesine geldiler. Derviş Mehmet ve adamları, 23 Aralık 1930 tarihinde kendilerine taraftar toplamak amacıyla cami çıkışında halkın dini duygularını istismar ederek,

³¹ Güler Şenünver ve diğerleri, *T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük* 8, 125-126

kendilerine katılan küçük bir grupla birlikte hükümet konağına doğru yürüyüşe geçtiler.

Olayın duyulması üzerine o sırada Menemen’de vatani görevini yapmakta olan Öğretmen Asteğmen Kubilay, emrindeki askerlerle olay yerine geldi. Kubilay, Derviş Mehmet ve grubundan dağılmalarını istedi. Fakat bu isteği isyancılar tarafından reddedildi. Bunun üzerine Kubilay, eğitim mermileriyle doldurulmuş silahlar taşıyan askerlerine isyancıları korkutmak amacıyla ateş emrini verdi. Gale yana gelen isyancılar, Kubilay’ın üzerine hücum ederek genç Asteğmeni şehit ettiler. Olaylar devam ederken çevreden gelen askeri birlikler duruma el koydular. Katiller yakalandı ve bölgede sıkıyönetim ilan edilerek suçlular gerekli cezalara çarptırıldı. Yapılan araştırmalar sonucunda olayın bölgesel bir nitelik taşımadığı, Derviş Mehmet adlı kişi tarafından organize edilmiş bir şebekenin işi olduğu anlaşıldı. Bu olaydan sonra devlet adamları Cumhuriyet ve yeniliklerin tam olarak anlaşılamadığı ve yapılan yeniliklerin tam olarak anlatılmadığını anlamışlardır...³²

Görüldüğü gibi ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında Menemen olayının ele alınış biçimi aşağı yukarı aynıdır. Sadece olayda Serbest Cumhuriyet Fırkası’nın sorumlu tutulduğu düşüncesi, ortaöğretim kurumlarında okutulan ders kitaplarında daha net olarak göze çarpmaktadır. Kitapta Menemen’de ortaya çıkan isyanın münferit karakterde olduğu ve bölgesel bir anlam taşımadığı ifade edilmiştir; ancak bu durum, olaydan sonra Balıkesir ilini de kapsayan sıkıyönetim ilanıyla ve tüm bölgede adeta bir insan avının başlatılmasıyla çelişmektedir.

Tarih dersi müfredatlarında ve ders kitaplarında; Menemen’de ortaya çıkan isyan hareketi anlatılırken, tamamen resmi ideolojik anlayışın dili kullanılmıştır; ancak bu olayın o dönem için muhalifleri susturmak amacıyla kullanıldığını savunan karşıt düşüncelere yer verilmemiştir. Böylece öğrencilerin hangi düşüncüyü benimseyeceklerine kendilerinin karar vermelerine izin verilmemektedir. Bu durum elbette ki tarih eğitim sistemimizde artık bir tabu haline gelmiş olan Cumhuriyet tarihinin ilk dönemlerinin eleştirilemeyeceği düşüncesinin bir sonucudur.

³² İdris Akdin ve diğerleri, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük*, 162

Son dönemlerde, eğitim camiasında ülkemizdeki tarih eğitim müfredatlarının değiştirildiği ile ilgili söylentiler dolaşmaktadır. Henüz bu müfredat programlarını görme şansımızın olmamasıyla birlikte, ülkemizdeki tarih eğitimi sisteminin ideolojik kısıkaçtan kurtularak, olayların çok yönlü anlatıldığı bir anlayışın yerleşmesini umuyoruz.

V. MENEMEN KAZASININ TARİHÇESİ

1. HELLENLER ÖNCESİ DÖNEM VE HELLENLER DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN

Menemen kazasında yaşayan ilk sakinlerin bölgeye M. Ö. 4000- 3500 yılları arasında geldikleri sanılmaktadır; ancak tam olarak bir tarih verebilmek için mevcut kaynaklar, henüz yeterli değildir. Menemendeki ilk yerleşmelerin Geç Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarında gerçekleştiği söylenebilir.³³

Bölgemize gelen ilk insan topluluklarının nereden ve hangi yollarla geldikleriyle ilgili olarak bazı tahminler yapılabilir: Anadolu'daki ilk insan izleri, günümüzden yaklaşık 500 bin yıl kadar önceye aittir. İlk insan toplulukları ise; bölgemize ise 7000 yıl kadar önce gelmişlerdir. Menemen ve çevresi ile ilgili ilk iskanlarla ilgili bilgilerimiz ancak Geç Kalkolitik ve Erken Tunç çağlarına kadar gidebilmektedir; fakat son yıllarda bölgede bulunan çanak ve çömleklerin yardımıyla buradaki iskanın Neolitik çağa kadar gittiğini söyleyebiliriz. Menemen civarına ilk yerleşen halkla ilgili elimizde çok kesin bilgiler maalesef mevcut değil; ancak bölgenin o dönemki topografik yapısı ile şimdiki arasında ciddi farklılıklar olduğunu biliyoruz. Menemen Ovasının büyük bölümü, son 7000 yıl içinde Gediz nehrinin getirdiği alüvyonlarla oluşmuştur. Son 4000 yıl içinde Batı Anadolu halkı, tarım arazisi açmak ve yakıt ihtiyacını karşılamak için ormanları tahrip etmişler ve erozyona sebep olmuşlardır. Bunun sonucunda Büyük Menderes, Küçük Menderes ve Gediz (Menemen) ovaları oluşmuştur. Bölgemizdeki ilk iskanlar, kıyı çizgisinden biraz uzakta ve küçük çaplı ovaların ortasında kurulmuştur.³⁴

Günümüze kadar Menemen ve civarında yapılan kazı çalışmaları sonucunda beş tane en eski yerleşim saptanmıştır. Geç Kalkolitik ve Eski Tunç dönemlerine ait olan yerleşim alanları arasında en büyük yerleşme, Helvacıköy Höyücek'dir .

³³ Ersin Doğer, *İlk İskanlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen Ya da Tarhaniyat Tarihi*, 1

³⁴ a.g.e., 2-3

Bölgedeki bir diğer yerleşim ise Melengiç Sekisi Höyük'dür ve Helvacıköy Höyücek ile karşılaştırıldığında daha küçük bir iskan alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine aynı döneme ait olan Bozköy Höyücek, Yeni Foça-Bergama kavşağının 750 metre kuzeyindedir. Tüm bu yerleşim alanları dışında son yıllarda yapılan çalışmalar neticesinde Hacıyusuf Değirmeni mevkiinde bir höyük daha bulunmuştur. Ancak özellikle Menemen Ovasının alüvyonları altında kalan başka yerleşim alanlarının da var olmasının muhtemel olduğu göz ardı edilmemelidir.³⁵

M. Ö. 2300 ve M. Ö. 2000 yılları Anadolu'ya iki dalga halinde Hint Avrupa kökenli halkların geldikleri dönemdir. Anadolu'da özellikle Luwiler ve Akalar etkili olmuşlardır. Ayrıca bu dönemde Anadolu'da merkezi Hattuşaş olan Hitit Devleti de kurulmuştur. Hititler, zaman zaman Batı Anadolu'da yaşayan halklar üzerine seferler düzenlemekteydiler; ancak Hititlerin yaptıkları bu seferler, bölgeyi kültürel açıdan etkilemeye yetmemiş gibi görülmektedir.³⁶

M. Ö. ikinci bin içinde Menemen civarında bulunan eski iskan alanlarının yeniden inşa edilmesi ve yeni yerleşmelerin kurulmasıyla yerleşim sayısında artış söz konusu olmuştur. Bu dönemde Buruncuk Kalesi, büyük bir stratejik konuma sahiptir ve önemli yolların kavşak noktasında bulunmaktadır. Buruncuktepe üzerinde bulunan Larisa kenti, Hellenlerin bölgeye gelişinden önce buranın en önemli ve en eski kenti olma özelliğine sahipti. Bu dönemde bölgenin ikinci büyük iskanı, Panaztepede yer almaktaydı. Panaztepe, Gediz Irmağının güney kıyısında Menemen-Foça arasında yer almaktadır. Bölgede yapılan kazı çalışmaları sonucunda Buruncuktepe ve Panaztepe haricinde, iki tane daha yerleşim ortaya çıkarılmıştır. Bunlar; Panaztepe'nin kuzeyinde yer alan Panayırtepe (Manastırtepe) ile Kumtepe (Sakaltepe)' dir.³⁷

M. Ö. 1200 yıllarında Mısır kaynaklarında "Ege Göçleri" ya da "Deniz Kavimleri Göçü" olarak adlandırılan kavimlerin gelişiyle, Hitit Devleti tarihe karışmıştır. Ege göçleri sonucunda Anadolu'da bir kargaşa döneminin başladığını

³⁵ a.g.e., 3-6

³⁶ Füzüzan Kınal, *Eski Anadolu Tarihi*, 107

³⁷ E.Doğar, a.g.e., 10-12

söyleyebiliriz. Ayrıca Hitit Devleti de yıkıldığı için, Hititlere ait yazılı kaynaklardan bilgi almak imkanından yoksun bulunmaktayız. Mısır kaynaklarında da bu istilacılar hakkında ayrıntılı bilgi yer almamaktadır. Ege göçleri, etnik bakımdan Batı Anadolu'nun çehresini değiştirmiştir.³⁸

Anadolu, deniz kavimlerinin istilasına uğrarken; Yunanistan da Dorların istilasına uğramıştır. Dorların bu baskısı karşısında Akalar, Batı Anadolu kıyılarına göç etmeye başlamışlardır. Böylece Batı Anadolu'da Hellenlerin dönemi başlamıştır. Hellenlerin bölgede ilk çıktıkları yer, Kyme'dir. M. Ö. 1140 tarihinden itibaren Menemen'i de içine alan kuzeybatı kıyıları, Hellencenin lehçelerinden birini kullanan Aioller tarafından kuşatılmıştır. Aiolis'in başkenti Kyme'dir ve Menemen-
Aliağa karayolu üzerine bulunmaktadır. Kyme'deki Hellen iskan hareketi, üç yüzyıl kadar sürmüştür. Strabon, Kyme'nin bölgedeki en önemli ve en büyük yerleşim merkezi olduğunu ifade etmektedir; ancak bir liman kenti olmasına rağmen uzun süre liman vergisi almayarak bu avantajlarını kullanamamışlardır.³⁹

Batı Anadolu bölgesinde Akaların etkisinin son bulunduğu dönemle Anadolu'nun Pers hakimiyeti altına girdiği dönem arasında Batı Anadolu topraklarında Lydia, Phrygia, Lykia gibi bazı bölgesel uygarlıklar ortaya çıkmıştır.

M. Ö. 8. yüzyıl sonları ile 7. yüzyıl başları tüm Batı Anadolu, Kafkaslar üzerinden Anadolu'ya gelen Kimmer kabilelerinin istilasına uğradığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde bölgemizde bulunan yerleşim alanları ile ilgili olarak elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır; fakat Lydia Devletinin bitişi ve Pers egemenliğinin başlamasıyla birlikte çok daha ciddi bir tehlike ile karşı karşıya kalınmıştır. Kıyıdaki tüm Hellen kentleri yaklaşık iki yüzyıl kadar bir süre için Akdeniz ve Ege ticaretini ele geçirme arzusunda olan Perslerin hakimiyeti altına girmiştir.

Persler, Batı Anadolu'yu, Kuzeybatı Anadolu'yu, Kilikya bölgesini, Doğu Karadeniz'i ve Doğu Anadolu'yu birtakım satraplık bölgelerine ayırmıştır. Batı

³⁸ Recep Yıldırım, *Eskiçağda Anadolu*, 85-87

³⁹ Strabon, *Geographika*, 164

Anadolu'da üç tane satraplık bölgesi bulunmaktaydı ve Aiolis, İon satraplığı içinde yer almaktaydı. Bu satraplıklar, Perslere belli oranda vergi vermek durumundaydı.⁴⁰

Persler, Miletos tiranının önderliğinde kendilerine karşı başlatılan İon İhtilalini bastırdıktan sonra Yunanistan'a yöneldiler; ancak Yunanistan'daki mücadelede başarılı olamayarak Anadolu'ya geri dönmek zorunda kalırlar. M.Ö. 490'da Batı Anadolu'da yapılan kara ve deniz savaşlarında Persler tam bir bozguna uğradılar. Böylece Batı Anadolu'da bulunan Hellen kentleri, yeniden bağımsızlıklarına kavuştular; fakat yine de iç kesimlere çekilen Pers tehlikesinden tamamıyla kurtulduklarını söylemek imkansızdır.

Atina'nın gerek siyasi gerekse ekonomik açıdan bu kadar güçlenmesi, ticari rakiplerinden biri olan Sparta'nın doğal olarak hoşuna gitmedi. Bu durum, Atina-Sparta mücadelesinin başlamasına neden oldu. Bölgede olası bir boşluğu değerlendirmek için bekleyen ve bu noktada oldukça akıllı bir politika izleyen Persler, gerektiğinde Atina'nın gerektiğindeyse; Sparta'nın yanında yer aldı. Bu politikayı izlemekte ne kadar akıllıca davrandıkları, Perslerle Hellen kentleri arasında yapılan Kral Barışının şartları değerlendirildiğinde görülmektedir; zira bu anlaşma neticesinde Batı Anadolu'daki tüm Hellen kentleri, yeniden Pers idaresi altına girmiştir (M. Ö. 386).

M. Ö. 390- M. Ö. 386 yılları arasında Sparta ordusu ile Persler arasında yapılan kara savaşlarında Gediz (Hermos) Vadisi stratejik rol oynamıştır. Bu dönemde Persler, İon İhtilalini destekleyen Yunanlıları hala bir tehdit unsuru olarak değerlendirmekteydi. Kuzey Aiolis'deki birçok kıyı kentinin desteğini sağlayan Sparta, İran'dan geri dönmekte olan Onbinlerin bir kısmını da ordusuna kattı; ancak güneydeki İon kentleri ile kuzeydeki Sparta ordusu arasında kalan ve Batı Anadolu'daki Hellen kentlerini ikiye ayıran Aşağı Hermos Vadisinin Smyrna (İzmir) körfezi kıyılarının ve Kyme ile Ephesos arasındaki kara yolunun ele geçirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle kendiliğinden Sparta'nın yanına geçmeyen Larisa'yı Sparta ordusu kuşattı. Buruncuktepe üzerinde bulunan ve Menemen Ovası ile İzmir-

⁴⁰ R.Yıldırım, a.g.e., 166

Bergama kara yoluna hakim konumda olan Larisa'nın alınması Sparta için hayati önem taşımaktaydı. Böylece diğer Aiol kentleri ele geçirilecek; hem Smyrna'ya hem de Manisa Boğazı yoluyla Sardeis'e giden yollara hakim duruma gelebileceklerdi. Ancak saldırı başarılı olamadı. Bu başarısızlık üzerine Larisa kuşatması kaldırılarak savaşın yönü Manyas Gölü civarına taşındı. Bölgemizde bulunan Larisa kentinin Sparta'ya karşı direndiği bilinmektedir; fakat bölgede bulunan diğer kentlerin durumu hakkında bilgi yoktur. Ancak bölgede yapılan yüzey çalışmaları sonucunda, tıpkı Larisa'da olduğu gibi, Neonteiknos (Yanikköy Kalesi) ve Temnos (Görece Kalesi) içinde aynı durumun söz konusu olduğunu göstermektedir.⁴¹

M. Ö 4. yüzyılda bölgede surlarla çevrilmiş olan bir diğer yerleşim alanı, İzmir-Bergama yolu üzerinde; Asarlık köyünün kuzeyinde Boztepe üzerinde bulunmaktadır. Bu yerleşim alanının antik adı henüz saptanamamıştır. Yine aynı dönemde surlarla çevrili olduğu tespit edilen bir diğer yerleşim alanı, Manisa yönünden gelen Gediz'in Menemen Ovasına çıkış yeri olan Emiralem'den biraz önce yer alan Asartepe üzerinde yer almaktadır. Leukai kenti ise; bölgemizde stratejik açıdan öneme sahip ve M. Ö. 4.yüzyılda kurulmuş olan başka bir yerleşim alanıdır.⁴²

M. Ö. 386- M.Ö. 334 yılları arasında yaşanan dönemin Batı Anadolu için sakin bir dönem olarak geçtiğini söyleyebiliriz. Bu dönemde bölgedeki en büyük tehlike yine Pers İmparatorluğu idi. Böyle bir durumda Hellen kentlerinin kurtarıcısı, Büyük İskender olmuştur. Büyük İskender, Makedonya'dan Çanakkale Boğazını aşarak Anadolu'ya gelmiş ve Batı Anadolu'daki Pers egemenliğine son vermiştir.

2. ROMA İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN

M.Ö. 129'da Batı Anadolu'da Roma'ya bağlı Asya eyaleti kurulmuştur. Merkezi Ephesos olan bu eyaletin içinde Menemen ve çevresi de yer almaktadır. Romalılar, Hellenistik dönemden kalan bütün yolları iyileştirme yoluna gitmişlerdir.

⁴¹ E.Doğer, a.g.e., 27-28

⁴² Bilge Umar, *Aiolis*, 68-76

Bölgemizde de böyle çalışmalar yapılmıştır. Romalılar, Asya Eyaletindeki kentlerden sadece elde edilen ürün üzerinden vergi almaktaydılar. Bu vergi, Osmanlı Devletinde var olan aşar vergisine benzeyen bir vergi politikasıdır ve ilerleyen dönemlerde bu vergileri toplama görevi, Osmanlıdaki mültezimlere benzeyen kişilere bırakılmıştı.⁴³

M.Ö. 70- M.Ö. 50 yılları arasında Smyrna, Asya eyaletinin merkezi konumuna gelmiştir. Myrina, Kyme, Phokaia, Leukai, Larisa, Neonteikhos, Temnos gibi bölgemizde bulunan kentler de Smyrna'ya bağlanmıştır. Roma döneminde Menemen civarında Kallipatrai isminde yeni bir yerleşim yeri ortaya çıkmıştır; ancak bu yerleşim alanının yeri tam olarak saptanamamıştır.⁴⁴

M.Ö. 27'de Roma'nın başına geçen Augustus ile birlikte Batı Anadolu kentleri çok daha istikrarlı bir ortama kavuşmuşlardır. Bundan sonra Batı Anadolu daha çok yaşanan deprem felaketleriyle karşımıza çıkmaktadır. Özellikle M.Ö. 25 yılında yaşanan depremde Menemen çevresindeki pek çok yerleşim alanı yıkılmıştır.⁴⁵

3. BİZANS İMPARATORLUĞU DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN

395-1300 yılları arasında Batı Anadolu ve dolayısıyla Menemen ile çevresi Bizans İmparatorluğu egemenliği altında kalmıştır. Bölgemizde bulunan Neonteikhos (Yanikköy Kalesi), Larisa (Buruncuk Kalesi), Herakleia (Emiralem) gibi yerleşmeler, Bizans döneminde önemlerini kaybetmiştir. Bu dönemde bölgedeki en önemli kent, Temnos olmuştur. Temnos, Kyme ve Smyrna topraklarının üst kısmında dağlık arazide bulunmaktaydı; ancak bu kent de Arap saldırıları sonucunda terk edilmiştir.⁴⁶

⁴³ E. Doğer, a.g.e., 38-39

⁴⁴ a.g.e., 39

⁴⁵ a.g.e., 40-41

⁴⁶ Strabon, a.g.e., 163

Bizans İmparatorluğu, M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren Arap akınlarıyla uğraşmak zorunda kalmıştır. Araplar, hemen her sene Anadolu'ya akınlarda bulunmaktaydılar. Bu durum, doğal olarak Batı Anadolu'yu da etkiledi. Muaviye'nin ordusu, Kilikya bölgesine giderken Batı Anadolu'dan geçti ve İzmir'i de işgal etti.⁴⁷ Arap akınlarının bölge üzerinde ciddi etkileri olmuştur. Akınlar sonucunda Batı Anadolu'da nüfus azaldı ve köyler boşaldı; ancak bölgenin etnik yapısında pek bir değişiklik olmadı.

Arap istilası ile Malazgirt Meydan Savaşı arasında kalan dönemin nispeten sakin bir dönem olduğunu söyleyebiliriz. Malazgirt Meydan Savaşından sonra Türkmenler, hemen hemen tüm Anadolu'yu işgal ederler. Bu süreçte Batı Anadolu'da Çaka Bey tarafından merkezi İzmir olan bir beylik kurulur; ancak Haçlı seferleri neticesinde bölge, yeniden Bizans İmparatorluğunun etkisi altına girer. Bu durum 1300 yılına kadar devam etmiştir; fakat bu dönemdeki Bizans hakimiyetine rağmen bölgeye Türkmenlerin gelişi devam etmekteydi. Türkler, bölgedeki iç çekişmelerden sonuna kadar yararlanmışlardır. Menemen, Bizans İmparatorluğu döneminde de verimli bir ova olma özelliğini devam ettirmiştir.

13. yüzyılda Menemen ovasının sınırları -bazı farklılıklarla- günümüzdeki gibiydi. Ovanın güneybatısında M.Ö. 4. yüzyılda iskan edilen Leukai kenti bulunmaktaydı. Menemen Ovası, Leukai ve Koukoulos idari birimleri içinde yer almaktaydı. Bu idari birimlerin sınırları batıda Üçtepelere, doğuda günümüzde Sasalı ve Kaklıç köylerinin bulunduğu araziye kadar yayılmaktaydı. 13. yüzyılda bu kazanın gelirlerinin bir kısmı, İstanbul'daki Ayasofya Kilisesinin masraflarına tahsis edilmişti. Gediz Nehrinin eski yatağının denize döküldüğü noktada bulunan Kokala burnunun adı Bizans döneminden günümüze kadar gelmiştir. Bölgede bulunan Sarrakenikon köyü (Seyrekköy), 13. yüzyılda Menemen Ovasının en önemli iskan sahalarından birisi durumunda bulunmaktaydı. Burada Geç Roma döneminden itibaren bir iskan söz konusudur. 1922'ye kadar Seyrekköy'ün nüfusu tamamen Hristiyanlardan oluşmaktaydı. Böylece buranın çok eski bir yerleşme olduğu anlaşılmaktadır. Yamanlar Dağının kuzey yamaçları da 13. yüzyılda yoğun bir

⁴⁷ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 115, 145-146

nüfusa sahiptir. Gediz Nehrinin kuzeyindeki Dumanlı Dağ da Yamanlar Dağı kadar olmasa da, önemli bir iskan bölgesidir.⁴⁸

4. SARUHAN BEYLİĞİ DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN

Saruhan Beyliğinin kurucusu, başında bulunduğu aşiretle Selçukluların Rum İmparatoru sınırına yerleştirdiği Saruhan Bey'dir. Aşiretin kimliği üzerine hiçbir bilgimiz mevcut değildir. Bunun Celal ed din Harizm-Şah'a bağlı olup; 13. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'ya gelen Türkmen aşiretlerinden birisi olduğu sanılmaktadır. Aşiretin, gaza yapmak için bir araya gelmiş Türkmenler topluluğunu oluşturan aşiretlerden birisi olduğu da düşünülmektedir.⁴⁹

Saruhan Bey, Anadolu'ya ilk geldiğinde büyük olasılıkla Germiyan Oğulları Beyliği ile birlikte hareket etmiştir. 13. yüzyılın sonlarından itibaren Saruhan Bey, Gediz Vadisinde batıya doğru ilerlemeye başlamıştır. 1303 yılında Türkler, Menemen Ovasına akınlar yapmışlardır ve Bizans Devleti, Manisa Boğazını tutmuşsa da akınlara karşı başarılı olamamıştır. Saruhan Bey, hem Bizans Devleti ile mücadele ediyor hem de Küçük Menderes vadisinde etkili olan Sasa Beyle nüfuz mücadelesi içinde bulunuyordu. Sonuçta mücadeleden Saruhan Bey'in galip gelmesi üzerine Menemen ve çevresi, ona bırakılmıştır ve Saruhan Bey, 1310 yılında Sard ve çevresini ele geçirerek Manisa'yı başkent yapmıştır. Bu gelişmeyle birlikte Menemen ve çevresi beyliğin sınırları içine dahil olmuştur.

Saruhan Beyliği'nin, bölgede Güzelhisar'dan sonra ikinci kurdukları kaza, Menemen olmuştur ve tıpkı daha önceki dönemlerde olduğu gibi önemli yollar üzerinde bulunduğu için bir konaklama olma özelliğini korumuştur. 13. yüzyılda Menemen artık Bizans kenti olma özelliğini yitirmiştir. Bu dönemde bölgedeki en önemli iskan bölgesi, Dumanlı Dağ eteklerindeki Yanıkköy Kalesi idi. Saruhan Beyliği, Menemen'e yerleşirken Gediz Nehri'nin taşkınlarından korunmak için daha çok kazanın yüksek yerlerini tercih etmiştir. Türkmenlerin Menemen'e gelmesi ile

⁴⁸ E.Doğer, a.g.e., 44-51

⁴⁹ Bilge Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*, 146

birlikte bölgedeki kırsal nüfus artmıştır. Bu dönemde de Menemen'in en önemli ekonomik faaliyetleri, tarım ve hayvancılık olarak devam etmiştir.⁵⁰

5. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE BATI ANADOLU VE MENEMEN

A. 15. Yüzyılda Menemen

Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında Osmanlı ile Saruhan Beyliği barış içinde yaşamıştır; ancak Yıldırım Bayezid döneminde Aydın, Germiyan, Mentеше beylikleriyle birlikte Saruhan Beyliğine de son verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin Batı Anadolu'daki hakimiyeti, 1402'de Timur ile yapılan Ankara Savaşı'na kadar devam etmiştir. Savaşı, Osmanlı Devleti'nin kaybetmesi ile birlikte Timur, Saruhan Beyliği'ne topraklarını geri vermiştir. Buna bağlı olarak da Menemen tekrar bu beyliğin yönetimi altına girmiştir; ancak Mehmet Çelebi'nin Fetret devrine son vererek Osmanlı Devleti'nin başına geçmesiyle birlikte devlet, yeniden toparlanma sürecine girmiştir. İzmir ve çevresi 15. yüzyılda yeniden Osmanlı Devleti'nin eline geçerek Aydın sancağına bağlı bir kaza konumuna gelmiştir. Yine aynı yüzyıl içerisinde Saruhan da Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Menemen'in tarihsel geçmişiyle ilgili yapılan araştırmalara baktığımızda 15. yüzyıla ait bilgilerin nispeten az olduğunu görmekteyiz.

B. 16. Yüzyılda Menemen

Menemen'in tarihçesine baktığımızda, kazayla ilgili olarak en geniş kaynakların 16. yüzyıla ait olduğunu görmekteyiz. Menemen'in 1531'deki nüfusu 2355'dir ve bu sayının 2226 tanesi Türk'tür. Yine bu tarihte Menemen köylerinin nüfusu, 5006'dır. 1575 yılı, Menemen köylerinin nüfus bakımından en yoğun olduğu dönemdir; zira bu dönemde köy nüfusu, 10182'ye ulaşmıştır.⁵¹

⁵⁰ E.Doğar, a.g.e., 57-61

⁵¹ C. Bakka, *Menemen Kazası XV.-XVIII. Yüzyıllar* (yayınlanmamış doktora tezi), 201-202

16. yüzyılda Menemen, kıyıdan uzak olmasına rağmen, sahip olduğu iskele ile önem kazanmış bir yerleşim merkezidir. Bu dönemde İzmir'in nüfusu ile Menemen'in nüfusu aşağı yukarı aynıydı. Aynı zamanda Osmanlı Devleti için her iki kentin ekonomik önemi de birbirinden farklı değildi. Bu dönemde Menemen'in en önemli ekonomik faaliyeti tarımdı.

C. 17. Yüzyılda Menemen

17. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin ekonomik sorunlarla ve buna bağlı olarak toplumsal huzursuzluklarla uğraşmak durumunda kaldığı bir dönem olarak tarihe geçmiştir. Celali isyanlarından Menemen'in de nasibini aldığını rahatlıkla söyleyebiliriz. 17. yüzyılda yaşanan Celali isyanları, Anadolu'da olduğu gibi, Menemen'de de nüfusun azalmasına yol açmıştır. 1668 yılında Menemen nüfusu, 2400'dür. Kırsal kesimdeki nüfus ise; 6600'dür. Bu rakamlarla 1575 yılındaki nüfus miktarı karşılaştırıldığında önemli bir farklılık göze çarpmaktadır.⁵²

17. yüzyıl, Menemen'in ekonomik açıdan İzmir'in gölgesinde kalmaya başladığı bir dönem olmuştur. Yine de Menemen, bu yüzyıl içinde önemli bir tarım merkezi olma özelliğini korumuştur.

D. 18. Yüzyılda Menemen

18. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik yapısı giderek bozulmaya başlamıştır. Bu durumdan doğal olarak halk da etkilenmekteydi. Osmanlı Devleti artık savaşlarda eskisi kadar ganimet elde edememekteydi. Aynı zamanda Osmanlı klasik döneminin en önemli parçası olan tımar sistemi de değişen koşullara ayak uyduramamaktaydı. Buna bağlı olarak artık toprak gelirleri mültezimler tarafından toplanmaya başlanmıştır. Ancak mültezimlere vergi ödemek durumunda kalan halk, çok ciddi sıkıntılar çekmek zorunda kalıyordu. Bu yüzyıl içerisinde bazı padişahlar ve devlet adamları birtakım yenilikler yaparak devleti içinde bulunduğu durumdan kurtarmaya çalışsa da bu girişimler sadece kişilere bağlı olarak kalmıştır.

⁵² C. Bakkal, a.g.t., 207

Ayrıca yapılan çalışmalar, genellikle kaybedilen toprakları geri almaya yönelik olmuştur. Tüm bu olumsuz koşullar doğal olarak Batı Anadolu kentlerini etkilemekteydi.

Daha önceleri olduğu gibi bu yüzyılda da Menemen halkının en önemli geçim kaynakları, tarım ve hayvancılıktı ve tarım ürünleri arasında ilk sırayı ise; tahıl ürünleri almaktaydı.

E. 19. Yüzyılda Menemen

19. yüzyıl, Osmanlı Devleti için çöküşten çıkış dönemi olmaktan ziyade bu devletin yıkılışa daha da sürüklendiği bir dönem olmuştur. Osmanlı Devleti yaptığı savaşlarda sürekli toprak kaybetmekteydi. Ekonomi giderek bozuluyordu ve bu açığı kapatmak amacıyla dışarıdan borç alma yoluna gidiliyordu. Ayrıca milliyetçilik ateşi, ilk olarak Balkan milletlerini yakmaya çoktan başlamıştı. Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık isyanları cereyan etmekteydi. Bu ayaklanmalar neticesinde Osmanlı Devleti'nin en fazla gelir sağladığı Balkan toprakları birer birer elden çıkmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti, bu dönemde Tanzimat ve Islahat Fermanı gibi gelişmelerle çöküşün önüne geçmeye çalışmıştır.

19. yüzyılda azınlıkların bağımsız olma girişimleri sonucu ortaya çıkan olaylar, Batı Anadolu'yu ve Menemen'i de etkilemiştir. Rumlar, zaman zaman Menemen'e de baskınlar düzenlemekteydiler. Bu yüzyıl içerisinde Menemen, İzmir sancağına bağlanmıştır.

19. yüzyılda Menemen halkını etkileyen bir diğer sorun, yaşanan veba salgınıdır. 1835 yılında yaşanan bu olay, Menemen'de yaşanan ilk salgın olayıdır. Veba salgını, özellikle Müslüman halkı kırıp geçirmiştir. Öyle ki; Menemen Ovası'nda tarım yapabilecek çok az nüfus kalmıştır. Bu boşlukları doldurmak amacıyla adalardan bölgeye çok sayıda Rum getirilmiştir. Ayrıca devlet, konar-göçer durumdaki Yörük-Türkmen cemaatlerini iskana teşvik ederek Alaniçi,

Harmandalı, Asarlık ve Koyundere gibi Türkmen köylerinin kurulmasını sağlamıştır.⁵³

I. Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için tam anlamıyla bir yıkıma neden olmuştur. Bu durum Menemen kazası için de geçerlidir. 1917 yılında yapılan bir istatistiğe göre; bir yıl içinde Müslümanlar arasında vefat eden kadın nüfusu, yalnızca 130 iken; erkeklerde bu sayı 531'dir. Yine aynı sene içinde Menemen'de Rum vatandaşlardan 30 kadın ve 53 erkek vefat etmiştir.⁵⁴

21 Kasım 1919'da Menemen Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir ve 1922 yılının eylül ayına kadar bölge, Yunan işgali altında kalmıştır.

⁵³ Ei Doğer, a.g.e., 95-96

⁵⁴ a.g.e., 113

VI. MENEMEN KAZASININ COĞRAFYASI VE İKLİM ÖZELLİKLERİ

1. MENEMEN KAZASININ COĞRAFYASI

Menemen kazası, Ege Bölgesinin Asıl Ege bölümünde bulunan İzmir iline bağlı bir ilçedir. Doğusunda Manisa, batısında Foça ve Ege Denizi, kuzeyinde Aliağa ve güneyinde İzmir ile çevrilidir.

Menemen ilçesi, Asıl Ege Bölümünde Gediz nehrinin içinde aktığı doğu-batı doğrultusunda uzanan Gediz depresyonunda bulunmaktadır. İlçe, kuzey ve kuzeydoğuda Dumanlı dağları, güney ve güneydoğuda Yamanlar dağı ile çevrilmiştir. Bu iki yüksek alan, Gediz nehrinin aştığı yarma vadi ile birbirinden ayrılmaktadır. Ayrıca ilçe sınırları içinde Gediz delta ovası bulunmaktadır.⁵⁵

665 km² yüz ölçüme sahip ve İzmir'e 35 kilometre mesafede bulunan Menemen ilçesinde yüzey şekillerinin genel doğrultusu doğu-batıdır. Batıdan doğuya doğru gidildikçe yükselti artmaktadır. Güneyden kuzeye doğru gidildikçe ise; yükselti biraz daha az artış göstermektedir. Gediz deltasının bulunduğu alan ise düzgün bir saha olma özelliğini taşır.⁵⁶

Menemen'in kuzey ve kuzeydoğusunu çevreleyen Dumanlı dağları, 1091 metrelik bir yüksekliğe sahiptir. İlçenin güneydoğusunda bulunan Yamanlar Dağı'nın en yüksek noktası ise; 1075 metre'dir. Menemen ilçesine bağlı Bozalan, Telekler, Turgutlar, Çukur, Görece, Hasanlar, Çaltıköy ve Göktepe yerleşmeleri Dumanlıdağ ve Yamanlar üzerinde bulunmaktadır.⁵⁷

Menemen'in en önemli akarsuyu, bilindiği gibi, Gediz Nehridir. Nehir, Manisa Ovasından sonra Menemen Boğazına girer ve 18 kilometrelik mesafeyi kat ettikten sonra ovaya hakim olur. 1886 tarihinde açılan yeni yatağında ilerleyerek Ege Denizine dökülür.⁵⁸

⁵⁵ İ. Köksal Alpaydın,, *Menemen ve Çevresinin İklimi* (yayınlanmamış doktora tezi), 1

⁵⁶ a.g.t., 1-8

⁵⁷ a.g.t., 18-19

⁵⁸ Mustafa Ağır, *Bilinmeyen Yönleriyle Menemen*, 29

Menemen'in belli başlı diğer akarsuları; Arap Deresi, Çakal Deresi, Asarlık Deresi ve Değirmendere Çayıdır. İlçe sınırları dahilindeki en önemli göl ise; Karagöl'dür. Karagöl, piknikçilerin önemli uğrak yeri olması açısından da önem taşımaktadır. Ayrıca 1922-1950 yılları arasında Menemen'e bağlı bir nahiye olan Aliğa'da özellikle romatizma rahatsızlıklarına iyi gelen bir kaplıca bulunmaktadır.

2. MENEMEN KAZASININ İKLİM ÖZELLİKLERİ

Belli bir bölgenin iklim özellikleri, o bölgenin beşeri ve ekonomik yapısını büyük ölçüde etkilemektedir. Menemen ilçesi, tipik Akdeniz iklimi özelliklerinin görüldüğü bir yerleşim alanıdır. İklimin en önemli unsurlarından birisi olan sıcaklık değerlerine bakıldığında; Menemen'in yıllık sıcaklık ortalaması İzmir ve Foça'ya göre daha düşüktür. Menemen'de yıllık ortalama sıcaklık 16,6 °C'dir. İlçede yılın en sıcak ayını temmuz ayı oluşturmaktadır. Kış sıcaklıkları ise, 5 °C'nin altına düşmemektedir. Yani ılık bir kış döneminin yaşandığını söyleyebiliriz. Menemen'in yıllık sıcaklık değerleri, bütün bir yıl boyunca tarımsal faaliyetlerin kesintisiz olarak yapılmasına imkan vermektedir.⁵⁹

Menemen ve çevresi Akdeniz bitki coğrafyasına girmektedir. Bölgenin asli bitki örtüsü kızılçam ormanlarıdır. Kızılçam ormanları, bölgede genellikle kümeler ve küçük topluluklar halinde bulunmaktadır; ancak yoğun tarım faaliyetleri nedeniyle kızılçam ormanları büyük oranda tahrip edilmiş ve yerini çalı topluluklarına ve antropojen steplere bırakmıştır. Kızılçam ormanların tahrip edilmesi sonucunda ortaya çıkan maki topluluklarına Menemen Ovası'nın hemen her yerinde rastlanmaktadır. Bu maki toplulukları içinde en yaygın olanları kermez meşesi, menengiç, sakız, keçiboğan, karaçalı ve katırtırnağıdır.⁶⁰

⁵⁹ Deniz Beydilli, *Menemen İlçesinin Coğrafyası* (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), 25-26

⁶⁰ a.g.t., 20

VII. MENEMEN İSMİNİN KÖKENİ VE KAZA İÇİN TARİH BOYUNCA KULLANILAN ADLAR

Kuruluşundan itibaren Menemen kazası için farklı isimler kullanılmıştır; ancak kaza, karşımıza genellikle “Menemen” ismiyle çıkmaktadır. Günümüze değin Menemen isminin kökeniyle ilgili olarak ortaya herhangi bir bilimsel dayanağı olmayan bazı görüşler atılmıştır. Halk inanışına göre; kazanın ismi buraya yerleşen bir oba reisinin burası bana ait anlamında söylediği “men men” sözcüğünden türemiştir. Diğer bir varsayım ise; kentin, adını Pergamon kralı Eumenes’den aldığıdır.

Aslında akademisyenler arasında da Menemen adının kökeni hakkında tam anlamıyla bir görüş birliğinin olduğunu söylemek zordur. Bilge Umar, Menemen adını Luwi diline dayandırmaktadır. Gediz Nehrinin ismi, M. Ö. 1. yüzyılda Ma (Marda) Irmağı idi. “Ma Boğazı Halkının ülkesi” anlamına gelen “Melamana” giderek halk ağzında Menemen (Melemen) haline gelmiştir.⁶¹ Menemen tarihi ile ilgili olarak ciddi şekilde araştırma yapmış olan E.Doğer bu görüşü pek mantıklı bulmamaktadır. Ona göre; bu düşüncenin tek doğru yanı, Menemen isminin Gediz Nehri ile ilişkili olmasıdır.⁶²

Bir başka akademisyen olan Cevat Bakkal ise; Menemen adının Bozdoğan Türkmenlerinden Melemenci cemaati ile ilgili olduğunu söylemektedir.⁶³ E. Doğer, bu görüşe de karşı çıkmaktadır; zira bu cemaat 17. ve 18. yüzyıllarda Adana’da iskan edilmiştir. Bu dönemde Manisa ve Menemen’de böyle bir cemaatin varlığı söz konusu değildir.⁶⁴ Bu noktada tartışmaya Bilge Umar da katılmaktadır. Umar, İzmir’deki Menemen adıyla Adana’daki Menemenci (Melemenci) adının aynı kökenden gelebileceğini iddia etmektedir.⁶⁵

⁶¹ B.Umar, *Türkiye’deki Tarihsel Adlar*, 630

⁶² E. Doğer, a.g.e., 290

⁶³ C.Bakkal, a.g.t., 1-2

⁶⁴ E. Doğer, a.g.e., 291

⁶⁵ B.Umar, a.g.e., 22

E. Doğer, bugüne kadar Menemen kazasının isminin kökeninin ne olduğu ile ilgili ortaya atılan görüşlere karşı çıkarken kendisi farklı birtakım düşünceleri savunmaktadır. Doğer, Menemen isminin Gediz Nehri ile ilintili olduğu yönündeki düşüncelere katılmaktadır. Zira, Bizans ve Erken Osmanlı kaynaklarında Menemen Ovasını tanımlamak için “Memaniomenos” ya da “Mainomenos” sözcükleri kullanılmıştır. Bu iki sözcük Grekçe “Mainomai” fiili ile ilişkilidir. Bu fiil, “taşmak, köpürmek” anlamlarına gelmektedir ve Gediz Nehri sık sık taşıdığı için Gediz’in içinde aktığı ovaya Memaniomenos veya Mainomenos isimleri verilmiştir. Bunlardan birincisi Türklerin bölgeye gelmesi ile unutulmuştur. İkincisi ise; bir süre daha kullanılmaya devam edilmiştir.⁶⁶

E.Doğer’in yukarıda açıkladığımız görüşüne bu kez B.Umar karşı çıkmaktadır. Ona göre; Memeniomenos ve Mainomenos sözcüklerinin Hellen dilinde “azıp kudurmuş, çılgınlaşmış” anlamına gelmektedir. Oysa ki böyle bir ismin bir ova için kullanılması, oldukça zor bir ihtimaldir. Umar, herhangi bir belgede Batı Anadolu’daki herhangi bir akarsuyun bu isimlerle kullanılmadığını ifade etmektedir. Bütün Bizans tarihi boyunca Gediz Nehri için “Ermos” adı kullanılmıştır.⁶⁷

Osmanlı kaynaklarında genellikle “Melemen” adının kullanıldığı kaza için 17. yüzyılda Evliya Çelebi, “Melemeniyeye” ismini kullanmıştır. 19.yüzyılda da özellikle Rumlar, Melemen adını kullanmayı tercih etmekteydiler. Bu isimden sonra Osmanlı döneminde Menemen kazası için kullanılan ikinci isim, “Tarhaniyat” olmuştur. Tarhaniyat sözcüğü, kimi zaman yalnızca kaza merkezini tanımlamak için kullanılırken; kimi zaman ise; köylerle birlikte tüm kaza için kullanılmıştır. Evliya Çelebi ise; daha çok “Turhaniye” sözcüğünü kullanmıştır. Menemen kazası için Tarhaniyat isminin neden ve ne zaman kullanıldığıyla ilgili olarak elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır ve bu ismin kullanımının, Cumhuriyetten çok önce terk edilmiş olduğu bilinmektedir.⁶⁸

⁶⁶ E. Doğer, a.g.e., 291-292

⁶⁷ B.Umar, *Aiolis*,1-22

⁶⁸ E.Doğer, a.g.e., 292-293

19. yüzyıl Osmanlısında Menemen için -pek sık olmasa da- kullanılan bir başka isim “Yazhisar”dır; ancak Menemen, bir kaleye sahip olmadığı için bu ismin neden kullanıldığı tam olarak anlaşılamamıştır. E.Doğer kitabında konu ile ilgili şöyle bir varsayım öne sürmektedir: Yaz, eski Türkçede ilkbahar mevsimini tanımlamak için kullanılmaktaydı. Boztepe veya Yanıkköy üzerindeki kalelerin 19. yüzyılda Yazhisar olarak adlandırılması muhtemeldir. Yazarın ikinci varsayımına göre; bu ismin aslında Ayazhisar olabileceğidir; zira Menemen ve Yanıkköy üzerindeki kale, özellikle kış mevsiminde Manisa boğazından gelen rüzgarları almaktadırlar ve bu yüzden Menemen kazasında kış ayları, diğer ilçelere göre daha soğuk geçmektedir.⁶⁹

⁶⁹ a.g.e., 294-295

VIII. SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAM

1. SOSYAL YAŞAM

A. Spor Faaliyetleri

Menemen'in sosyal yaşantısının en önemli unsurlarından birisi Menemen futbol takımının yaptığı futbol maçlarıydı. 1927 yılında Bedri Onat, Nadir Gündüz, Muhittin Haklı, Nizamettin Bey, Saim Dinçer, Vacip Dolunay ve Halil Uyanık tarafından kurulan ve sarı lacivertli renklere sahip olan Menemen futbol takımı; Altınordu, Bergama, Foça, Harmandalı, Dikili, Altay gibi takımlarla futbol maçları düzenlemekteydi.⁷⁰ Genellikle Ege Bölgesindeki takımlarla yapılan maçların dışında bir kez de Menemen Gençlik Kulübü, Mersin İdman Yurdu ile karşılaşmış ve yaptığı maç 2-1 kaybetmiştir.⁷¹ Menemen halkı, ilçelerinde yapılan futbol maçlarına yoğun ilgi göstermekteydi. 1930'lu yıllardan itibaren Menemenlilerin sosyal yaşantısının en önemli parçasının futbol maçları olduğunu söyleyebiliriz. 1942-1943 sezonunda Menemen Gençlik Spor, mahalli ligi üçüncü olarak bitirme başarısını göstermiştir

Menemen'de en çok ilgi gösterilen spor dalının futbol olmasına rağmen; ilçede voleybol, güreş, atıcılık ve atletizm müsabakaları da düzenlenmekteydi. 1939 senesinde Menemen gençliğinin spora olan ilgisini artırmak amacıyla belediye tarafından ilçede bir stadyum inşa edilmesi kararı alınmıştır; ancak bu stadyumun inşası ile ilgili net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

B. Menemen Avcılar Kulübü'nün Faaliyetleri

Menemen'deki sivil toplum örgütlerinden biri olan Menemen Avcılar Kulübü'nün pazar günleri düzenlediği avlar, köylülerin de katılımıyla Menemen'in sosyal hayatına canlılık getirmekteydi. Aslında bu kulübün kurulmasının biraz zaman aldığını söyleyebiliriz. Menemen avcıları ilk dönemlerde Menemen Halkevi'ne bağlı olan Spor Kulübü bünyesinde faaliyetlerini sürdürmekteydi; ancak yoğun çabalar

⁷⁰ Oktay Özengin, *Tarihten Günümüze Bilinmeyen Yönleriyle Menemen*, 135

⁷¹ Yeni Asır, 30 Ocak 1950

sonucunda ve kaymakam Eşref Aykurun'un vermiş olduğu destekle 1948 yılında Menemen Avcılar Kulübü kurulabilmiştir.⁷²

C. Temsil ve Müsamereler

Menemen'de zaman zaman gerçekleştirilen temsiller de halkın ilgisini çekmekteydi. Örneğin; Zabitan tarafından 1931 yılında Menemen Zafer Sinemasında gerçekleştirilen müsamerenin geliri, askeriyeğe bağışlanmıştır. Bu müsamerede hem İzmir'den gelen operet heyeti ile temsil heyeti sahneye çıkmış hem de zeybek oyunu gösterisi sahnelenmiştir. Ayrıca bu gecede bir film ve komedi de seyircilere izletilmiştir. Gecenin sonunda ise; bir piyango düzenlenmiştir.⁷³ 1948'de Menemen Gençlik Klübü'nün çalışmaları sonucunda "Kanun Adamı" piyesi ile "Bir İlan Hatası" komedisi oynanmış ve bu temsilleri yaklaşık olarak 800 kişi izlemiştir.⁷⁴ Menemen'de düzenlenen bu tip müsamereler, halkın büyük ilgisi ile karşılaşmaktaydı. Bedesten Tiyatrosuna arada sırada tulûat kumpanyaları gelmekteydi; ancak bunlar, bahsettiğimiz temsiller kadar coşkuyla karşılanmamaktaydı.

D. Menemen Halkevi'nin Faaliyetleri

Eski Menemen Devlet Hastanesi'nin bulunduğu arazide kurulu olan Menemen Halkevi'nin gerçekleştirdiği sosyal faaliyetler, Menemenlilerin sosyal hayatını az da olsa renklendirebilmekteydi. Halkevi, özellikle kazada bazı temsil, müsamere ve tiyatro oyunlarının sahnelenmesinde ve konserler düzenlenmesinde önemli rol oynamaktaydı. Zaman zaman halkı aydınlatmak amacıyla belli konularla ilgili konferansların düzenlenmesinde de etkili olduğunu söyleyebiliriz. Sözelimi; 1939 yılında özellikle Menemen Halkevi başkanı Kemal Önderin'in çalışmaları sonucunda her birinde Atatürk ilkelerinden birinin konu edildiği altı konferans düzenlenmiştir. Bu konferanslara ciddi oranda katılım olmuştur.

⁷² Yeni Asır, 18 Nisan 1948

⁷³ Anadolu, 1 Mart 1931

⁷⁴ Yeni Asır, 2 Mayıs 1948

Menemen Halkevi'nin çalışma sahalarından biri de spor olmuştur. Kazada voleybol oyuncularının çok daha iyi şartlarda çalışabilmesi amacıyla 1939 yılında onlara yeni bir alan tahsis edilmiştir. Aynı zamanda güreşle ilgili de birtakım aktiviteler gerçekleştirilmekteydi. Örneğin; 30 Nisan 1939 tarihinde otuz pehlivanın katılımıyla bir güreş müsabakası düzenlenmiştir.⁷⁵

Menemen Halkevi, sanatsal aktivitelere de büyük önem vermekteydi ve halka bando, caz ve saz dersleri verilmesi için öğretmenler tutmaktaydı. Özellikle Halkevi öncülüğünde oluşturulan bando takımı halkın büyük ilgisini çekmekteydi; ancak Menemenliler özellikle Halkevi'nin faaliyet gösterdiği son yıllarda buranın iskambil oyunları oynanan bir lokal görüntüsünde olduğunu ileri sürmektedirler.⁷⁶

E. Kahvehaneler

Menemen'deki kahvehaneler, daha önceki dönemlerde olduğu gibi, 1922'den sonraki dönemde de halkın sosyal yaşantısında önemli bir rol oynamaktaydı. Halkın büyük çoğunluğu vaktinin önemli bir kısmını bu mekanlarda geçirmekteydi. 1936 yılında Menemen'de 50'den fazla kahvehane bulunmaktaydı; ancak kahvehaneler, zaman zaman kumar olayları ile gündeme gelebilmekteydi. Bu konuyla ilgili olarak şikayetlerin artması üzerine kahvehanelerdeki her türlü kağıt oyunu yasaklanmıştır.⁷⁷ Ayrıca 1937 yılında Menemen'de bir kahvehane kumar oynatıldığı gerekçesiyle kapatılmıştır.⁷⁸

F. Menemen Pazarı

Menemen'de 1937'ye kadar haftada bir defaya mahsus olmak üzere pazar kurulmaktaydı; ancak bu tarihten itibaren pazar günleri de halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmesi için pazar kurulmaya başlanmıştır. Haftada iki kez pazar kurulması geleneği, Menemen'de günümüze kadar devam etmiştir.

⁷⁵ Fikirler, 15 Haziran 1939, sayı. 189, 14

⁷⁶ Ethem Genç, emekli öğretmen, 14.09.2005 tarihli görüşme

⁷⁷ Yeni Asır, 11 Teşrin-i sani 1936

⁷⁸ Anadolu, 19 Kanun- i evvel 1937

G. Ağaç Bayramı

Ağaç dikme olayı, incelediğimiz dönemde; Menemen halkının yaşamını renklendiren unsurlardan birisiydi. Menemenliler, ilçelerini yeşillendirmek amacıyla tam bir özveri örneği göstermekteydiler. Hatta Menemen halkına İzmir Vilayet Orman Bölgesi şefi Cevat Sansoy tarafından eski Türklerin ağaca verdikleri önemle ilgili olarak bir konferans verilmiştir. Bu konferansta ayrıca ormanların, iklim ve hayat üzerindeki etkileri hakkında bilgi verilmiştir.⁷⁹ Kazada yeşillendirme işleriyle alakadar olmaları amacıyla “Ağaç Dikme ve Koruma Heyeti” oluşturulmuş bulunmaktaydı.⁸⁰

1949 senesinde Menemen Orman bölge Şefliği tarafından 2 Nisan gününün Aliağa’da ve 5 Nisan gününün Menemen’de ağaç bayramı olarak kutlanması kararı alınmıştır.

H. Yardım Kampanyaları

Menemen’de genellikle yoksul ailelerin çocuklarının eğitim-öğretim masraflarını karşılamak amacıyla yardım kampanyaları düzenlenmekteydi. 1935 yılında Menemen Cumhuriyet savcısı önderliğinde Menemen’de bulunan Kubilay, Şehid Kemal ve Tevfik Fikret İlkokullarında okuyan yoksul çocukların günlük yiyecek ihtiyaçları yapılan yardımlar sayesinde karşılanmıştır. Giyecek gereksinimlerini karşılamak maksadıyla ise; bir eğlence düzenlenmiş ve temsil edilen piyeslerde öğretmenler bizzat rol almışlardır.⁸¹ Menemenliler, ülkelerinin herhangi bir yerinde olan doğal afet olaylarına karşı da duyarsız kalmamakta ve ellerinden gelen maddi yardımı yapmaktaydılar.

İ. Ulusal Bayramlar

1922-1950 yılları arasında Menemen kazasında ulusal bayramların kutlanması, günümüzdeki kutlamalardan pek farklı geçmemekteydi. Menemen’deki bayram kutlamalarına tüm okullar katılmaktaydı. 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve

⁷⁹ Yeni Asır, 25 Nisan 1939

⁸⁰ Menemen Ant, 28 Şubat 1933

⁸¹ Anadolu, 11 Kanunu sani 1935

Çocuk Bayramı'nda belediye önünde çocuklara şeker dağıtılmaktaydı. Bayram törenlerinde günün anlam ve önemi ile ilgili olarak öğrenciler tarafından şiirler okunmaktaydı. Ayrıca bayram günlerinde çeşitli eğlenceler düzenlenmekteydi. Ulusal bayramlara Menemenlilerin gösterdiği ilgi büyüktü. Bayram sabahlarında herkes erkenden kalkar ve kutlama alanlarına giderdi.

J. Menemen'in Sesi Gazetesi

1931 yılında Menemen'de on beş günde bir gazete çıkarılmasına karar verilmiştir. 10 sayfadan oluşması planlanan gazetenin adı, "Menemen'in Sesi"dir. Gazetede sosyal, mesleki, edebi ve zirai konulara yer verilmekteydi. Gazetenin yönetim heyetini; köy heyeti, köy doktoru, köy öğretmenin yanı sıra bağcı, bakkal, basmacı, çapacı gibi küçük sanatkar ve esnaflar oluşturmaktaydı.⁸²

Yerel gazetelerde Menemen kazasında Menemen'in Sesi adında bir gazetenin çıkarılacağı ile ilgili olarak bazı haberlerin yayınlanmasına rağmen, bu isimde bir gazetenin çıkmış olduğundan emin değiliz. 1996 yılından itibaren ilçede yayınlanan Menemen'in Sesi gazetesi muhabiriyle yaptığımız görüşmede daha önce aynı isimde yayınlanan bir gazetenin varlığına ilişkin herhangi bir sonuca ulaşamamış bulunuyoruz.⁸³

Menemen kazasında 1932-1933 yılları arasında çıkan ve arşivlerde yer alan gazetenin adı "Menemen Ant" olarak geçmektedir. Daha çok dergi görünümünde olan yerel gazetede tarım, sağlık, eğitim gibi konularla ilgili haberler ile Menemenlilerin yollamış olduğu şiirler yayınlanmaktaydı.

K. Deve Güreşleri

1922-1950 yılları arasında Menemen'de çok sayıda deve bulunmaktaydı. Develer, o dönemde Menemen'de yoğun şekilde nakliyat işleri için kullanılmaktaydı. Günümüzde artık Menemenliler için bir nostalji örneği olan develeri -o günleri

⁸² Anadolu, 12 Haziran 1931

⁸³ Hüsamettin Doğan, muhabir, 02.11. 2005 tarihli görüşme

yaşamış olan yaşlı insanların anlatımına göre- genellikle şehrin ileri gelenleri beslemekteydi. Özellikle Harmandalı, Doğa, Koyundere gibi köylerde çok sayıda deve bulunmaktaydı. Aralık ayından sonra Menemen’de deve güreşi müsabakaları düzenlenmekteydi. Halk, güreşlere yoğun ilgi gösteriyordu.⁸⁴

L. Menemen Çömlekçiliği

Menemen çömlekleri, ilçenin sosyal ve ekonomik yaşantısında günümüze değin önemli rol oynamıştır; zira Menemen testilerin ve çömleklerinin ciddi bir tarihsel geçmişi bulunmaktadır. Aslında Osmanlı Devleti döneminde çömlekçiliğin daha çok Menemenli Rumlar tarafından yapıldığı söylenmektedir; ancak özellikle Kurtuluş Savaşı’ndan sonra Türklere miras olarak kaldığı değerlendirilmesini yapabiliriz. Yörede çömlekçiliğin çok gelişmiş olmasının sebebi; çevrenin çömleğin hammaddesi olan kil bakımından zengin oluşudur. Ayrıca bilindiği gibi Batı Anadolu, eski dönemlerden itibaren bağcılık ve şarap yapımı açısından oldukça gelişmiş bir bölge olma özelliğine sahiptir. Hazırlanan şarapların saklanması için pişmiş topraktan “anfora”lara konulması adeta gelenekselleşmiştir. Bu geleneğin Menemen testilerinin temelini attığını söyleyebiliriz.⁸⁵ Menemen testileri, buzdolabının tüm görevlerini yerine getirmektedir.

M. Gelenek ve Görenekler

Menemen’de köklü bir folklor geleneğinin olduğunu söyleyebiliriz. Kazada oynanan belli başlı kadın oyunları; Nal-bandım, Çakır Eminem, Yün entarim yüklendi, harmandalı ve entarisi mavilim gibi oyunlardır. En bilinen erkek oyunları ise; handuman, süslü jandarma, koca hümmet, dağlı havası zembeği ve cambaz alidir.⁸⁶

Menemen köylerinde yapmış olduğumuz görüşmelerde yöreye özgü çok farklı bir yemek ismine ulaşabilmiş değiliz; ancak Menemenlilerin en çok sözünü

⁸⁴ Ethem Genç, emekli öğretmen, 14.09.2005

⁸⁵ Oktay Özengin, a.g.e., 128

⁸⁶ a.g.e., 130

ettiği yemek ve tatlılar; keşkek, zade tatlısı, tartı, hoşmerim ve üzüm şirasıdır. Kazada mandıracılık faaliyetleri yaygın olduğu için özellikle sütü tatlı kültürü gelişmiştir. Sözü ettiğimiz yemekler Menemen düğünlerinin de vazgeçilmezleri arasındadır. Bunların dışında koyun etinden yapılan topalak, hamur ve yoğurtla yapılan dolama ve ciğer çorbası diğer önemli yemeklerdir.

Menemen köylerinde 1922-1950 yılları arasında giyilen en önemli kadın kıyafeti, halkın “bürümcek” ya da “ferace” dedikleri siyah çarşaftır.⁸⁷ Bu kıyafet, günümüzde Çukur köyü ve bazı farklılıklarla Türkelli’de de giyilmekle birlikte çok fazla giyen kaldığını söylemeyiz. Dağ köylerinde ise; erkekler,rüzgardan korunmak amacıyla, eskiden beri “çember” adı verilen örtü bağlamaktadır. Bu örtü, günümüzde de önemli ölçüde kullanılmaya devam edilmektedir.

Menemen’de nişan ve düğün törenleriyle ilgili de birtakım gelenek ve görenekler mevcuttur. Sözelimi; nişan gününden 1-2 hafta önce gerçekleştirilen ve “sele töreni” olarak adlandırılan bir olay vardır. İçinde geline ait bazı giysi ve malzemeler, sarılarak erkek evinden kız evine gönderilir. Eşyaları taşıyan gençlere bazı hediyeler verilir.

Menemen’de düğün tarihinden bir gün önce, ülkemizin hemen her yerinde adet olduğu üzere, kına gecesi tertip edilmekteydi. Kına gecesine yalnızca kadınlar katılmaktaydı ve müzik eşliğinde oyunlar oynanmaktaydı. Daha sonra gelin adayının yüzü ipek bir eşarp ile örtülerek akrabalarından biri tarafından her iki avuç içine kına koyularak elleri bağlanırdı. Kız evinde gerçekleştirilen kına gecesinden sonra davullar ve zurnalar eşliğinde erkek evi ziyaret edilir. Bu ziyarete “heyamula” adı verilmekteydi.⁸⁸

Menemen’de askere gidecek olan gencin, akrabaları tarafından yemeğe alınma adeti bulunmaktadır. Gencin gideceği gün davul, zurna ve bayraklarla kapı kapı dolaşılır. Askere giden kişinin ardından yağlı su dökülür.

⁸⁷ İsmail Turhan, Hüseyin Gökmen, serbest meslek, 06.08.2005 tarihinde Çukur köyünde yapılan görüşme

⁸⁸ Oktay Özengin, a.g.e., 132

Menemen geleneklerine göre; ölüm olaylarında ölen kişinin karnına bıçak ya da makas konulur. Ertesi gün komşular ölü evine bir testi su getirir ve bu sularla ölü yıkanır. Eğer ölen kişi, kadınsa tabutuna çember; erkekse havlu bağlanır. Yeni gelinlerin ve genç kızların tabutu üzerine de gelinlik konulur.⁸⁹

⁸⁹ *Geçmişten Günümüze Menemen 2003, 57*

2. SAĞLIK

A .Bulaşıcı Hastalıklar

1922-1950 yılları arasında Menemen’de özellikle sıtma hastalığı salgınları yaşanmış ve bu hastalıkla mücadele etmek için Sıtma Mücadele Teşkilatı oluşturulmuştur. Bu hastalık Menemen’de o kadar tehlikeli boyutlara ulaşmaktaydı ki zaman zaman ölüm olayları da yaşanmaktaydı. Yerel gazetelerde yer alan Menemen’e dair ilk sıtma haberi, 1931 yılına aittir. Bu dönemde özellikle evlerden akan pis suların sokaklara akarak su birikintileri meydana getirmesi, sıtma mikrobunun yayılmasına zemin hazırlamıştır. Buna bağlı olarak sıtma hastalığını engellemek için her evde birer kör kuyu açılmış ve suların buralara akıtılması yoluna gidilmiştir. Menemen’in köylerinde ise; sıtma hastalığı ile mücadele etmek için köy halklarının da gayretleriyle bataklıkları kurutma çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Örneğin; Menemen’e bağlı Buruncuk köyü civarındaki bataklık kurutulmuştur.⁹⁰ 1934’ de ise; bu kez Menemen’e bağlı Aliğa nahiyesinde ve buraya bağlı köylerde de sıtma mücadelesine başlanmıştır. Özellikle Çaltıldere ve Çıtak köylerinde çocukların %50’sinin sıtmaya yakalanmış oldukları tespit edilmiştir.⁹¹ Menemen köylüleri, 1930’lu yıllarda yaşanan sıtma salgınlarının özellikle muhacirlerin kazaya gelişleriyle canlandığını ileri sürmektedirler.⁹²

Menemen’de yaşanan sıtma sorununun ciddi boyutlara ulaşması üzerine kazaya ait yerel gazetelerden olan Menemen Ant gazetesi 1933 senesinin mayıs ayında yayınlanan 11. sayısını tamamen bu hastalığa ayırmıştır. Gazetede sıtma hastalığının nedenleri ve hastalıktan korunma yolları üzerinde durulmuştur. Gazetenin haberine göre; bu tarihte Menemen Sıtma Mücadele Şubesi, Manisa mücadele mıntikasına bağlı durumda bulunmaktaydı. Bu mıntıkada Menemen’in yanı sıra İzmir’in Foça kazası ile Karşıyaka nahiyesi de bulunmaktaydı. İki kaza merkezi dahilindeki elli dört köyden bir doktor ve dört sıhhiye memuru sorumlu durumdaydı. Sıhhiye memurları, köyleri kışın onbeş günde bir ziyaret etmekteydi. Sıtmanın yoğunlaştığı yaz aylarında ise; bu ziyaretler her hafta gerçekleşmekteydi.

⁹⁰ Anadolu, 18 Mayıs 1931

⁹¹ Anadolu, 12 Mart 1934

⁹² Mehmet Özmen, çiftçi, 27.08.2005 tarihinde Musabey köyünde yapılan görüşme

Hastalığı yayan sivrisineklerle mücadele etmek amacıyla mazot ve arap sabunu kullanılmaktaydı. Ayrıca kinin ve sıtma iğnelere de başvurulmaktaydı.⁹³

Menemen kazası sınırları içinde bulunan bataklıkları kurutma faaliyetlerine 1936 yılında da devam edilmiştir. Bu yıl içerisinde Bozköy Biçer Ilıca Bataklığının on bin dönüm araziyi su altında bırakması ve civardaki köylerin sağlığını tehdit etmesi üzerine Bataklığı denize akıtmak üzere 1850 metrelik bir kanal açılmasına karar verilmiştir; ancak bu konuda tam anlamıyla bir sonuç alınamamıştır. Bunun üzerine ertesi sene Bozköy, Samurlu ve Şehit Kemal köylerindeki çalışmalar sonucunda 690 metre uzunluğunda yeni bir kanal daha açılmak suretiyle bataklığın suyu denize akıtılmıştır. Böylece hem bataklığın etrafındaki köyler sıtma tehdidinden kurtulmuş; hem de bu arazi ekilebilir duruma getirilmiştir.⁹⁴

1942 yılında yine sıtmayla mücadele programı çerçevesinde ve Menemen sıtma mücadelesi doktoru Orhan Türegün'ün liderliğinde Buruncuk köyündeki Azması Gölünün suları, Gediz Nehrine akıtılmış; Çakmaklı köyünün Uyuz Bataklığının suları da derin oluklarla imha edilmiştir.⁹⁵

1943 yılında İzmir genelinde büyük çaplı bir tifüs salgını sorunu yaşanmıştır. Bu hastalıktan ötürü hayatını kaybedenler arasında Menemen belediye doktoru Rıfat Us da bulunmaktaydı.⁹⁶

B. Eczaneler

1930 senesine ait istatistik kayıtlarına göre, bu tarih itibariyle Menemen kazasında bir tane eczane hizmet vermekteydi.⁹⁷ Ancak Menemen'de tek eczanenin hizmet vermesi, zamanla kazanın nüfusu için yeterli olmamış ve halkın şikayet etmesine sebebiyet vermiştir. Menemen Belediye Başkanı, ilçenin nüfusunun on binden aşağı olduğu gerekçesiyle ikinci bir eczane açılmasını istememekteydi. Menemenliler ise; belediye başkanının kazada var olan tek eczanenin sahibi olması

⁹³ Menemen Ant, 15 Mayıs 1933

⁹⁴ Anadolu, 19 Eylül 1931

⁹⁵ Anadolu, 25 Mayıs 1942

⁹⁶ Anadolu, 29 Haziran 1943

⁹⁷ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 87

nedeniyle yeni bir eczane açılmasına karşı çıktığını savunmaktaydı.⁹⁸ Menemen’de ikinci bir eczanenin açılmasına Sağlık Bakanlığı tarafından ancak 1947’de izin verilmiştir.⁹⁹ Bu eczaneyi açmak için ruhsat alan şahıs, Haldun Koşay’dır.¹⁰⁰ Haldun Koşay’ın oğlu Sadi Koşay ile yaptığımız görüşmede; Menemen Belediye başkanının ikinci bir eczane kurulmasına izin vermemesi gibi bir durumun söz konusu olmadığını, başkanın yasalara uygun olarak hareket ettiğini ifade etmiştir; zira o dönemde nüfusu on binden az olan yerlerde ikinci bir eczane açılmasına kanunlar müsaade etmemekteydi. Zaten Haldun Koşay’ın 1947 yılında eczane açması ile birlikte daha önce var olan eczane de faaliyetine son vermiştir.¹⁰¹

C. Menemen Dispanseri’nin Faaliyetleri

Menemen kazasında, halkın tüm taleplerine rağmen, 1961 senesine kadar bir hastane inşa edilmemiş; halkın sağlık sorunlarıyla Belediye Dispanseri ilgilenmek zorunda kalmıştır. Esatpaşa mahallesinde şu anda Yeni Cami’nin yer aldığı arazi üzerinde bulunan dispanser, hem kaza merkezinden hem de civar köylerden gelen hastalara ücretsiz olarak hizmet vermektedir. Menemen’de görev yapan iki doktordan bir tanesi yalnızca sıtma hastalığı mücadelesi ile uğraşmaktaydı. 1929 senesinde mevcut dispanserde toplam 3339 hasta tedavi edilmiştir. Bu hastaların 96 tanesi yatırılmak suretiyle tedaviye alınmıştır. 1930 senesinde muayene ve tedavi olmak için dispansere müracaat eden vatandaşların sayısında ciddi bir artış olmuştur. Bu sene içerisinde toplam 8036 tane hasta tedavi edilmiştir ve yine bunların 28 tanesinin tedavisi yatırılarak gerçekleştirilmiştir.¹⁰²

Menemen Dispanseriyle ilgili bir diğer istatistik, 01.11.1937- 01.11.1938 yılları arasına aittir. Bu dönemde dispansere 4198 hasta başvurmuştur. Dispansere günde yaklaşık olarak 500- 600 kişi başvurmaktadır.¹⁰³

⁹⁸ Anadolu, 14 Temmuz 1930

⁹⁹ Yeni Asır, 8 Kasım 1947

¹⁰⁰ Haldun Koşay, ilerleyen dönemlerde Menemen’in sosyal ve ekonomik yaşantısında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Günümüzde Menemen’in Asarlık beldesinde Haldun Koşay tarafından yaptırılan iki ilköğretim okulu ile bir lise hizmet vermektedir.

¹⁰¹ Sadi Koşar, eczacı, 02.11.2005 tarihli görüşme

¹⁰² T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 85

¹⁰³ Yeni Asır, 26 Kanunu sani 1939

Menemen halkı, zaman zaman doktor sıkıntısı da yaşamaktaydı. 1937 senesinde belediye doktorunun Gönen'e sıtma mücadele doktorunun da Alaşehir'e tayin edilmeleri ve yerlerine uzun süre doktor atanmaması üzerine Menemenliler doktorsuz kalmıştır ve bu durum halkın şikayetlerine neden olmuştur. Menemen'de sıtma salgınlarının sıkça görülmesi, sıkıntıyı artıran bir başka etkidir.¹⁰⁴ Aynı şekilde 1943 yılında Menemen'de bulunan iki doktordan birisinin vefat etmesi üzerine tek doktor, özellikle sıtma problemi karşısında, kazaya yetmemeye başlamıştır. Ayrıca kaza dahilinde sıtmaya karşı ilaç sıkıntısı da hissedilmeye başlanmış; bu durum hastalıkla mücadeleyi giderek zorlaştırmıştır.¹⁰⁵

¹⁰⁴ Anadolu, 2 Temmuz 1937

¹⁰⁵ Anadolu, 17 Ağustos 1943

3. TARIM

Menemen, ilk iskanlardan itibaren Gediz Nehri'nin verdiği avantajla bölgede önemli bir tarım merkezi konumunda olmuştur. Tarım faaliyetleri, günümüze değin halkın başlıca geçim kaynağı olmaya devam etmiştir. Menemen Ovası oldukça verimli bir ovadır ve tütünden zeytine, tahıldan pamuğa kadar oldukça geniş bir ürün yelpazesine sahiptir.

Menemen'de yaşanan şiddetli soğuklar, zaman zaman bölgedeki tarım faaliyetlerini olumsuz etkilemekteydi. Örneğin; 1929 kışında soğuklar nedeniyle 8 bin dönüm arpa, 2500 dönüm bakla ve 10 bin dönüm bakla mahsulü zarar görmüş bulunmaktaydı.¹⁰⁶ Ayrıca yaşanan sel felaketleri de ürünlerin tahrip olmasına neden olabilmekteydi. Sözelimi; 1940 senesinde yaşanan sel olayları neticesinde İzmir genelinde Menemen kazası, en fazla zarara uğrayan mıntıka olmuş ve bu bölgede yaklaşık 1250 hektar arazi dahilindeki mahsul tamamen mahvolmuştur.¹⁰⁷ Soğukların ve sellerin dışında tarla farelerinin, domuzların ve en önemlisi çekirgelerin verdiği zararlar da Menemen'deki tarım faaliyetlerini olumsuz etkileyebilmekteydi. Ayrıca dönem dönem yaşanan kuraklık da olumsuz sonuçlara neden olabilmekteydi.

Bazı dönemlerde gerçekleşen yangın olayları da ürünlerin zarar görmesine sebep olabiliyordu. Nitekim, 1935 yılında Menemen ilçesinin Değirmendere ve Beyköy köyleri arasında çıkan mera yangını sonucunda toplam 300 zeytin ağacı yanmıştır.¹⁰⁸ Yine 1938 yılında Menemen'in Emiralem nahiyesinde demiryolu üzerinde bir yolcu treninin bacasından etrafa saçılan kıvılcımların yol açtığı yangın sonucunda birçok buğday tarlası tamamen yanmıştır.¹⁰⁹

Menemen'de bulunan Ziraat Bankasının sermayesi, 1930 yılında 133 000 lira idi. Ayrıca kazadaki tarım faaliyetlerini desteklemek amacıyla Menemen merkez, Aliğa nahiyesi, Emiralem nahiyesi, Eski Foça ve Yeni Foça'da birer Zirai Kredi Kooperatifi kurulmuş durumdaydı. Menemen merkezinde bulunan kooperatifin 238 tane ortağı bulunmaktaydı. Bu kooperatifin 2 489 085 liralık ihtiyat sermayesi vardı.

¹⁰⁶ Anadolu, 11 Şubat 1929

¹⁰⁷ Anadolu, 8 Şubat 1940

¹⁰⁸ Anadolu, 14 Haziran 1935

¹⁰⁹ Anadolu, 24 Temmuz 1938

Ayrıca Ziraat Bankasındaki 75 000 liralık kredisine karşılık bankaya 26 139 lira borcu söz konusuydu.

Menemen'e bağlı Aliğa nahiyesindeki Zirai Tarım Kooperatifi'nin ortak sayısı, 39'du. Buna karşılık Emiralem'de 190 kişi kooperatifin ortağı durumundaydı.¹¹⁰

1930'lu yılların başında Menemen'deki tarım arazilerinde çalışan işçilerin yevmiesi yaklaşık olarak 100-150 kuruş arasında değişmekteydi.¹¹¹

A. Menemen Kazasında Yetiştirilen Bazı Tarım Ürünleri

a. Üzüm

Üzüm, Menemen'deki en önemli tarım ürünlerinden bir tanesidir. İncelediğimiz dönemde Menemen halkı yaz aylarında genellikle bağlara çekilmekte; şehir büyük ölçüde tenhalaşmaktaydı.

Üzümün Menemen ekonomik yaşantısında çok önemli bir yerinin olmasıyla birlikte zaman zaman bağlar da hastalık tehdidiyle karşı karşıya kalmaktaydı. Örneğin; 1940 yılında gazetelere yansıyan haberlere göre; İzmir'in Ödemiş, Bergama, Kemalpaşa ve Urla kazalarıyla birlikte Menemen'deki üzüm bağlarında "ödemis" adı verilen bir hastalık ortaya çıkmıştır. Bu haşere, üzüm salkımlarının tamamen çürümesine neden olmaktadır. Hastalıkla mücadele edilmesi için zehirli ilaçlar yardımıyla birtakım önlemler alınmıştır.¹¹²

Üzüm bağlarını olumsuz yönde etkileyen bir başka unsur, yüksek yaz sıcaklıkları olabilmekteydi. Menemen'de 1934 kışı çok soğuk, yazı ise; oldukça sıcak geçmiştir. Dolayısıyla bu durum, üzüm fiyatını etkilemiş ve bağcıların şikayet etmesine sebep olmuştur.¹¹³ Aynı yıl içerisinde mevsimin ilk kuru üzümü borsaya Menemen'den getirilmiştir.

¹¹⁰ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 165-171

¹¹¹ M.Ağır, a.g.e., 38

¹¹² Anadolu, 11 Nisan 1940

¹¹³ Anadolu, 16 Ağustos 1934

1935 yılında Anadolu gazetesinde Menemenli 10 bağcının şikayet mektubu yayınlanmıştır. Menemen bağcıları, büyük toprak sahiplerinin çok ciddi rakamları haksızca kazandığından; buna karşılık bağ-bahçe işleriyle uğraşanların yaptıkları masrafları dahi çıkaramadıklarından şikayet etmektedir.¹¹⁴

1937 yılında Menemen ve Manisa civarında üzüm rekoltesi 55-60 bin ton; incir rekoltesi de 30-32 bin ton civarındadır. Bu miktar daha önceki senelere göre azdır. Ürün miktarının az olması, bu kez fiyatların yükselmesine neden olmuştur.¹¹⁵ 1938 yılında da Menemen'den elde edilen üzüm miktarı çok iyi değildir. Menemen ve Foça çevresinde yaklaşık olarak 4 bin ton mahsul elde edilmiştir.

b. Zeytin

Menemen ve çevresindeki bir diğer önemli tarım ürünü, zeytindir. 1937 yılında Menemen zeytinciliğini geliştirmek amacıyla ilçede bir “Zeytin Budanma Kursu” açılmıştır. Kursa gelen yüz elli kadar zeytinciye Ziraat Vekaleti Zeytin Memuru Hamdi Bey tarafından konferanslar verilmekteydi.¹¹⁶

1945-1946 mahsul senesinde Menemen'de beş kilogram zeytinden bir kilogram yağ hesabıyla aynen vergi alınmasına karar verilmiştir.¹¹⁷ 1945 yılında Menemendeki zeytinin kalitesi oldukça iyidir; ancak miktarı azdır.

c. Tahıl

Tahıl, Menemen çiftçisinin de en çok ekimini yaptığı tarım ürünlerindedir. 1931 senesinde İzmir'in ilk arpa mahsulu Menemen'den Borsaya getirilmiştir. Yeni mahsul, Borsada 8,5 kuruş üzerinden işlem görmüştür.¹¹⁸

d. Pamuk

Menemen'deki pamuk ekimi için 1930 senesi bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde Menemenli çiftçilere akala tohumu dağıtılmış ve başka çeşit pamuk

¹¹⁴ Anadolu, 18 Ağustos 1935

¹¹⁵ Anadolu, 24 Temmuz 1937

¹¹⁶ Anadolu, 16 Kanun-i evvel 1937

¹¹⁷ Yeni Asır, 22 Eylül 1944

¹¹⁸ Yeni Asır, 21 Mayıs 1931

tohumlarının ekilmesi yasaklanmıştır. 1936 senesinde büyük ihtimalle yapılan çalışmaların olumlu sonuçlanmasıyla birlikte kazada yüksek kaliteli pamuk üretilmiştir. Bunun üzerine 1937 senesi için daha geniş bir alanda Amerikan pamuk tohumunun ekilmesi planlanmıştır.¹¹⁹ Menemen’de 1947 senesi itibariyle sulanabilen bir dekarlık araziden ortalama olarak 200 kilogram çığitli pamuk elde edilmekteydi. Aynı yıl içerisinde Menemen çiftçisinin elde ettiği toplam pamuk miktarı, 2,5 milyon kilogramdır. Aslında Menemen’de pamuk tarımı ile uğraşanların ümidini tamamıyla Menemen Ovasını sulama projesine bağladığını söylemek yanlış olmaz. Çiftçilere ovayı sulama işleri tamamlandığı takdirde pamuk rekoltesinin 10 milyon kilogramı aşacağı sözü verilmişti; ancak daha sonra gazetelere yansıyan haberler, durumun pek de Menemen çiftçisinin beklentileriyle uyuşmadığını göstermektedir.¹²⁰

1942 yılında Menemen’de özellikle pamuk ekimi yapan çiftçiler, çift hayvanı eksikliğinden şikayet etmekte ve Ziraat Dairesi’nden kendilerine traktör gönderilmesini talep etmekteydiler; ancak bu beklentilerinden olumlu sonuç alıp almadıkları bilinmemektedir.

e. Tütün

Menemen çevresinde yetiştirilen tarım ürünlerinden birisi de tütündür. Özellikle Gavurköy ve çevresi, Menemen’deki tütün mıntıklarının başında gelmekteydi ve buralarda yetiştirilen tütünler yerli ve yabancı şirketlerin büyük ilgisini çekmekteydi. Ancak Menemen’de tütün tarımı ile geçimini sağlayanların başı, ürünlere musallat olan hastalıklar nedeniyle sık sık ağrırmaktaydı. Bu nedenle 1929 yılında hastalıklarla mücadele etmek amacıyla Tütün İnhisar İdaresi tarafından birtakım önlemler alınmıştır. Buna bağlı olarak başta Gavurköy mıntıkası olmak üzere Menemen’deki tütün fideleri için hazırlanmış olan yastıklar formalim ile ilaçlanmıştır.¹²¹ 1950 yılında Menemen’de satılan tütün miktarı 7500 balyadır.¹²²

¹¹⁹ Anadolu, 15 Teşrin-i evvel 1936

¹²⁰ Anadolu, 21 Kasım 1947

¹²¹ Anadolu, 31 Kanunu sani 1929

¹²² Her balya ortalama 60 kilogram gelmektedir. İzmir genelinde satılan tütün miktarı ise; 701.800 balyadır.

B. Köylülere Toprak Dağıtımı

1937 yılında Menemen’de bulunan Özbek Çiftliğine ait arazinin 2500 dönümü, sahipleri tarafından satılacağı duyulması üzerine, Ziraat Bankası tarafından satın alınmış ve topraksız durumda olan Harmandalı köylülerine yirmi taksitte karşılığını ödemeleri şartıyla dağıtılmıştır.¹²³

1948 senesinde Menemen’de yine köylülere toprak dağıtımı olayı yaşanmıştır. Menemen’de bulunan Arap Çiftliği topraklarının bir kısmı daha önce tevzi edilmişti; ancak yeni sahiplerin hazine hisselerine tecavüz ettiği ile ilgili olarak söylentilerin çıkması üzerine hazineye ait olan toprakların topraksız çiftçilere verilmesine karar verilmiştir.¹²⁴

1945 yılında Menemen’e bağlı 1200 nüfuslu Emiralem nahiyesindeki çiftçilerin devletten toprak talebi söz konusu olmuştur. Emiralem halkı 4500 dekar araziye sahipti; ancak bunun 500 dekarı Gediz taşkınları sonucunda verimsiz hale gelmiş bulunmaktaydı. 1000 dekarı ise; Sulama İdaresi tarafından alınmıştır. Geriye kalan toprak miktarı ise; Emiralem halkına yetmemektedir. Emiralem halkı, nahiye sınırları dahilinde bulunan 1000 dekarı ekilmiş 7000 dekarlık Tafınla merasının istimlak edilmesini istemektedir. Bu konuyu araştırmak amacıyla Tarım Müdürünün ve Toprak Dağıtma Şefinin bölgeye gelip olumlu sonuç bildirmelerine rağmen, en azından bizim incelediğimiz dönem için, Emiralem çiftçilerini sevindirecek net bir sonuç çıkmış değildir.

C. Menemen Ovasını Sulama Çalışmaları

Menemen Ovası’nın sulanması problemi, 1922-1950 yılları arasındaki dönem için ciddi bir sorundu. Henüz tarımda makineleşme sürecinin başlamadığı dönemde köylüler çok ciddi problemlerle karşılaşmaktaydı. Birçok köyde su ihtiyacı karşılanamadığı için kuru tarım yapılmaktaydı. Makinelerin yavaş yavaş köylülerin ekonomik ve sosyal yaşantısına girmeye başlamasıyla birlikte Gediz Nehrinden traktör yardımıyla su alma yoluna gidilmeye başlanmıştır. 1939 yılında Gediz

¹²³ Anadolu, 26 Ağustos 1937

¹²⁴ Yeni Asır, 26 Haziran 1948

Ovası'nın Menemen kazası dahilindeki kısmının sulanmasını sağlamak için bir sulama şebekesi inşaatının çalışmalarına başlanmıştır. İlk olarak su depoları ve kanallar inşa edilmiştir. Kesikköy kanalı ile tevzi havuzunun yapımının ardından Seyrekköy ile Ulucak kanallarının inşasına başlanmıştır. Bu çalışmalara başlandığında bütün inşaatın 1941 yılında biteceği ve Menemen Ovası ile birlikte Manisa, Salihli ve Turgutlu ovalarının da sulanmaya başlanacağı planlanmıştı.¹²⁵ Projenin tamamlanması ile bölgede özellikle pamuk ekimine daha fazla önem verilmesi tasarlanmıştır. Ayrıca köylülere kurak mevsimlerde dahi tütün tarlaları ile bağların kolayca sulanacağı için bire elli hatta yüz nispetinde mahsul almanın mümkün olacağı vaadinde bulunulmuştur. Böylece Menemen ile Bergama ovalarının, başta Batı Anadolu olmak üzere tüm Anadolu'nun tarımsal merkezi konumuna gelmesi amaçlanmıştır.¹²⁶

Menemen Ovasını sulama projesi kapsamında Menemen kazasına bağlı Emiralem nahiyesinde bir regülatör inşa edilmiştir.¹²⁷ Sulama şebekesi, regülatörden itibaren 11 kilometre uzunluğunda ana kanaldan akmakta ve buradaki sular, Menemen civarındaki taksim yerine dökülmekteydi. Bu taksim, yerinde üç tane ikinci derece, üç tane üçüncü derece kanallar vasıtasıyla ayrılmaktaydı. Üç tane ikinci derece kanaldan üç sulama şebekesi tesis edilmekteydi. Bunlar; Kesikköy, Seyrekköy ve Ulucak'tır. Bu tesisatın suları, yazın Büyük Marmara Gölü'nden temin edilmekteydi. Marmara Gölünde bir senelik süre için 450 bin ton su toplanmaktaydı. Gölün suları kışın Gediz'den akıtılmak suretiyle biriktirilecekti. 18000 hektarlık araziye sulamak amacıyla kurulan sulama şebekesinin inşaatı, 1941'de büyük ölçüde tamamlanmıştır ve 500 bin liraya mal olmuştur. 1949'da tesisatın tamamlanması için 950 bin liralık ihale açılmıştır.

Menemen Ovası sulama tesisatının yapımı ve şebekenin açılışının basında ciddi şekilde reklamı yapılmıştır. Bu şebekenin Menemen Ovası'na yeni bir çehre kazandıracağı; çiftçilerin bundan sonra sulama konusunda hiçbir sıkıntı çekmeyeceği; çok daha verimli ve fazla miktarda ürün elde edileceği ile ilgili olarak

¹²⁵ Anadolu, 25 Teşrin-i sani 1939

¹²⁶ Anadolu, 26 Temmuz 1941

¹²⁷ Günümüzde regülatörün çevresi piknikçilerin uğrak yeri konumundadır.

gazetelerde sürekli olarak yayınlar yer almaktaydı; fakat çiftçilerin şikayetlerine bakılacak olursa durum hiç de kendilerine yansıtıldığı gibi olmamıştır. 1950 yılında kanallardan faydalanma imkanına güvenen çiftçiler, her zamankinden daha fazla miktarda ekim yapmıştır; ancak bu dönemde kuraklığın baş göstermesi, çiftçilerin suya olan gereksinimini artırmıştır. Menemen ile Koyundere köylerinin sudan yararlanmasına rağmen Ulucak bölgesine çok az miktarda su verilmiştir. Aynı şekilde Kaklıç, daha geniş ölçekte sulama imkanına sahipken; Sasallı hemen hiç su alamamıştır. Çiftçiler, bazı büyük arazi sahiplerini kollamak amacıyla küçük çiftçilerin ihmal edildiğini savunmaktaydılar. Ayrıca sulama işlerinin sıraya konulmasına rağmen geceleyin bazı kişiler tarafından kanallardan su çalındığı iddia edilmiştir.¹²⁸

Kısacası, 1950 yılına gelindiğinde Menemen Ovasını sulama projesinin tam anlamıyla hayata geçirildiğini söylemek güçtür; zira Menemen köylerinin büyük çoğunluğu 1960'lı yılların sonlarında istedikleri oranda suya kavuşabilmişlerdir.

¹²⁸ Yeni Asır, 29 Temmuz 1950

4. HAYVANCILIK

Menemen ve çevresinde günümüze kadar hayvancılık hem tarıma yardımcı bir unsur olmuş hem de ayrı bir ekonomik faaliyet olarak görülmüştür. Kazaya bağlı ova köylerinde genellikle büyükbaş hayvancılık, dağ köylerinde ise; küçükbaş hayvancılık yapılmaktaydı. Menemen mandıralarında üretilen yoğurt ve peynir, günümüzde çok büyük bir üne sahiptir ve bölge ekonomisinde önemli bir rol oynamaktadır; ancak Menemenliler, günümüzde eski yoğurt ve peynirin tadının kalmadığını ifade etmektedirler. 1922-1950 yılları arasında Menemen’de taşımacılık amacıyla önemli miktarda deve de beslenmekteydi. Özellikle dağ köylerinden ilçeye ulaşmak açısından hayvanlar büyük önem taşımaktaydı.

19. yüzyıl sonu ve 20. yüzyıl başı İzmir vilayetine ait gazetelerde Menemen hayvancılığı ile ilgili haberler çoğunlukla hayvanlarda görülen salgın hastalıklar ve bunlarla ilgili alınan önlemlerle alakalıdır. 1928 Ağustosunda Menemen’e bağlı Türkelli köyündeki sığırlarda şarbon hastalığı tespit edilmiş ve bölgede şarbon hastalığı serumu kalmadığı için Ziraat Vekaleti’nden serum gönderilmesi istenmiştir.¹²⁹ Yine 1928 yılında Kumtepe köyündeki hayvanlar, çiçek hastalığı nedeniyle kordon altına alınmıştır.¹³⁰ Ertesi yıl ise; Menemen’in Emiralem nahiyesine bağlı Bargir köyündeki keçilerde salgın hastalık tehlikesi ortaya çıkmış ve Merkez Baytarı Osman Bey, hastalıkla mücadele etmesi için bölgeye gönderilmiştir.¹³¹ Aynı sene Menemen’de 7000 kadar koyunun çiçek hastalığına yakalanması, bölgede sıkıntıya neden olmuştur.¹³² Menemen’in çeşitli bölgelerindeki küçük baş hayvanlarda dalak, yanıkara ve uyuz hastalıkları da ortaya çıkmıştır. Bu hastalıkların tedavisinin yanı sıra önlem olarak bazı bölgelerdeki hayvanlara şarbon aşısı uygulanmıştır.

1930 yılında Menemen’in bazı köylerinde yapılan hayvan muayeneleri neticesinde; Balatçık köyündeki hayvanlarda dalak hastalığı ile Kese köyündeki hayvanlarda çiçek hastalığı olduğu anlaşılmıştır. Bu hastalıkların önüne geçmek için

¹²⁹ Ahenk, 20 Ağustos 1928

¹³⁰ Ahenk, 5 Nisan 1928

¹³¹ Ahenk, 22 Nisan 1929

¹³² Ahenk, 11 Ağustos 1929

hayvanlara aşı tatbik edilmiştir.¹³³ Yine aynı yıl içerisinde Menemen’de 6000 civarında koyun ve 351 tane sığır hastalanmıştır.¹³⁴ 1937 yılında yeni bir şarbon aşısı keşfedilmiş ve Kuşadası ve Selçuk kazalarıyla birlikte Menemen’deki hayvanlara uygulanmıştır; ancak bu kez de Menemen’deki bazı sığırlarda yanıkara hastalığı ortaya çıkmıştır.¹³⁵

Menemen’de özellikle kış ve ilkbahar mevsimlerinde yağmurların ve dağlardaki karların erimesi sonucunda yaşanan Gediz Nehrinin taşması olayı, zaman zaman hayvanların telef olmasına neden olabilmekteydi. Yine kış aylarında yaşanan sert iklim koşulları da bölgedeki hayvancılık faaliyetini olumsuz etkileyebilmekteydi. Sözelimi; 1929 yılı şubat ayında yaşanan soğuklar nedeniyle Menemen’de 1000 tane hayvan telef olmuştur.¹³⁶

¹³³ Anadolu, 17 Eylül 1930

¹³⁴ *T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı*, 313

¹³⁵ Anadolu, 18 Teşrin-i sani 1937

¹³⁶ Anadolu, 11 Şubat 1929

5. DOĞAL AFETLER

A. Çekirge İstilaları

Menemen'in tarihsel geçmişine baktığımızda; kaza sakinlerinin 16. yüzyıldan itibaren çekirge istilaları ile mücadele etmek zorunda kaldığını söyleyebiliriz. Bu durum bizim araştırmış olduğumuz 1922-1950 yılları arasındaki zaman dilimi için de geçerlidir. Yerel gazeteleri incelediğimizde çekirge istilalarının oldukça sık ortaya çıktığını ve bölgenin can damarı olan tarımsal faaliyetleri olumsuz yönde etkilediğini görmekteyiz.

1922-1950 yılları arasında gazetelere yansıyan Menemen ile ilgili ilk çekirge vakası, 1930 baharına aittir. Yaşanan çekirge istilasından sadece Menemen değil; İzmir'e bağlı olan Urla, Bayındır ve Seferihisar kazaları da etkilenmiştir. Bu tarihte Menemen'de 17 000 kilo çekirge imha edilmiştir ki; bu sayı, yukarıda saydığımız kazalar içinde en yüksek orandır.¹³⁷ 1931 yılında gerçekleştirilen çekirge mücadelesinde ise; 35 dönüm arazi dahilinde 70 amelenin çalışması ile 21 kilo çekirge imha edilmiştir.¹³⁸

1937 yılında Menemen'in Ulucak ve Harmandalı köylerinde görülen ve tütünlere zarar veren çekirge istilasıyla mücadele başarıyla yürütülmüş ve çekirgelerin istila ettiği mıntika, birkaç gün içinde temizlenmiştir.¹³⁹

1938 yılı -İzmir'in çeşitli kazalarıyla birlikte- Menemen çiftçisinin de çekirgelerle uğraşmak zorunda olduğu bir yıl olmuştur. Bunun sebebi; bölgede bulunan çok sayıda leyleğin, kartallar tarafından yok edilmesidir. Ödemiş, Tire, Bayındır, Torbalı kazalarıyla birlikte Menemen kazası, çekirge sorunuyla karşı karşıya kalmıştır.¹⁴⁰ Menemen kazası dahilinde yaklaşık 4500 hektarlık bir alan çekirgeler tarafından istila edilmiştir. Bölgede çekirgelerle mücadele için sığırcık kuşlarından yararlanılmıştır.¹⁴¹

¹³⁷ Anadolu, 26 Mayıs 1930

¹³⁸ Yeni Asır, 12 Haziran 1931

¹³⁹ Anadolu, 1 Haziran 1937

¹⁴⁰ Anadolu, 28 Nisan 1938

¹⁴¹ Anadolu, 26 Mayıs 1938

1938 yılından sonra 1940 yılında kısa bir mücadeleden sonra çekirge problemi çözümlenmiştir; ancak 1941 senesi İzmir çevresi için yine çekirge yılı olmuştur diyebiliriz. Özellikle Bayındır, Tire, Karşıyaka ve Menemen’de çekirgeler ortaya çıkmış ve Menemen’de 4750 dekarlık alan çekirgelerden temizlenmiştir. Çekirgelerin istilasına uğrayan diğer alanlarla karşılaştırıldığında Menemen’de çekirgeden temizlenen alan diğer kazalara göre yine en yüksek orana sahiptir.¹⁴²

Menemen’de 1946 baharında kazaya bağlı Değirmendere köyünde 150, Ayancık köyünde 40, Telekler köyünde 280 dekar arazide çekirgeler yeniden ortaya çıkmıştır. Üstelik bu bölgelerde çekirge istilasının tekrar etmesi, çiftçilere zor anlar yaşatmıştır.¹⁴³ 1947’de ise; çekirge mücadelesi için Menemen kazasıyla birlikte İzmir ve Ödemiş’e tahsisat gönderilmiştir.¹⁴⁴

B. Tarla Farelerinin İstilaları

Menemen kazası sınırlarındaki araziler dahilinde -çekirge olayları kadar sık olmasa da- zaman zaman dağ farelerinin tarlaları istila etmesi ve mahsule zarar vermesi gibi olaylar da yaşanmaktaydı. İncelediğimiz dönem içinde böyle bir duruma ilk kez 1927 yılına ait gazetelerde rastlamaktayız. 1928 yılında ise; Menemenin Kaklıç köyünde ortaya çıkan tarla fareleriyle mücadele edilebilmesi için İzmir’den bölgeye bir uzman gönderilmiştir.¹⁴⁵ 1929 yılında Bergama, Kemalpaşa ve Menemen’de tarla farelerine karşı gerçekleştirilen mücadele kapsamında 200 dönüm arazide yapılan çalışma neticesinde; bölgede bulunan 30 faal tarla faresi yuvasından 25 tanesi kurutulmuştur.¹⁴⁶

1930 yılında da Menemen çitçisi, hem çekirgelerle hem de tarla fareleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunun için Ziraat Müdürlüğünden gerekli malzemeler gönderilmiştir. 1931 ve 1937 yıllarında Menemen’de aşırı yağışların etkisi ile Gediz Nehri taşmış ve arazinin büyük bölümü sular altında kalmıştır. Bu

¹⁴² Anadolu, 19 Haziran 1941

¹⁴³ Anadolu, 7 Mayıs 1946

¹⁴⁴ Anadolu, 16 Mart 1947

¹⁴⁵ Ahenk, 16 Kanunı sani 1928

¹⁴⁶ Ahenk, 18 Haziran 1929

durum, birçok tarım ürününe zarar vermişse de aynı zamanda bölgede var olan tarla farelerinin %75'inin telef olmasına sebep olmuştur.¹⁴⁷

C. Gediz Taşkınları

Menemen Ovasında ilk iskanların başladığı dönemlerden itibaren Gediz Nehri hem Menemen Ovasına hayat veren bir unsur olmuş, hem de zaman zaman taşkınlara neden olarak ovada sel felaketlerinin yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Gediz Nehrinin İzmir körfezini doldurması üzerine 1880 yılında nehrin yatağının değiştirilmesi kararı alınmıştır. 1886 senesinde bu işlem sona ermiştir. Günümüzde bile Gediz Nehri, geçtiği yerlerin can damarıdır; ancak bazı dönemlerde halkın ekonomik ve sosyal yaşantısını olumsuz yönde etkileyebilmektedir. 1922-1950 yılları arasında Gediz Nehrinin taşarak sellere ve buna bağlı olarak can ve mal kayıplarına neden olması, yerel gazetelerde Menemen ve civarı ile ilgili olarak rastladığımız haberler arasında belki de ilk sırada gelmektedir.

Gediz taşkınları ile ilgili olarak karşımıza çıkan ilk haber, 1929 tarihlidir. Gediz Nehri, yatağından çıkarak bütün ovayı sular altında bırakmıştır. Bölgenin çevre ile irtibatı kesilmiş ve sular çekilene kadar konuyla ilgili herhangi bir çalışma yapılamamıştır.¹⁴⁸ 1930'daki sel felaketinde ise; 150 dönüm pamuk tarlası, 100 dönüm susam tarlası sular altında kalmıştır. Ayrıca 50 tane koyun da telef olmuştur. Zeytinlerin %5'i yerlere düşmüş ya da sel suları tarafından sürüklenmiştir.¹⁴⁹ 1930 senesine ait bir istatistiğe göre; Menemen'de sel olayları nedeniyle 64 ev kısmen zarar görmüştür. Buna karşılık 50 adet konut tamamen yıkılmıştır. Zarar gören işyeri sayısı ise; 1'dir. Bu tarihte Menemen'deki zarar 50 000 liradır. Maddi zararlar açısından İzmir'e bağlı kazalar arasında Menemen ilk sırada gelmektedir.¹⁵⁰

1 Şubat 1931 tarihli Anadolu gazetesinin haberine göre; şiddetli yağmurlar ve dağlardaki karların erimesiyle birlikte Gediz Nehri taşmış; Menemen'e bağlı Manaz, Amutalan, Tuzçolul, Musabey, Köseköy ve Seyrekköy ovalarını sular altında

¹⁴⁷ Anadolu, 16 Şubat 1931, 31 Kanunu evvel 1937

¹⁴⁸ Ahenk, 8 Mart 1929

¹⁴⁹ Anadolu, 3 Teşrin-i sani, 1930

¹⁵⁰ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 301

bırakmıştır. Bu bölgelerdeki mahsul tamamen zarar görmüştür. Yine 1939 Martında şiddetli yağmurların etkisi ile nehrin suları kabarmış; Manisa ve Menemen ovalarını su kaplamıştır. Bu ovalardaki mahsul, yaşanan taşkın olaylarından çok ciddi şekilde etkilenmiştir. Gediz Nehri, Menemen'in Güzelhisar köyü civarındaki yolu bozmuştur. Bu yüzden İzmir-Bergama arasındaki ulaşım da aksamıştır.¹⁵¹

1940 yılında Menemen Ovasında yaşanan sel taşkınları, tam bir felaket halini almıştır. Bu yıl içerisinde yaşanan ilk felaket, yine demiryollarını bozarak ulaşımın olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur.¹⁵² Felaketin üzerinden çok fazla geçmeden ve yaraları tam olarak sarılamadan bölge halkı, daha büyük ölçekte bir taşkın ve sel olayı ile karşılaşmıştır. Bu olayda da Gediz taşmış ve daha önce görülmedik biçimde nehrin suları, Panaz Dağları eteklerindeki köylere kadar ulaşmıştır. Bu olayda Rıfat Yerli Çiftliği arazisinin dörtte üçünü sular basmıştır. Köyün batı istikametindeki yaklaşık 1000 dekar araziye de yarım metre kadar su kaplamıştır. Bu iki taşkın olayı neticesinde etkilenen arazi miktarı, 2000 dekara ulaşmıştır.¹⁵³ Ayrıca İzmir-Bergama yolu uzun süre kapalı kalmıştır. Nafia Müdürlüğü, Menemen kazasının isteği üzerine mahalline imdat postaları göndermiştir.¹⁵⁴ Yaşanan sel felaketiyle Menemen kazasının tüm iletişim olanakları zarar görmüştür.

1942 yılındaki sel felaketi neticesinde özellikle Menemen bağları çok büyük zarar görmüştür. Bu miktar, kaza istihsalatının %25-30'unu oluşturmaktadır.¹⁵⁵

9 Şubat 1945 tarihli Anadolu gazetesinin haberine göre; Menemen ve çevresinde yaşanan yoğun yağmurlar ve ardından yaşanan sel baskını sonucunda özellikle Menemen'deki zeytin ağaçlarında ve kazaya bağlı Emiralem civarındaki incir ağaçlarında büyük tahribat söz konusu olmuştur. Gediz Nehrinin taşmasıyla birlikte suların Menemen merkezini tehdide başlaması üzerine kazaya hücum eden suların önü kapatılmıştır.

¹⁵¹ Anadolu, 18 Mart 1939

¹⁵² Anadolu, 1 Ocak 1940

¹⁵³ Anadolu, 24 Ocak 1940

¹⁵⁴ Yeni Asır, 29 Kanun evvel, 1940

¹⁵⁵ Anadolu, 16 Ağustos 1942

6. EĞİTİM VE ÖĞRETİM

Menemen'deki eğitim kurumlarıyla ilgili ilk habere 1887 yılında rastlanmaktadır. Hizmet gazetesinin verdiği habere göre; bu tarihte Menemen'in içinde bir kız mektebi ve Helvacıköy'de bir ilkokul açılmıştır; fakat bu okullar ancak 1902 yılında eğitim vermeye başlamıştır. Rüşdiye Mektebi ise; bu tarihten de önce kurulmuştur. 1892 yılında Ulucak yakınlarındaki Ada Çiftliği'nde bir Ziraat Mektebi kurulması düşünüldüyse de buradaki arazi alüvyonlu olduğu ve sık sık taşkınlara maruz kaldığı gerekçesiyle vazgeçilmiştir ve mektebin Seydiköy'de kurulmasına karar verilmiştir.¹⁵⁶

Menemen'deki okulların masraflarının karşılanmasında Maarif Vakfı çok önemli bir rol oynamaktaydı. Vakıf, önemli ölçüde mal varlığına sahipti. Ayrıca zengin ve yardımsever insanların bağışları da önemli bir yer tutmaktaydı.¹⁵⁷ Kazadaki eğitim işleriyle Maarif Komisyonu ve Maarif Encümeni ilgilenmekteydi.

1914 yılında Menemen'de istasyon civarında açılması planlanan ancak Cumhuriyet dönemine kadar açılmayan okul günümüzde de Menemen'in eğitim yaşantısında önemli bir yere sahip olan Şehit Kemal İlkokulu'dur. Bu ilkokul, 1932 yılında İzmir Valisi Kazım Dirik tarafından hizmete açılmıştır. Okula Menemen'in Yunanlılar tarafından işgal edildiği dönemde şehit edilen kaymakam Kemal Bey'in ismi verilmiştir.

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemen merkezinde Zafer İlkokulu, Tevfik Fikret İlkokulu ve Şehit Kemal İlkokulu olmak üzere üç tane ilkokul bulunmaktaydı. Zafer İlkokulu'nun eski binası, 1902 senesinde Rumlar tarafından inşa edilmiştir ve burada Rum çocukları okumaktaydı. 1923 yılında Türk çocuklarının eğitim-öğretim görmeye başladığı okulun ilk müdürü, Kemal Üstün'dür. 1925 yılında okula "Zafer İlkokulu" adı verilmiştir. 1931 yılında ise; Menemen'deki gerici ayaklanma neticesinde şehit düşen Asteğmen Mustafa Fehmi Kubilay'ın adını alan eğitim kurumu, günümüzde de aynı ismi taşımaktadır.¹⁵⁸

¹⁵⁶ E. Doğer, a.g.e., 119-120

¹⁵⁷ a.g.e., 121

¹⁵⁸ O. Özengin, a.g.e., 40

1930-1931 eğitim-öğretim yılında Menemen'deki Millet mekteplerinde 26'sı erkek; 3'ü kadın olmak üzere toplam 29 kişi eğitim görmekteydi. Bu tarihe kadar ilçedeki Millet mekteplerinden 557'si erkek; 44'ü kadın olmak üzere toplam 601 kişi mezun olmuştur. Yine aynı ders yılında Menemen'deki mevcut okul sayısı 18; öğretmen sayısı ise 32 olarak belirlenmiştir. Okullarda öğrenim gören öğrencilerin 881 tanesi erkek; 607 tanesi kızdır. Menemen'deki Halk dersanelerinde ise; aynı tarihte toplam 837 kişi eğitim almaktaydı.¹⁵⁹ Halk dersaneleri, Halkevlerinin açmış olduğu eğitim-öğretim kurumlarıydı. Burada ortaokul ya da liseyi bitirememiş kişilerin yanı sıra bazı derslerden ikmale kalmış öğrencilere ders verilmekteydi. Ayrıca yabancı dil veya daktilo kursları da düzenlenmekteydi.

1930'lu yıllarda yerel basına yansıyan haberlere göre; Menemen kazasının köylerinde ciddi bir okullaşma faaliyeti göze çarpmaktadır. 1932 senesine kadar kazaya bağlı Doğa, Yanık, Helvacı, Çukur, Güzelhisar, Ulucak, Aliğa gibi yerleşim yerleri ilköğretim kurumuna sahipken; Ayvacık, Bozalan, Hasanlar, Türkelli, Bozköy, Koyundere, Alaniçi gibi köylerde okul bulunmamaktaydı. Bu tarihte okulu bulunan yerleşim alanlarına yeni binalar eklenmiş; herhangi bir eğitim kurumuna sahip bulunmayan yerler için ise; ilkokul inşaatına başlanmıştır. Köy halklarının da yapımında büyük gayret gösterdiği okulların inşasında, daha çok birden fazla köyün ihtiyacını karşılamak gayesiyle hareket edilmekteydi. Sözelimi; Alaniçi ve Çaltı köyleri ile Kesik ve Musabey köylerine ortak okul inşasına başlanmıştır.¹⁶⁰

1935 yılında Menemen kazasında “Muallimler Toplantısı” düzenlenmiştir. Bu toplantıda çocuklarda ergenlik döneminde meydana gelen ruhsal ve bedensel değişimler, onlara evde ve okulda nasıl davranılması gerektiği, özellikle öğrencilere ahlaki terbiye verilirken nelere dikkat edilmesi gerektiği gibi konular irdelenmiştir.¹⁶¹

1936-1937 eğitim-öğretim yılında Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü'ne ait istatistik kayıtlarına göre; Menemen kazasında 3 sınıflı bir ilkokul

¹⁵⁹ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 76-79

¹⁶⁰ Menemen Ant, 15 Eylül 1933

¹⁶¹ Fikirler, sayı. 118, 15 Kanun-i evvel 1934, 14

ve 5 sınıflı iki okul bulunmaktaydı. Ayrıca yine aynı yıl içinde beş ve beşten daha fazla sayıda dershaneye sahip olan üç adet ilköğretim hizmet vermekteydi. Menemen’de bulunan ilköğretim kurumlarının bir tanesi beş öğretmenli, bir tanesi ise; üç öğretmenliydi. Üçüncü okulun ise 7’den fazla öğretmeni bulunmaktaydı.¹⁶²

1937 yılında Menemen’in bazı köyleri, okullarının yeterli gelmediği şikayetinde bulunmuşlardır. Doğa, Haykıran ve Belen köylerinde yaşayan halk, nüfuslarının toplam 2000 olduğunu ve mevcut okulun bu üç köye yetmediğini ileri sürmekteydiler.¹⁶³

1941 yılında Maarif Vekaleti, okulların inşaat ve tesisat masraflarını karşılamak suretiyle kazada bir Akşam Kız Sanat Okulu açılabilmesi için İzmir vilayetinden arsa tahsis edilmesini istemiştir.¹⁶⁴

Menemen’de 1941 yılına kadar herhangi bir ortaokul bulunmamaktaydı. Bu durum kazada orta öğrenim çağına gelmiş çocukların büyük zorluklarla karşılaşmasına neden olmaktadır. Örneğin; 1941 senesinde 214 çocuk, okula devam edebilmek için her gün Karşıyaka’ya gitmek zorunda kalıyordu. Bu nedenle aynı sene içerisinde Menemen kaymakamı Niyazi Dalokay ve belediye başkanı Ahmet Karadayı’nın teşebbüsleriyle Menemenliler, ilçelerinde bir ortaokul inşa ettirilmesine karar vermişlerdir. Bu okulun inşasında Menemen halkının ciddi şekilde maddi ve manevi desteği olmuştur. Halk, 20 bin liralık yardımda bulunarak okul için gerekli olan arsayı temin etmiştir.¹⁶⁵ Arsa haricinde kaza sakinleri inşaat için gerekli olan taş, kireç, kereste, tuğla gibi malzemeler konusunda da yardımcı olmuş; hatta malzemeleri inşaat yerine kadar kendileri taşımıştır. Herhangi bir deprem olayından çekinildiği için okul binasının tek katlı olarak yapılmasına karar verilen ve altı dershaneden oluşan ortaokulun inşaatı, 1943 yılında sona ermiş ve 64 bin liraya mal olmuştur.¹⁶⁶

¹⁶² İstatistiklerde sözü geçen okullar; Kubilay İlkokulu, Tevfik Fikret İlkokulu ve Şehit Kemal İlkokulu olmalıdır. Ancak hangi okulun kaç tane sınıf, dersane ve öğretmene sahip olduğu kayıtlarda yer almaktadır.

¹⁶³ Anadolu, 30 Nisan 1937

¹⁶⁴ Akşam Sanat Okulu, 1952 yılında öğretime açılabilmiştir.

¹⁶⁵ Anadolu, 14 Teşrin-i sani 1941

¹⁶⁶ Yeni Asır, 4 Temmuz 1943

1947 yılı itibariyle Menemen'deki ilkokullarda 1382 öğrenci; ortaokulda ise 150 öğrenci öğrenim görmekteydi. Menemen'de mevcut olan Dikiş Yurdunda ise; 100 kadar öğrenci eğitim almaktaydı. İlçeye bağlı 50 köyün 30 tanesinde öğretmenli okul bulunmaktaydı ve bu okullarda toplam 3612 öğrenci mevcut durumdaydı. 10 kadar okulda ise; öğretmenler eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürüyorlardı. Bu okullarda da 257 öğrenci bulunmaktaydı. Bu tarihte 54 tane öğretmen özel idareden maaş almaktaydı. Menemen'deki öğretmenlerin 24 tanesi enstitü mezunuydu ve onlar için ilçede konutlar inşa edilmişti. 1947 Menemen'de görev yapan öğretmen sayısı ise; 13 idi.¹⁶⁷

1950 yılında Menemen'de bir eğitim kongresi toplanmıştır. Kongrede ilkokul öğrencilerinin sosyal ve ruhsal durumları, ilkokullarda tarım, uygulama bahçelerinin nasıl düzenleneceği, köy okullarının nasıl geliştirileceği gibi konular tartışılmıştır.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Anadolu, 11 Mayıs 1947

¹⁶⁸ Yeni Asır, 21 Aralık 1950

7. BAYINDIRLIK İŞLERİ

A. Yol İnşaatları

a. Menemen-Bergama Yolu İnşaatı

1927 yılında İzmir-Menemen-Bergama yolunun Güzelhisar Çayı'na kadar olan kısmı için 35300 lira keşif bedeliyle ihale ilanı verilmiştir.¹⁶⁹ Yine aynı yıl içerisinde yayınlanan yerel gazetelerde Menemen-Bergama yolu için bütçeden 80 bin lira ayrılabilirdiği ifade edilmektedir. Bu nedenle yolun ancak 80. kilometreye kadar olan bölümü inşa edilebilecektir.¹⁷⁰ Menemen-Bergama yolu inşaat çalışmasının 1929 Şubatına kadar bitirilememesi üzerine inşaatı teftiş etmekle sorumlu Nafia müfettişi Şefik Bey ile Baş Müfettiş Emin Bey, kış mevsiminin olumsuz şartları nedeniyle yolun bitirilemediğini açıklamışlardır.¹⁷¹ İzmir-Menemen-Bergama yolu, 1929 yılının mayıs ayında bitmiştir; ancak inşaatın sona ermesi biraz sorunlu olmuştur. Bu yolun inşası görevini alan ilk müteahhit olan Karakulak Hasan Bey, yolu zamanında bitirememiştir. Daha sonra da inşaatla ilgili birtakım yolsuzluk iddiaları gündeme gelmiştir.¹⁷²

b. Menemen- Kemalpaşa Yolu İnşaatı

Menemen ve Kemalpaşa kazalarını birbirine bağlayan yolun inşası, 1930 yılında tamamlanmıştır.¹⁷³

c. Menemen- Muradiye Yolu İnşaatı

Menemen ve Muradiye arasındaki büyük şose yolunun inşa çalışması, 1935 yılında başlamıştır. Bu yol çalışması sırasında da, tıpkı Menemen-Bergama yolu inşasında olduğu gibi, bazı yolsuzluk iddiaları ortaya atılmıştır. Bunun üzerine Bayındırlık Bakanlığı, konu hakkında araştırma yapılması için iki memurunu bölgeye göndermişse de; inşaat ile ilgili herhangi bir usulsüzlüğe rastlanmamıştır.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Ahenk, 28 Haziran 1927

¹⁷⁰ Ahenk, 28 Haziran 1927

¹⁷¹ Ahenk, 8 Şubat 1929

¹⁷² Anadolu, 17 Mayıs 1929

¹⁷³ Anadolu, 5 Mayıs 1930

¹⁷⁴ Anadolu, 12 Teşrin-i evvel 1935

B. Köprü İnşaatları

1922 yılında İzmir-Menemen yolu üzerindeki Ahir Kapu köprüsünün betonarme olarak inşasına ihtiyaç duyulmuştur; ancak buna imkan bulunmadığı için yalnızca köprüleri tamir etmekle yetinilmiştir.¹⁷⁵ Yine aynı sene içerisinde Menemen-Bergama yolu üzerinde betonarme olarak inşa edilmek üzere 120 metrelik Güzelhisar Köprüsü projesi için ihale açılmıştır.¹⁷⁶

Menemen’de 1935 yılında “Gediz köprüsü” inşa edilmiştir. Halk arasında “Kemerli köprü” olarak adlandırılan bu köprünün kimler tarafından yapıldığı konusunda birtakım söylentiler bulunmaktadır. Bazıları Almanlar, bazılarıysa; Fransızlar tarafından inşa edildiğini ileri sürmektedir.¹⁷⁷ Oktay Özengin ise; köprünün Türk, Macar ve Bulgar mühendislerinin ortak çalışması sonucunda yapıldığını yazmıştır.¹⁷⁸

C. Köy Yollarının Yapımı

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemen kazasına bağlı olan özellikle dağ köylerinden kaza merkezine ulaşmak, köylüler için işkence halini almaktaydı. 1930’lu yıllarda, tam anlamıyla ihtiyacı karşılayamasa da, bazı köy yollarının düzeltilmesi için birtakım çalışmalar yapılmıştır. Sözgelimi; 1932 yılında Şehitkema köyüne Bergama şose yolundan ayrılarak 3,5 kilometre uzunluğunda ve 5 metre genişliğinde yol yapılmıştır. Yine aynı sene içinde Buruncuk, Yanık, Doğa, Kaklıç, Helvacı, Hatundere ve Belen köylerinin yol yapım çalışmaları sona ermiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ Ahenk, 30 Temmuz 1341

¹⁷⁶ Ahenk, 22 Temmuz 1341

¹⁷⁷ Ahmet Şükrü Maraş, çiftçi, 06.08.2005 tarihinde Yanık köyünde yapılan görüşme

¹⁷⁸ Oktay Özengin, a.g.e., 117

¹⁷⁹ Menemen Ant, 28 Şubat 1933

8. ADLİYE TEŞKİLATI

A. 19. Yüzyılda Menemen Kazasında Adliye Teşkilatı

Geleneksel Osmanlı düzeninde kazalardaki davalara kadılar ya da naibler bakmaktaydı; ancak 1839 yılından itibaren Osmanlı Devleti, birçok alanda olduğu gibi, Osmanlı hukuk sisteminde de birtakım dönüşümler yaşamıştır. Bu tarihten itibaren kazalardaki davalara Müslüman ve gayri Müslimlerden oluşan altı kişilik dava meclisleri bakmaya başlamıştır. Menemende de bu görevi, kazanın ileri gelenleri yerine getirmiştir.

19. yüzyılda Menemen kazasında asayiş genel olarak Zaptiye kuvvetleri yerine getirmekteydi. Bu dönemde Müslüman ve Gayri müslim halk arasında çok ciddi oranda asayiş problemlerinin ortaya çıktığını söyleyemeyiz. Menemen'deki en önemli suç olayları, reji kolcuları ile tütün kaçakçıları arasında yaşanmaktaydı. Ancak 1903'de yaşanan bir olay, diğerlerinden biraz daha farklı olması açısından önemlidir. Bu tarihte Menemen reji kolcularının kaçak tütün satmakta oldukları ortaya çıkarılmıştır.

1902 yılında Menemen'de tarımsal alanları ve hayvan sürülerini hırsızlığa karşı korumak amacıyla Kır Bekçileri İdaresi (Deştiban) oluşturulmuştur. Kır bekçileri ile hırsızlar arasında sık sık çatışmalar yaşanmaktaydı. 1903 yılında gerçekleşen olayda bir kır bekçisi hayatını kaybetmiştir.¹⁸⁰ Kır bekçileri, Cumhuriyetin ilk yıllarında da görev yapmışlardır.

B. 1922- 1950 Yılları Arasında Menemen Kazasında Meydana Gelen Adli Olaylar

a. Hırsızlık ve Soygun Olayları

1922-1950 yılları arasındaki dönemde zaman zaman yol kesme ve soygun olayları yaşanmaktaydı. 1926 yılında Menemen civarında bir aracın yolunu kesen soyguncular, 15 kişiyi soymuştur.¹⁸¹ Bu olayı gerçekleştiren çetenin üyeleri olan

¹⁸⁰ E. Doğer, a.g.e., 133-137

¹⁸¹ Ahenk, 28 Teşrin-i evvel 1926

Boşnak Hüseyin, Firari İbrahim, Kürd Mahmut, Kayalarlı Tahir yakalanmış ve tutuklanmıştır. Bu kişiler, İzmir genelinde pek çok suç olayına karışmış; son derece ciddi olaylara sebebiyet vermiş şahıslardır.¹⁸²

1930'da Menemen'de bir hırsızlık çetesi ortaya çıkarılmıştır. Yaz mevsiminde Menemen kazası halkı, genellikle bağlara gittiği için bölge tenhalaşmaktaydı. Bu durumu fırsat bilen hırsızlar, kazadaki pek çok evi soymuşlardır. Çetenin gerçekleştirdiği hırsızlık olaylarının artması üzerine altı çocuk ve iki kişiden oluşan çetenin üyeleri yakalanmıştır.¹⁸³

b. Dolandırıcılık Olayları

Menemen'de yaşanan adli vakalardan bir diğeri de dolandırıcılıktır. 1927'de Foçalı Zenci Arif, Kulalı Hasan Tahsin, Alaşehirli Ahmed Nadir isimli şahısların oluşturduğu çete, kendilerine zeytin yağı tüccarı süsü vererek İzmir, Foça ve Menemen'de birçok tüccarı dolandırmıştır.¹⁸⁴ 1946'da Menemen'de Pazar yerinde Hüseyin oğlu Mehmet Yüksel isimindeki şahıs, 80 yaşındaki Ömer oğlu Mustafa'yı dolaştırarak dilendirdiği gerekçesiyle yakalanmış ve bu kişinin üzerinden 200 lira 74 kuruş gibi o dönem için önemli miktarda para çıkmıştır.¹⁸⁵ 1939 yılında ise; İzmir, Manisa, Menemen, Çanakkale ve İstanbul'u kapsayan büyük bir kalpazanlık olayı ortaya çıkarılmıştır. Bu olayı gerçekleştiren çetenin Menemen'de piyasaya sürdüğü kalp paralar, zabıta ekipleri tarafından toplatılmıştır.¹⁸⁶

c. Kamu görevlilerinin Karıştığı Olaylar

İncelediğimiz dönemde Menemen ilçesinde zaman zaman bazı devlet görevlileri hakkında da soruşturma açıldığı görmekteyiz. Haklarında soruşturma açılan kimi devlet görevlileri suçsuz bulunmuş; bazıları ise suçlu bulunarak ceza almışlardır. Sözelimi; 1928 senesinde Menemen'in Helvacı köyünün Karakol komutanı Asım Çavuş, Kadir oğlu Mehmed'i Köy Odası'nda falakaya yatırdığı

¹⁸² Ahenk, 29 Teşrin-i evvel 1926

¹⁸³ Anadolu, 8 Ağustos 1930

¹⁸⁴ Ahenk, 3 Mart 1927

¹⁸⁵ Yeni Asır, 13 Haziran 1946

¹⁸⁶ Anadolu, 21 Şubat 1939

gerekçesiyle Ağır Ceza Mahkemesi'nce yargılanmış ve 3 sene ceza almıştır.¹⁸⁷ Yine benzer bir olay, 1929'da Menemen'in Dua (Doğa) Köyü'nde gerçekleşmiştir. Köyün kır bekçisi Mehmed'i öldürdüğü ve Jandarma Ali'yi yaraladığı gerekçesiyle yakalanan Deli Mehmet oğlu İbrahim'i tutukladıkları sırada darp ettikleri gerekçesiyle Menemen Jandarma kumandanı Yüzbaşı Ferudun Bey ile Jandarma müfrezesinden Hüseyin, Mustafa, Arif Ali, Bayram ve İsmail'in yargılanmasına karar verilmiştir; ancak yargılama neticesinde nasıl bir sonuç çıktığına dair herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.¹⁸⁸

1930 yılında iki devlet memuru arasında bir sürtüşme ortaya çıkmış ve olay soruşturma açılmasına neden olacak kadar büyümüştür. Menemen Malmüdürü Ragıp Bey ile kazanın Varidat katibi arasında kavga çıkmış ve Menemen Defterdar vekili Sabri Bey, konuyu araştırmak amacıyla Menemen'e gitmiştir. Ancak gazetelere yansıyan haberler göre; gerek Malmüdürü gerekse Defterdar vekili, olayda yansıtıldığı gibi bir kavganın söz konusu olmadığını ve yalnızca Varidat katibinin görevini ihmal ettiği gerekçesiyle Malmüdürünün, Defterdarlığa şikayette bulunduğunu iddia etmişlerdir.¹⁸⁹ Yine aynı yıl içerisinde Menemen Mahkeme Başkatibi Hakkı Bey'in 2 bin lira açığının tespit edilmesi üzerine hakkında zimmet suçlamasıyla soruşturma açılmıştır.

Menemen'de Derviş Mehmet tarafından başlatılan isyan olayının Asteğmen Kubilay ile iki bekçinin şehit olmasıyla sonuçlanması üzerine Menemen ve çevresinde irticai olaylarla ilgisi olanların belirlenmesi çalışmaları başlamıştır. Konuyla ilgili olarak Menemen'in Emiralem nahiyesindeki istasyon şefi İrfan Bey'in durumu şüpheli görülmüş ve evinde asa bulunması üzerine hakkında soruşturma başlatılmıştır.¹⁹⁰ Ayrıca olayın gerçekleştiği esnada ilçe kaymakamı olan Cevdet Bey hakkında görevini ihmal ettiği gerekçesiyle soruşturma açılmış; ancak herhangi bir sorumluluğunun olmadığına karar verilmiştir.¹⁹¹

¹⁸⁷ Ahenk, 19 Ağustos 1928

¹⁸⁸ Ahenk, 28 Mart 1929

¹⁸⁹ Anadolu, 8 Kanunu sani 1930

¹⁹⁰ Anadolu, 20 Kanunu sani, 1931

¹⁹¹ Anadolu, 10 Nisan 1931

1945 yılında Menemen belediyesi fen memuru, ev yaptırmak isteyen bir kişiden 50 lira rüşvet alırken; suçüstü yakalanmıştır.¹⁹²

1948'de Yeni Asır gazetesinde yer alan bir habere göre; Menemen Nüfus memuru Şefik Meriç, görevi suistimal suçundan Asliye 2. Ceza Mahkemesi'nde yargılanmıştır. Yargılama neticesinde nüfus memurunun görevini kötü kullanmadığına karar verilmiş; ancak ihmali görüldüğü için kendisine 35 lira para cezası verilmiştir.

d. Cinayet Olayları

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemen'de pek çok cinayet ve kız kaçırma olayı yaşanmıştır. Bunlar arasında 1929 yılında gerçekleşen bir olay toplumda büyük tepkiyle karşılanması açısından dikkate değerdir: Bu tarihte Kürd Sello Süleyman namındaki şahıs, Menemen'de bütün bir aileyi, paralarını almak amacıyla katletmiştir. Olay, tüm Menemen'de ve yerel basında nefretle karşılanmıştır.¹⁹³

e. Kaçakçılık Olayları

Menemen'de zaman zaman kaçakçılık olayları da yaşanmaktaydı. Bu tür olayların başında da sigara kaçakçılığı gelmekteydi. 1931 yılında Menemen'in Aliğa nahiyesi civarında kaçakçılarla jandarma birlikleri arasında çatışma çıkmıştır. Olay sonucunda üç çuval dolusu kaçak sigara kağıdı ele geçirilmiştir.¹⁹⁴

f. Milli Korunma Mahkemesine Verilenler

II. Dünya Savaşı sırasında yurt çapında olduğu gibi Menemen'de de fazla fiyatla mal satanlar, Milli Korunma Kanunu gereğince Milli Korunma Mahkemesine sevk edilmekteydi. Sözgelimi; 1943 yılında Menemen'de Kahveci Halil Bulut, kahveyi ve çayı 10 kuruştan sattığı için mahkemeye verilmiştir.¹⁹⁵ Yine aynı yıl

¹⁹² Yeni Asır, 28 Haziran 1945

¹⁹³ Ahenk, 7 Şubat 1929

¹⁹⁴ Anadolu, 12 Mayıs 1931

¹⁹⁵ Yeni Asır, 7 Nisan 1943

içerisinde Menemen'deki sulama kanalı inşaatı için verilen benzin, motorin yağı ve petrol gibi akaryakıt ürünlerini fazla fiyatla sattığı iddia edilen Naci Sidal, Milli korunma Mahkemesine sevk edilmiştir.

C. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre İzmir'e Bağlı İlçelerde Bulunan Mahkemeler

196

Kaza İsimleri	Ağır Ceza Mahkemesi	Asliye Ceza Mahkemesi	Asliye Hukuk Mahkemesi	Ticaret Mahkemesi	Sulh Mahkemesi	Sulh hukuk ve Sulh Ceza Mahkemesi	Hukuk Hakimliği	Ceza Hakimliği	Çift hakimli mahkemeler	Hakimi müferritlik	İcra Dairesi	İcra Memurluğu
Bergama	1	1	1	-	2	-	2	-	-	-	1	1
Dikili	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	1	1
Menemen	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
Foça	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	1
Kemalpaşa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Seferihisar	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-
Urla	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Karaburun	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Çeşme	-	-	-	-	1	-	1	1	-	-	-	-
Kuşadası	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
Tire	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	1	1
Bayındır	1	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	1
Ödemiş	1	1	2	1	1	3	-	-	-	-	1	5

İzmir'in Menemen ilçesi ile diğer ilçeler arasında mukayese yapmak amacıyla yukarıdaki tabloya yer vermek uygun görülmüştür. Tablodan da anlaşılacağı üzere;

¹⁹⁶ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 97

1930 senesinde Menemen’de 1 tane hukuk hakimliği, 1 tane ceza hakimliği, 1 tane icra dairesi ve 1 tane de icra memurluğu bulunmaktaydı.

D. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Kazasına Ait Ceza Davaları

197

Asliye Ceza Davaları				Sulh Ceza Davaları			
1929’dan kalanlar	1930 yılına ait	1930’da bitmiş	1931 senesine devir	1929’dan kalanlar	1930 yılına ait	1930’da bitmiş	1931 senesine devir
23	193	192	24	15	404	404	15

E. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Kazasına Ait Hukuk Davaları

198

Asliye Hukuk Davaları				Sulh Hukuk Davaları			
1929’dan kalan davalar	1930 yılına ait davalar	1930’da karar alınan	1931 senesine devir	1929’dan kalan davalar	1930 yılına ait davalar	1930’da karar alınan	1931 senesine devir
84	484	312	236	76	599	599	76

1930 yılında Menemen’de 5 tane hükümetin emirlerine uymama suğu, 1 tane görevi suistimal suğu, 109 tane darp suğu, 2 tane silah taşıma suğu, 10 tane hayvan hırsızlığı suğu, 6 tane dolandırıcılık suğu, 35 tane cinayet olayı, 2 tane kız kaçırma olayı, 44 tane yaralama olayı 1 tane silahsız gasp olayı, kayıtlara geçmiştir. Ayrıca diğer suçlardan da 235 vaka gerçekleşmiştir.¹⁹⁹

Menemen ile ilgili olarak yerel gazetelere yansıyan olayları değerlendirdiğimizde en fazla karşımıza çıkan suçun kız kaçırma olayları olduğunu

¹⁹⁷ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 100-101

¹⁹⁸ a.g.e., 102-103

¹⁹⁹ a.g.e., 104-108

görmekteyiz. Daha sonra soygun ve cinayet haberleri ile karşılaşmaktayız. Soygun olayları zaman zaman yol kesme biçiminde cereyan etmekteydi.

F. 1930 Yılı Kayıtlarına Göre Menemen Hapishanesinin Durumu

200

1929 Senesinde Hapishaneye Girenler			1930 Senesinde Hapishaneye Girenler			1930 Senesinde Hapishaneden Çıkanlar		
<i>Mevkuf</i>	<i>Mahkum</i>	<i>Toplam</i>	<i>Mevkuf</i>	<i>Mahkum</i>	<i>Toplam</i>	<i>Mevkuf</i>	<i>Mahkum</i>	<i>Toplam</i>
-	6	6	109	40	149	106	38	144

1945 yılında Menemen Cezaevinde mahkumların ruhsal ve sosyal ve yapılarını düzeltmek amacıyla konferanslar düzenlenmeye başlamıştır. Ayrıca Menemen Cumhuriyet Halk Partisi'nin gayretleri neticesinde cezaevinin bahçesine Atatürk'ün ve İsmet İnönü'nün büstleri konmuştur.²⁰¹

²⁰⁰ a.g.e., 112-113

²⁰¹ Yeni Asır, 24 Mayıs 1945

9. NÜFUS YAPISI

A. 1890 Yılı Aydın Vilayet Salnamesine Göre Menemen Kazasının Nüfusu

Aydın Vilayet Salnamesi kayıtları, Menemen’de bulunan tüm etnik gruplara ait nüfus miktarlarını yansıtmaktadır. Maalesef böyle ayrıntılı şekildeki bir sınıflandırmaya Cumhuriyet dönemi kaynaklarında her zaman rastlanmamaktadır. Salnamede yer alan nüfus kayıtları yardımıyla Menemen’in dinsel yapısı hakkında da bilgi sahibi olabilmekteyiz. Buna göre; 19. yüzyılın sonlarında İzmir’in Menemen kazası dahilinde Müslümanlardan sonra ilk sırayı Rumlar almaktadır. Ancak bunların bir kısmı I.Dünya Savaşı başladıktan sonra bir kısmı da mübadele döneminde Yunanistan’a göç etmiştir.

MİLLET	ERKEK	KADIN	TOPLAM
İslam	7192	6717	14530
Rum	2213	2209	4422
Ermeni	57	49	106
Yahudi	101	128	229

B. 1927 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

202

NÜFUS MİKTARI		YÜZÖLÇÜMÜ	NÜFUS YOĞUNLUĞU
ERKEK	KADIN	857	33,0
15082	13216		

Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı, 1927 yılında yapılmıştır. 1890 yılına ait nüfus durumu ile karşılaştırıldığında Kurtuluş Savaşından sonra Menemen kazasının etnik yapısının oldukça değiştiği göze çarpmaktadır.

²⁰² T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 12

C. 1935 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

203

ŞEHİR NÜFUSU			KÖY VE NAHİYE NÜFUSU		
ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
8494	4 883	13377	12728	10 442	23170

1935 yılında yapılan Genel nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Menemen’de toplam 36 547 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun büyük bölümü kırsal kesimde yaşamını sürdürmektedir.

D. 1940 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

204

ŞEHİR NÜFUSU			KÖY VE NAHİYE NÜFUSU		
ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
7 731	4 903	12 634	13116	12135	25251

1940 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Menemen’de toplam 37885 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu sayının büyük bölümü, kırsal kesimde yaşamını sürdürmekteydi. Aynı tarihte ilçedeki nüfus yoğunluğu, 31’dir.

E. 1945 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

205

ŞEHİR NÜFUSU			KÖY VE NAHİYE NÜFUSU		
ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
5532	5040	10 572	13293	12607	25900

²⁰³ Genel Nüfus Sayımı 1940, 333-334

²⁰⁴ Genel Nüfus Sayımı 1940, XVII

²⁰⁵ Genel Nüfus Sayımı 1945, XVII

Menemen kazasının 1940 yılındaki nüfus sayımı sonuçları ile 1945 yılındaki nüfusu karşılaştırıldığında şehir nüfusunda bir miktar azalma olduğu dikkati çekmektedir. Buna karşılık kazaya bağlı köylerdeki nüfus aşağı yukarı aynı kalmıştır.

F. 1950 Yılı Menemen Kazası Genel Nüfus Sayımı Sonuçları

ŞEHİR NÜFUSU			KÖY NÜFUSU		
ERKEK	KADIN	TOPLAM	ERKEK	KADIN	TOPLAM
9 142	4 864	14006	11 690	10 522	22212

Menemen kazasının 1935, 1940 ve 1950 yıllarındaki nüfus istatistiklerine baktığımız zaman, şehir merkezinde yaşayan kadın ve erkek nüfusları arasında ciddi bir fark olduğu göze çarpmaktadır.

G. Menemen'e Gelen Muhacirler

1922-1950 yılları arasında İzmir'in pek çok ilçesiyle birlikte Menemen'e de özellikle Bulgaristan ve Romanya'dan muhacirler gelip yerleştirilmiştir. Bunlar için ilçede yeni evler yaptırılmış ve hatta köyler kurdurulmuştur.²⁰⁶ 1938 yılında gelen göçmenler için Menemen'de 14 adet ev inşa edilmiştir. Ayrıca 1939 yılında toplam 98 muhacir Menemen'deki köylere yerleştirilmiştir.²⁰⁷ Menemen'e gelen muhacirler, ilk olarak yerli bir ailenin yanına misafir olarak yerleştirilmekteydi. Ardından kendilerine belli miktarda arazi ve konut ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için para yardımıyla bulunmaktaydı. Yapılan yardımlar hane başına belli miktarda olabildiği gibi ailedeki kişi sayısına göre de belirlenebilmekteydi.²⁰⁸ Günümüzde Menemen'de Çavuş, Musabey gibi köylerde çok sayıda muhacir yaşamaktadır. Bazı muhacirlerle yapmış olduğumuz görüşmelerde; Türkiye'ye ilk geldikleri dönemde devletin kendilerini müşkül durumda bırakmadığını ve yerleştirildikleri köylerde bulunan yerli halkla kısa zamanda kaynaştıklarını ifade etmişlerdir. Ancak 1941 yılında Yeni Asır gazetesinde çıkan bir habere göre; muhacirler Menemen kaymakamının iskan ile ilgili olarak kanunlara aykırı hareket ettiğini ve haklarını kendilerine vermediğini

²⁰⁶ Anadolu, 31 Kanunu sani 1937

²⁰⁷ Anadolu, 20 Kanunu sani 1939

²⁰⁸ Ahmet Uslu, çiftçi, 27.08.2005 tarihinde Çavuş köyünde yapılan görüşme

iddia etmişlerdir.²⁰⁹ Muhacirlere göre; kaymakam kendilerine ev ve bir miktar bağ tahsis etmekte; konuyla ilgili kanunu kendine göre yorumlayarak diğer yükümlülüklerini yerine getirmemektedir.²¹⁰

²⁰⁹ Salih Uçak, çiftçi, 25.08 2005 tarihinde Maltepe köyünde yapılan görüşme

²¹⁰ Yeni Asır, 3 Haziran 1941

10. MENEMEN KAZASININ İÇME SUYU VE ELEKTRİK

SORUNLARI

A. İçme Suyu Sorunu

Menemen kazasının 1922-1950 yılları arasındaki en önemli problemlerinden biri su sorunu olmuştur. Menemen’de yıllarca yaşanan bu problem, gerek şehir merkezi ve köylerde yaşayan halkın, gerekse ekmeğini topraktan çıkaran çiftçilerin zor şartlar altında yaşamlarını sürdürmelerine neden olmuştur. Aslında bundan dört-beş yıl öncesine kadar Menemen halkının özellikle yaz aylarında ciddi anlamda susuzluk sorunuyla karşı karşıya kaldıklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

1922 yılında Vali İhsan Paşa Encümen-i Vilayet azalarıyla birlikte Menemen’in Sasallı köyüne buradaki okul binasını tetkik etmeye gelmiştir. Bu ziyaret esnasında vali, köylülerin yaşadığı su problemini yakından görmüştür. Sasallı’da halk, su sızıntıları bularak ve bir testiye 3-5 saatte doldurarak evlerine su götürmek zorunda kalmaktaydılar. Özellikle bir kova su için saatlerce çabalayan kadınlar, valiyi etkilemişti. İhsan Paşa, İzmir’e döndükten hemen sonra bölgede artezyen kuyuları açılmasını emretmiştir.²¹¹ Ancak bu konuda somut anlamda bir çalışma yapılıp yapılmadığını ya da yapıldıysa nasıl sonuç alınabildiğini tam olarak bilemiyoruz.

Sasallı köyünde köylülerin çektiği su sorunu, Menemen’in pek çok bölgesi için de geçerli bir problemdi. Özellikle yaz mevsiminde Menemen, adeta Kerbela’yı andırmaktaydı. Menemen’in şehir merkezindeki halk da çeşme başlarında saatlerce eziyet çekmekteydi. 1936 yılında Menemen Su Vakfı’na ait bütün emlak gelirleri ve parayla su yollarını düzeltme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma için 60 bin lira harcanmıştır; ancak yaşanan gelişmeler de halkın şikayetlerini çok fazla azaltmamıştır. Halk, belediyenin çeşmelerin sularını keserek, aylığı 50 kuruşa evlere ve kahvehanelere su bağladığını ileri sürmekteydi. Menemen belediyesi bu tür

²¹¹ Ahenk, 13 Temmuz 1341

haberlerin basına yansması üzerine çeşmelere yeniden su vermeye başlamıştır; ancak bazı evlere ve işyerlerine su vermekten de vazgeçmemiştir; zira belediye bu uygulama ile ayda 300-400 lira gelir elde etmekteydi.²¹² Ancak gazetelere yansıyan bu tür haberlere rağmen o dönemde Menemen’de yaşamış olan bazı kişiler, halkın büyük kısmının su parası vermeye yanaşmadığını ifade etmişlerdir.²¹³

1937 yılında Menemen halkından sürekli olarak gelen şikayetler üzerine Yamanlar ile Karagöl mevkiindeki suların demir borularla Menemen’e indirilmesini öngören proje kabul edilmiştir. Bu proje için gerekli olan 140 bin liranın ise; Belediyeler Bankası’ndan temin edilmesi planlanmıştır.²¹⁴ Ancak tesisat, 1943 yılına gelindiğinde Menemen’in içme suyu ihtiyacını karşılamaktan uzak durumda bulunmaktaydı. Halk, bu dönemde Menemen’in bazı mahallelerine hala su verilememesinden ve kaza merkezinde yeterli sayıda çeşme bulunmamasından şikayet etmekteydi. Nüfusu 15 binden fazla olan kazada toplam yedi tane çeşme bulunmaktaydı ve bunlar yetersiz kalmaktaydı. Ayrıca bir süre sonra belediye, çeşme sularının birikintilerinin küçük bataklıklar oluşturduğunu gerekçe göstererek bu çeşmeleri işleyemez duruma getirmiştir.²¹⁵

1946 yılında Menemen evlerinde ne miktarda su harcaması yapıldığını belirleyen bir saat olmadığı için abonelerden 1 lira ücret alınmaktaydı. Bu tarihte alınan kararla abone başına 150 kuruş alınmasına karar verilmesi halk arasında huzursuzluğa neden olmuştur.²¹⁶

B. Elektrik Sorunu

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemenlilerin önemli problemlerinden birisi de hiç kuşkusuz elektrik sorunudur. 8 Mayıs 1946 tarihli Yeni Asır gazetesinde Menemen sakinlerinden Mustafa Solmaz adlı kişi konuyla ilgili bir yazı yazmıştır. Bu yazıda son 4,5 senedir özellikle Kazımpaşa mahallesine elektrik

²¹² Anadolu, 31 Mayıs 1936

²¹³ Ethem Genç, emekli öğretmen, 14.09.2005 tarihli görüşme

²¹⁴ Anadolu, 16 Eylül 1937

²¹⁵ Yeni Asır, 27 Teşrin-i evvel 1943

²¹⁶ Anadolu, 2 Şubat 1946

verilmesi konusunda ihmal edildiği ve belediye yetkililerinin de sürekli olarak arıza ve yokluk gerekçelerinin arkasına sığındıkları ifade edilmektedir. Bu dönemde geceleri sokak lambaları bile yeterince yanmadığı için Menemen kazası karanlık bir kenti andırmaktaydı. Elektrik sistemi iyice eskidiği için makineler tamir edilmesine rağmen yine bozulmaktaydı.

1946 yılında Menemenliler, elektrik ücretlerinin çok yüksek olduğundan şikayet etmekteydiler. Bu tarihte Menemen kazasında elektriğe zam yapılarak 55 kuruşa çıkarılmıştır.²¹⁷

1948 senesinde Menemen belediyesi, kazadaki elektrik sistemini yenilemek amacıyla İller Bankası'ndan 150 bin lira ödenek almıştır.²¹⁸

²¹⁷ Anadolu, 2 Şubat 1946

²¹⁸ Anadolu, 5 Ekim 1948

IX. MENEMEN'E BAĞLI NAHIYE VE KÖYLER

ALANIÇİ

Alaniçi köyü, Menemen'in dağ köylerinden birisidir. Oldukça geniş bir alanda kurulduğu için bu ismi aldığı sanılmaktadır.²¹⁹ 19. yüzyılda Manisa'dan ayrılarak Menemen kazasına bağlanmıştır. Aynı yüzyıl içinde kurulan bu yerleşim alanında 1927 tarihinde 41 hane ve 193 nüfus kaydedilmiştir.²²⁰ 1935 yılındaki Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; nüfusu 416, 1940 yılı sayımında 341'dir. 1945 yılında ise; köyde 286 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.. Görüldüğü gibi Alaniçi'nde nüfus giderek azalma eğilimi göstermiştir. Bu yerleşim alanı, Menemen'e 22 kilometre mesafede bulunmaktadır.

ALIAĞA

Aliağa'nın kim tarafından ne zaman kurulduğu bilinmemektedir. Bu yerleşim yerinin ismini Aliağa Çiftliğinden aldığı sanılmaktadır.

1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesine göre; bu dönemde Aliağa köyü, 101 hane ile 801 nüfusa sahiptir ve burada daha çok Rumlar yaşamaktadır. Aliağa Çiftliği 19. yüzyılda Baltacızadelerin elinde bulunmaktaydı ve bu durum, Aliağa'ya yerleşmek isteyen Rumlar ile bu aile arasında sürtüşmelere neden olmaktadır. Baltacızadeler, bu dönemde Aliağa'nın sosyal ve ekonomik yaşantısında büyük rol oynamış bir ailedir.²²¹ Cumhuriyet döneminin ilk nüfus sayımı olan 1927 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Aliağa Çiftliği, 269 hanede 975 nüfusa sahip görünmektedir.²²² Aliağa'nın 1935 yılındaki nüfusu 140 olarak kayıtlıdır.²²³ 1940 yılında bu sayı 1559 kişiye yükselmiştir.²²⁴ 1945 yılında yapılan sayımlarda ise; 1826 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²²⁵ Bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda, Aliağa'nın giderek büyüyen bir yerleşim alanı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

²¹⁹ Fethi Bozkurt, Alaniçi köyü muhtarı, 24.08.2005 tarihli Alaniçi köyünde yapılan görüşme

²²⁰ E. Doğer, a.g.e., 182

²²¹ a.g.e., 184

²²² a.g.e., 185

²²³ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²²⁴ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²²⁵ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

Yerleşim alanının nüfusunun bu derece yüksek olmasında kuşkusuz birçok muhacirin buraya yerleştirilmesi etkili olmuştur.

Aliğa nahiyesinin ismine 15 Eylül 1945 tarihli Anadolu gazetesinde rastlanmaktadır. Nahiye otobüs lastiği olmadığı için kaza merkezi ile irtibatın kesildiği dile getirilmektedir.

1930 yılına ait kayıtlara göre; Menemen'e bağlı bir nahiye durumunda olan Aliğa, 1980 senesinde Menemen'den ayrılarak ilçe konumuna gelmiş ve bazı köyler bu yeni ilçeye bağlanmıştır. Günümüzde Aliğa ilçesi, hızla gelişen bir yerleşim alanıdır.

ASARLIK

Menemen'e 3 kilometre uzaklıkta bulunan ve daha ziyade dağlarla çevrili olan Asarlık, eski bir yerleşim alanı olma özelliğine sahiptir. İlk olarak aynı adı taşıyan derenin kuzey kıyısında kurulmuştur; ancak günümüzde bu yerleşim alanı tamamen ortadan kalkmış durumdadır. Bugün Menemenliler arasında Eski Menemen'in Asarlık'ta olduğuna dair yaygın bir kanaat hakimdir. Şimdiki Asarlık, Eski Asarlık'ın yaklaşık 1 kilometre doğusunda kurulmuştur. Köyün kuruluşunda Çaparlar cemaatinin büyük rol oynadığı düşünülmektedir.²²⁶ En önemli ekonomik faaliyeti, hayvancılıktır. Bölgede daha çok küçükbaş hayvancılık yapılmaktadır.

Asarlık'ın 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesine göre nüfusu 148'dir. 1927 yılında ise; bu sayı 258'e yükselmiştir.²²⁷ 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre, köyde 356 kişi yaşamaktadır.²²⁸ 1940 yılında bu sayı 356'ya ulaşmıştır.²²⁹ 1945'de ise; 371 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²³⁰ İncelediğimiz dönemde Asarlık Çayı taşarak halka zor anlar yaşatabilmekteydi.²³¹

²²⁶ E. Doğer, a.g.e., 187-189

²²⁷ a.g.e., 187

²²⁸ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²²⁹ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 333

²³⁰ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²³¹ Ahmet Sever, Gaybi Mahallesi muhtarı, 01.09.2005 tarihli görüşme

Menemen'e en yakın yerleşim alanı olma özelliğine sahip olan ve günümüzde Menemen'e bağlı belediye bir yer konumunda bulunan Asarlık'ta tamamen Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelen göçmenler yaşamaktadır. Asarlık günümüzde tarım yapılabilen bir yerleşim alanı olmaktan uzaktır; çünkü var olan arazinin tamamı, yaşanan göçler sonucunda yerleşim amacıyla kullanılmıştır.

AYVACIK

Ayvacık, Yamanların kuzey yamaçları ile Gediz Nehri arasındaki vadi içinde yer almaktadır. Köyün ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmemektedir İsmi eskiden köyde çok bulunan ayva ağacından aldığına dair düşünceler vardır.²³²

Ayvacık'ın Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; 1890 yılındaki nüfusu, 211'dir. 1927 yılındaki sayım sonuçlarına göre nüfus durumunda pek fazla bir değişiklik olmamış ve küçük bir azalma ile 209'a düşmüştür.²³³ Köyde 1935 yılında 240 kişi kayıtlı görünmektedir.²³⁴ 1940 yılında ise, 231 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²³⁵ 1945 yılı nüfusu 248'dir.²³⁶ Yakın dönemlerde bir kısım nüfus köyden ayrılarak "Bağcılar" köyünü kurmuşlardır.²³⁷

BALATÇIK

Balatçık, Menemen-İzmir yolu üzerinde, Yamanların batı eteklerinde bulunmaktadır. Burası oldukça eski bir iskan bölgesidir. 13. yüzyılda aynı yerde "Palatia" isminde bir Bizans yerleşimi olduğu ve adını buradan aldığı bilinmektedir.

Balatçık'ın 1890 senesindeki Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; nüfusu 92'dir. 1927'deki nüfusu ise; 193 olarak belirlenmiştir.²³⁸ 1935 senesindeki nüfusu 184'dür.²³⁹ 1940 senesinde Balatçık'ta 212 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²⁴⁰

²³² Hasan Ayan, çiftçi, 10.08.2005 tarihinde Ayvacık köyünde yapılan görüşme

²³³ E. Doğer, a.g.e., 190

²³⁴ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

²³⁵ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²³⁶ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²³⁷ Hasan Ayan, çiftçi, 10.08.2005 tarihinde Ayvacık köyünde yapılan görüşme

²³⁸ E. Doğer, a.g.e., 192

²³⁹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²⁴⁰ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 333

1945’de ise; bu sayı 195’e düşmüştür.²⁴¹ Bazı kaynaklarda köyün ismi, “Balacık” olarak geçmektedir. Bu yerleşim alanı, günümüzde Çiğli’ye bağlı durumda bulunmaktadır.

BELEN

Belen köyü, Dumanlı Dağı eteklerinin Gediz nehrine ulaştığı yamaçlardan birisi üzerinde kurulmuştur. Rivayete göre köy, Asım Bey isminde bir şahıs tarafından kurulmuştur.²⁴²

Belen’in 1890 yılında nüfusu 197, 1927 senesindeki nüfusu ise 213 olarak belirlenmiştir.²⁴³ Köyün ismine 1940 tarihli nüfus sayım sonuçlarında rastlanmamaktadır.²⁴⁴ 1945 yılındaki nüfusu ise; 273 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁵ Belen köyünün Menemen’e olan uzaklığı 11 kilometredir. Yerleşim alanının en önemli ekonomik faaliyeti tarımdır.

22 Ocak 1948 tarihli Yeni Asır gazetesinin haberine göre; Menemen’in Belen köyünden Emine Güçlü ismindeki kadın çok çocuklu olduğu için ikramiyeye hak kazanmıştır.

BEYKÖY

Beyköy, Manisa-Menemen yolu üzerinde bulunmaktadır. Eski kaynaklarda bu köyün adı “Bargir” olarak geçmektedir. Ayvacık köyünün üzerinde bulunmaktadır.

Beyköy’ün 1890 yılındaki Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarına göre; nüfusu 112’dir ve bu tarihte köyde 24 hane tespit edilmiştir. 1927 yılında ise; 25 hanede 79 kişi yaşamaktadır.²⁴⁶ Daha sonraki nüfus sayımı bilgilerinde köyün ismi

²⁴¹ Genel Nüfus Sayımı 21-10 1945, 306

²⁴² Menemen, 112

²⁴³ E. Doğer, a.g.e., 195

²⁴⁴ Genel Nüfus Sayımı 1940, 16

²⁴⁵ Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, 306

²⁴⁶ E. Doğer, a.g.e., 197

geçmemektedir. Günümüzde Beyköy’de Doğu Anadolu Bölgesi’nden göç edenlerin yaşadığı yalnızca birkaç hane bulunmaktadır.

BOZALAN

Bozalan köyü, Dumanlı Dağının doğuya bakan yamaçlarında bulunmaktadır. Bu yerleşim alanından yerel bir gazetede “çam ağaçları arasındaki bir dağ köyü” olarak bahsedilmektedir.²⁴⁷ Bozalan köyünün ismine ilk kez 19. yüzyıl kayıtlarında rastlanmıştır. Bu yerleşim yerinde 1890 yılı Aydın Vilayet Salnamesine göre; 44 hane ile 269 nüfus kaydedilmiştir. 1927 Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre ise; köyde 96 hane ile 298 nüfus bulunmaktadır.²⁴⁸ Bozalan’ın 1935 ve 1945 yıllarındaki nüfusu 371 olarak görünmektedir.²⁴⁹

Bozalan köyünün Boz Bey adında bir kişi tarafından kurulduğuyla ilgili rivayetler bulunmaktadır. Menemen olayına karışan altı kişi Manisa’dan gelirken bu köyden geçmişlerdir ve burada bir süre konakladıkları söylenmektedir.²⁵⁰

BOZKÖY

İzmir-Menemen yolu üzerinde Asarlık köyünün kuzeyinde bulunan eski bir yerleşim alanıdır.²⁵¹ Köyün ismini yerleştiği yerin renginden almış olabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca “boz” kelimesinin bir Türkmen aşiretinden gelebileceğiyle ilgili görüşler de bulunmaktadır.

1890 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi sonuçlarına göre; Bozköy’de 148 kişi yaşamaktaydı. 1927 yılında ise; 356 nüfus kaydı bulunmaktadır.²⁵² 1935 yılında 401 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²⁵³ Bozköy’ün nüfusu 1940 yılında 258’e düşmüştür.²⁵⁴ 1945 yılında ise; köyde 271 nüfus kayıtlıdır.²⁵⁵

²⁴⁷ Menemen Ant, 15 Eylül 1933

²⁴⁸ E. Doğer, a.g.e., 198

²⁴⁹ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁵⁰ Ali Aksu, Hasan Yıldırım, çiftçi, 15.09.2005 tarihli Telekler köyünde yapılan görüşme

²⁵¹ E. Doğer, a.g.e., 207

²⁵² a.g.e., 199

²⁵³ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²⁵⁴ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 333

²⁵⁵ *Genel Nüfus Sayımı, 21-10-1945*, 306

BURUNCUK

Oldukça eski bir iskan alanı olan ve Menemen-Aliğa yolu üzerinde bulunan Buruncuk'a ancak 16. yüzyıl kaynaklarında rastlanmaktadır. Bu köy için daha önce kullanılan bir diğer isim ise; "Bağlarca"dır. Buruncuk, kuzeydeki rüzgarlardan ve Gediz taşkınlarından korunmak amacıyla buradaki tepenin güney eteğine kurulmuştur.

Buruncuk'un 1890 senesindeki Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; nüfusu 145 olarak görünmektedir. 1927 senesindeki nüfusu ise; 116'dır.²⁵⁶ 1935 senesinde köyde yaşayan kişi sayısı 123 olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁵⁷ 1940 senesinde ise; 164 kişinin bu yerleşim alanında yaşadığı tespit edilmiştir.²⁵⁸

1933'de Buruncuk köyüyle Türkelli köyü için ortak bir okul inşa edilmeye başlanmıştır.²⁵⁹ 1945 senesindeki nüfusu 149 olmuştur.²⁶⁰ 1946 senesinde Halkevlerinin yayın organı olan Fikirler Dergisi'nde yayınlanan bir yazıda bu tarihte Buruncuk köyünün ciddi biçimde susuzluk problemiyle karşı karşıya olduğu yazılmıştır.²⁶¹

Buruncuk köyü, günümüzde de Menemen'e bağlı ve ilçeye 7 kilometre uzaklıkta bulunan küçük bir yerleşim alanıdır.

ÇALTI

En önemli ekonomik faaliyetin hayvancılık olduğu Çaltı köyü, bölgenin eski yerleşim alanlarından biridir ve Menemen-Manisa yolu üzerinde bulunmaktadır. Köylülere göre bu yerleşim alanı, ismini civarda bol miktarda yetişen "çatlı"

²⁵⁶ E. Doğer, a.g.e., 200

²⁵⁷ *Genel Nüfus Sayımı, 1935*, 15

²⁵⁸ *Genel Nüfus Sayımı, 1940*, 333

²⁵⁹ Menemen Ant, 15 Eylül 1933

²⁶⁰ *Genel Nüfus Sayımı*, 306

²⁶¹ Fikirler, 1 Haziran 1946, sayı. 314, 9-10

bitkisinden almış bulunmaktadır.²⁶² Çaltı köyünde 1890 yılı kayıtlarına göre; 61 hane ve 265 kişi bulunmaktaydı. 1927 yılında ise köyde 40 hane ile 171 nüfus sayılmıştır.²⁶³ 1935 yılındaki nüfusu 277; 1940'daki nüfusu ise, 274 olarak tespit edilmiştir. 1945 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre ise; Çaltı'da 312 kişi yaşamını devam ettirmekteydi. Bazı kaynaklarda köyün ismi Çaltılı dere'' olarak geçmektedir. İncelediğimiz dönemde Menemen'in Aliağa nahiyesine bağlı durumdadırÇaltı'nın ilçe merkezine uzaklığı, 18 kilometredir.

ÇAVUŞ

Günümüzde ilk kurulduğu alandan farklı bir yerde iskan edilmiş bulunan Çavuş köyü, Menemen'in sosyal ve ekonomik açıdan en gelişmiş yerleşim yerlerinden birisidir. Çavuş köyünün 1935 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre; nüfusu 257'dir.²⁶⁴ 1945'deki nüfusu ise; 515'dir.²⁶⁵

Çavuş köyünde daha çok Bulgaristan, Romanya ya da Yugoslavya'dan gelen göçmenlerin yaşıyor olmasının sebebi; 1939 senesinde gelen muhacirlerin buraya yerleştirilmiş olmasıdır. Aynı yıl içerisinde Romanya'dan Türkiye'ye gelen Ahmet Uslu, ilk olarak 1 sene kadar İzmit'te kaldığını daha sonra ise; Menemen'e gelerek 6 ay kadar bir ailenin yanında Doğa köyünde ikamet ettiğini ifade etmektedir. Ardından devlet tarafından Çavuşköy'e yerleştirilmişlerdir. Köye geldiklerinde burada 10-15 kadar yerli hane bulunduğunu ve devletin kendilerine 20 dönüm arazi ve ev yapmaları için 190 lira verdiğini söylemiştir. Çavuş köyünün ilçe merkezine uzaklığı 5 kilometredir.

ÇITAK

Çıtak köyü, 19. yüzyılın sonlarında Menemen kazasına bağlanmış olan bir yerleşim alanıdır. 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarına göre; köydeki 73 hanede 358 kişi yaşamaktaydı. 1927'de ise; az miktarda bir yükselmeye Çıtak

²⁶² Üzeyir Delen, Çaltı köyü muhtarı, 24.08.2005 tarihinde Çaltı köyünde yapılan görüşme

²⁶³ E. Doğer, a.g.e., 203

²⁶⁴ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²⁶⁵ *Genel Nüfus Sayımı 21-10 1945*, 306

köyünün nüfusu, 439 olmuştur.²⁶⁶ 1935 yılında bu sayı, 423'e düşmüştür.²⁶⁷ 1940'da ise; Çıtak'da 471 kişi kayıtlı görünmektedir.²⁶⁸ 1945 tarihli kayıtlara göre; köyde 526 kişi yaşamını sürdürmektedir.²⁶⁹ Bu rakamlardan köyün o dönemde büyük bir yerleşim alanı olduğu sonucunu çıkarmaktayız. Çıtak köyü, 1980 yılında Aliağa nahiyesinin Menemen'den ayrılıp ilçe konumuna gelmesiyle birlikte bu yeni kazaya bağlanmıştır.

ÇORAKLAR

1890 yılı Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarına göre; Çoraklar köyünün nüfusu, 174'dür ve köy, Menemen'e bağlı bir yerleşim alanı durumundadır. 1927 yılı itibariyle köyün nüfusu 104'e düşmüştür.²⁷⁰ 1935'deki nüfus miktarı 115'dir.²⁷¹ 1940 yılında bu sayı 151'ye ulaşmıştır.²⁷² 1945 yılına ait nüfusu ise; 157'dir.²⁷³ Görüldüğü gibi Çoraklar'ın nüfusunda çok fazla artış gözlemlenmemektedir.

Çoraklar köyünün ismine 5 Nisan 1945 tarihli Anadolu gazetesinde rastlanmaktadır. Gazeteye köyden mektup yazan bir kişi, Çoraklar'da ciddi şekilde çay ve petrol eksikliği çekildiğini dile getirmektedir.

ÇUKUR

Çukur köyü, Menemen'deki en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bu yerleşim yerindeki iskanın M.Ö.4. yüzyıla kadar gittiği düşünülmektedir. Çukur köyü, tepeler arasında çukur bir arazi üzerinde kurulmuştur. Büyük ihtimalle isminin buradan geldiği düşünülmektedir; ancak bunun dışında köylüler arasında köyün Çukur Bey isimli bir kişi tarafından kurulduğu söylentisi hakimdir. Halk arasındaki inanışa göre; İbrim köyünde bulunan üç bey arasında bir anlaşmazlığın ortaya çıkması üzerine bu

²⁶⁶ E. Doğer, a.g.e., 205

²⁶⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²⁶⁸ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁶⁹ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁷⁰ E. Doğer, a.g.e., 207

²⁷¹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

²⁷² *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁷³ *Genel Nüfus Sayımı 21-10 1945*, 306

köy dağılmış ve Çukur Bey tarafından Çukur köyü, Boz Bey tarafından Bozalan ve Turgut bey tarafından Turgutlar köyleri kurulmuştur.²⁷⁴

Çukur köyünün 1927 yılındaki nüfusu 921'dir ve köy, Menemen'in Aliağa nahiyesine bağlıdır.²⁷⁵ 1940 yılındaki nüfusu 259'dur.²⁷⁶ 1945'de ise; 550 kişi kaydedilmiştir.²⁷⁷

Çukur köylüleri, 1933 yılında 300 haneye yakın olan dağ başındaki köylerini hat güzergahına taşımaya karar vermişlerdir.²⁷⁸

Köyün yaşlıları, Yunan işgali sırasında Yunanlılar tarafından köyde bir karakol inşa edildiğini söylemektedirler. Ayrıca II. Dünya Savaşı yıllarında dört yıla yakın askerlik yaptıklarını ve bu dönemde vergilerini ödemeyenlerin yol yapımında çalıştırıldığını ya da cezaevine yollandığını anlatmaktadırlar.²⁷⁹

1940'lı yıllarda Çukur köyünün yolları oldukça kötü durumda bulunmaktaydı. Hayvanlar dahi bu yollarda zorlukla yürümekteydi. Zaman zaman ağır durumda bulunan hastalar, bu olumsuz şartlar nedeniyle yolda hayatını kaybedebilmekteydi.

Çukur köyü, günümüzde de Menemen'e bağlıdır ve kaza merkezine yaklaşık 22 kilometre uzaklıkta olan yüksek rakımlı bir yerleşim alanıdır. Özellikle sıcak yaz aylarında bir yayla havasını taşımaktadır.

DEĞİRMENDERE

Değirmendere köyünün günümüzde bulunduğu alan, eski kurulduğu yerin biraz daha güneyinde yer almaktadır. Eski köyün hemen yanında akmakta olan

²⁷⁴ İsmail Turhan, Hüseyin Gökmen, serbest meslek, 06.08.2005 tarihinde Çukur köyünde yapılan görüşme

²⁷⁵ E. Doğer, a.g.e., 210

²⁷⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 333

²⁷⁷ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁷⁸ Menemen Ant, 15 Eylül 1933

²⁷⁹ İsmail Turhan, Hüseyin Gökmen, serbest meslek, 06.08.2005 tarihinde Çukur köyünde yapılan görüşme

derenin yanında birkaç tane su değirmeni bulunduğu için “Değirmendere” ismini aldığı düşünülmektedir.

Değirmendere köyü, 1855 senesinde İzmir vilayetine bağlanmıştır. 1890 senesi Aydın Vilayet Salnamesine göre; ise; yerleşim yerinde tespit edilen nüfus, 409’dur. 1927’de bu rakam 549’a yükselmiştir.²⁸⁰ 1935 senesinde yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre; Değirmendere’de 779 kişi bulunmaktadır.²⁸¹ 1940 senesinde ise; 1066 kişi kayıtlıdır.²⁸² Bu yıllar arasında meydana gelen nüfus artışı dikkat çekicidir. 1945 senesinde köyde 1136 kişi tespit edilmiştir.²⁸³

1946 yılına ait yerel gazetelerde ismi, sel felaketinden en fazla etkilenen köyler arasında geçen Değirmendere köyü, günümüzde Menemen’in Emiralem nahiyesine bağlı durumdadır ve kaza merkezine 15 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

DOĞA

Doğa köyü, Dumanlı Dağı’nın güney eteklerindeki vadinin içinde yer almaktadır. Çevresinde Belen, Yanık ve Çukur köyleri bulunmaktadır. Ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte köylülere göre; köyün kurucusunun ismi, Doğan Bey isminde bir şahıstır. Bir başka düşünceye göre ise; köyün ilk ismi olan “Doğuköy”, zamanla Doğa’ya dönüşmüş bulunmaktadır. Bu yerleşim alanı, önemli tarım arazilerine sahiptir.²⁸⁴ Bazı kaynaklarda köyün ismi, “Dua” olarak geçmektedir.

Doğa köyünün Aydın Vilayet Salnamesi’ne göre; 1890 yılındaki nüfusu, 476’dır ve bu tarihte yerleşim alanında 110 tane hane bulunmaktadır. 1927 yılında ise; 615 kişi ve 282 hane tespit edilmiştir.²⁸⁵ 1935 yılında köyün nüfusu 652 olmuştur.²⁸⁶ Bu yerleşim alanına 1932 senesinde üç dersaneli bir okul inşa

²⁸⁰ E. Doğer, a.g.e., 211

²⁸¹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

²⁸² *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁸³ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁸⁴ *Tarihten Günümüze Menemen 2003*, 120

²⁸⁵ E. Doğer, a.g.e., 215

²⁸⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

edilmiştir. 1940 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre; Doğa köyünün nüfusu 689 ulaşmıştır.²⁸⁷ 1945 yılında ise; burada 584 kişi yaşamaktadır.²⁸⁸ Yerleşim alanının ilçe merkezine uzaklığı, 10 kilometredir.

EMİRALEM

Aiolis'in önemsiz kentlerinden olan Herakleia'nın bulunduğu Ballıkkayası'nın eteğine yayılmış olan Eski Emiralem ya da diğer adıyla Hamzabeyli köyünün Türk dönemi için tam olarak ne zaman kurulduğu kesin olarak bilinmemektedir. Ancak köyün kuruluşunun 14. veya 15. yüzyıl içinde gerçekleştiği sanılmaktadır.²⁸⁹

1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarına göre; Emiralem'de 510 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. 1927 yılındaki nüfusu ise; 511'dir. Aradan geçen zamanda yalnızca hane sayısında artış meydana gelmiştir. 1935 yılında nahiye'nin nüfusu 634'e yükselmiştir. 1940'da bu sayı, 694 olmuştur. 1945 yılında ise; 638'e düşmüştür. Emiralem'de 1946 yılında Menemen Ovasını sulama projesi kapsamında bir regülatör inşa edilmiştir.

Emiralem günümüzde de nahiye merkezidir ve özellikle piknik alanları ve çilekleriyle ünlüdür. Oldukça verimli bir araziye sahip olan yerleşim alanı, çok çeşitli ürün yelpazesine sahip bulunmaktadır.

GÖKTEPE

Göktepe köyü, 19. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devletinin konar-göçer yürükleri yerleştirme çabası sonucunda kurulmuştur. Bu yerleşim alanının ilk kurulduğu arazi, şimdikinden daha yukarda bulunmaktaydı. İsmi'nin de bu durumla bağlantılı olduğu düşüncesi hakimdir.²⁹⁰ Köyün en önemli ekonomik faaliyeti, coğrafi konumuyla bağlantılı olarak hayvancılıktır.

²⁸⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁸⁸ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁸⁹ E. Doğer, a.g.e., 215

²⁹⁰ *Menemen*, 120

Göktepe köyü, Değirmendere ile Emiralem arasında bulunmaktadır. 1890 tarihli Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; köyün nüfusu, 295'dir. 1927 senesinde ise; 338 nüfusa sahiptir.²⁹¹ 1935 senesinde nüfus miktarı 392 olarak kaydedilmiştir.²⁹² 1940 yılında bu sayı 442'ye yükselmiştir.²⁹³ 1945 senesinde ise; köyün nüfusu 418'e düşmüş görünmektedir.²⁹⁴

Menemen'in Emiralem nahiyesine bağlı olan Göktepe, ilçe merkezine 15 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

GÜNERLİ

1890 ve 1927 yıllarına ait kaynaklarda adına rastlanmayan Günerli köyünün 1935 senesi kayıtlarına göre, nüfusu 156'dır.²⁹⁵ 1940'da bu sayı, 184'e ulaşmıştır.²⁹⁶ 1945 senesinde ise; yerleşim alanında 223 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.²⁹⁷ Cumhuriyet döneminde bu yerleşim alanına muhacirler yerleştirilmiştir. 22 Ocak 1948 tarihli Yeni Asır gazetesinin haberine göre; Menemen'in Günerli köyünden Sakine Varol, çok çocuklu olduğu için ikramiyeye hak kazanmıştır.

Günerli köyü, kaza merkezine yakın bir köydür ve 6 kilometre mesafededir.

GÜRECE

Menemen'e 17 kilometre uzaklıkta olan Gürece köyü, Dumanlı dağının Gediz nehrine ulaştığı düzlük bir arazide kurulmuştur. Rivayete göre göre; ilk yerleşim alanı ile bugünkü yeri farklı yerlerde dir. Oldukça verimli bir arazi üzerinde bulunan köyde pek çok tarihi eser mevcut bulunmaktadır. Gürece köyü, bugünkü yerleşim alanına 1970'li yılların sonlarında taşınmıştır.²⁹⁸ Bazı belgelerde köyün ismi, "Görce" olarak geçmektedir.

²⁹¹ E. Doğer, a.g.e., 219

²⁹² *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

²⁹³ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁹⁴ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁹⁵ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

²⁹⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

²⁹⁷ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

²⁹⁸ *Menemen*, 113

Köyün 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesindeki nüfusu, 267'dir ve bu tarihte Görece 44 haneye sahiptir. 1927 yılı sayımına göre ise; burada 70 hanede 264 kişi yaşamaktadır.²⁹⁹ 1935 yılında yapılan genel nüfus sayımı sonuçlarına göre; nüfusu 271 olan Görece'de, 1940 yılında 299 kişi tespit edilmiştir. 1945 yılında ise; 299 kişi kayıtlı görünmektedir.

Menemen'e 17 kilometre mesafede bulunan Görece köyü için günümüzde Görece adı kullanılmaktadır ve Emiralem nahiyesine bağlı olan bu yerleşim alanıdır. Menemen olayını gerçekleştiren kişilerin Manisa'dan Menemen'e gelirken Görece köyünde konakladıkları söylenmektedir.³⁰⁰

GÜZELHİSAR

19. yüzyılda Menemen'e bağlanan Güzelhisar, günümüzde ise; İzmir'in Aliğa ilçesine bağlıdır. Güzelhisar'da bulunan tuzla, Çamaltı tuzlası önem kazanana kadar, buranın ekonomik yaşantısını olumlu yönde etkilemiştir. Ayrıca İzmir-Bergama yolu üzerinde bulunması açısından da önemli bir yerleşim alanıydı.

Güzelhisar'ın 1935 senesindeki nüfusu, 510'dur.³⁰¹ 1940 senesinde ise; bu sayı 579'a yükselmiştir.³⁰² 1945 tarihli nüfus sayım sonuçlarına göre; köyde 582 kişi kayıtlıdır.³⁰³

HARMANDALI

Menemen'in güneyinde ve ilçeye 15 kilometre mesafede bulunan Harmandalı köyü, 19. yüzyılın ikinci yarısında konar-göçer yörükleri yerleştirmek amacıyla kurulan yerleşim alanlarından birisidir. 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesine göre; köyde 64 hane ve 287 nüfus kayıtlı bulunmaktaydı. 1927 yılında

²⁹⁹ E. Doğer, a.g.e., 220

³⁰⁰ Ali Aksu, çiftçi, 15.09.2005 tarihli Telekler köyünde yapılan görüşme

³⁰¹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

³⁰² *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁰³ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

hane sayısı 101'e nüfusu ise 508'e çıkmıştır.³⁰⁴ 1935 yılındaki nüfus sayımına göre; 591 kişinin yaşadığı köyde 1940 yılında bu sayı 602'ye yükselmiştir.³⁰⁵ 1945'de ise; 631 kişi kayıtlıdır.³⁰⁶ Nüfus kayıtlarında köyün ismi, "Harmandeli" olarak geçmektedir.

19. yüzyılda dağlardaki eşkiyaların yarattığı güvenlik tehlikesi üzerine Harmandalı sakinleri, köydeki bir hanın çevresine yerleşmeye başlamıştır. Günümüzde bu handan geriye yalnızca bir kuyu kalmıştır. Harmandalı'nın doğusunda Yamanlar'ın batıya bakan yamaçlarında, Osmanlı kaynaklarında Evran Şah olarak geçen sivri bir tepe bulunmaktaydı. Günümüzde Evreşen olarak adlandırılan bu tepe için Evran Şah isminin kullanılması, Ersin Doğer'e göre burada bir Alevi kültürünün olduğunun ispatıdır. Zira Evran Şah Alevi-Bektaşî kültüründe dericilerin piridir.³⁰⁷

Harmandalı köyü, bünyesinde çok sayıda deve barındırmaktaydı. Ayrıca köyde zaman zaman deve güreşleri tertip edilmekteydi.³⁰⁸

HASANLAR

Aynı ismi taşıyan bir cemaat tarafından kurulduğu sanılan Hasanlar köyünün 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarındaki nüfusu 232 olarak görünmektedir ve köyde 55 hane bulunmaktadır. 1927 yılında ise 222 nüfusa ve 44 haneye sahiptir.³⁰⁹ 1935 yılına ait nüfusu 265'dir.³¹⁰ 1940 yılında bu sayı 271'ye ulaşmış görünmektedir.³¹¹ 1945 yılında ise; 278 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³¹² Hasanlar köyü, eski yerinden Gediz nehri yakınlarına taşınmıştır. Bu yerleşim alanı, Emiralem nahiyesine bağlı bulunmaktaydı.

HATUNDERE

³⁰⁴ E. Doğer, a.g.e., 225

³⁰⁵ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁰⁶ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁰⁷ E. Doğer, a.g.e., 225-227

³⁰⁸ Ali Aksu, çiftçi, 15.09.2005 tarihinde Telekler köyünde yapılan görüşme

³⁰⁹ E. Doğer, a.g.e., 227-228

³¹⁰ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

³¹¹ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³¹² *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

Hatundere köyü, günümüze kadar üç farklı alanda kurularak gelmiştir. Köylülere göre; köyde eski dönemlerde yalnız bir kadının yaşaması ve bu kadın için “hatun” sözcüğünün kullanılması nedeniyle bu ismi almıştır. Hatundere köyü halkının kökenlerinin Orta Asya’ya dayandığıyla ilgili olarak birtakım varsayımlar bulunmaktadır.³¹³ Bu yerleşim alanı, bazı kaynaklarda karşımıza “Dereköy” ismiyle çıkmaktadır.

1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi’ne göre; 316 olan nüfus, 1927 sayımında 324’tür.³¹⁴ Hatundere’nin 1935’deki nüfusu 353 olarak görünmektedir. 1940 senesinde 362 tespit edilen nüfus, 1945’de 406’ya ulaşmıştır. Tarımın en önemli ekonomik faaliyet olduğu köyde arıcılık ve hayvancılık da yapılmaktadır. Hatundere köyünün kaza merkezine uzaklığı 15 kilometredir.

HAYKIRAN

Haykıran köyü, 1930’lu yıllarda Çukur köyünden ayrılarak kurulmuş nispeten yeni bir yerleşim alanıdır. Kurulduğu yerde “Haykıran” ismini taşıyan bir bahçe olduğu için bu ismi aldığıyla ilgili birtakım düşünceler vardır.³¹⁵ Köyün ismi bazı kaynaklarda “Belençukur” ya da “Delençukur” olarak da geçmektedir. En önemli geçim kaynağının tarım olduğu Haykıran’da 1935’de 1265 kişi kayıtlı olarak görülmektedir.³¹⁶ 1940 senesindeki nüfus sayımı sonuçlarına göre ise; köyün nüfusu 1061 olarak karşımıza çıkmaktadır.³¹⁷ 1945’de köyde 559 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³¹⁸ Görüldüğü gibi Haykıran köyünün nüfusu giderek düşmüştür.

HELVACI

Helvacı köyünün Aydın Vilayet Salnamesi’ne göre; 1890 yılındaki nüfusu 1196 olarak belirlenmiştir. Buradan da anlıyoruz ki; Helvacı, büyük bir yerleşim

³¹³ M. Ağır, a.g.e., 198

³¹⁴ E. Doğer, a.g.e., 228-229

³¹⁵ M. Ağır, a.g.e., 199

³¹⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³¹⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³¹⁸ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

alanıdır. 19. yüzyılda Helvacı'ya civar yerlerden gelip yerleşenler de olmuştur. 1927 yılında nüfusu, 1388'e ulaşmıştır.³¹⁹ Köyün nüfusu, 1935 yılında 1727 ve 1945'de 1705 olmuştur.³²⁰ Köyün en önemli geçim kaynağı tarımdır.

İsminin kökeninin tam olarak nereden geldiği bilinmeyen Helvacı köyü, günümüzde Aliğa ilçesine bağlı belediye bir yerleşim alanıdır. 1942-1946 yılları arasında Ziraat Vekilliği yapmış olan Şevket Raşit Hatipoğlu, Menemen'in Helvacı köylülerindendir.

İNEDERE

İnedere köyünün adına birçok kaynakta İbrimderesi olarak da rastlanmaktadır. Ayrıca İğnedere ismi de zaman zaman kullanılmıştır. Adını Çukurköy ovasından çıkan İbrimderesi'nden almıştır. Kuruluşundan itibaren Çukurköy ile ilişki içinde bulunmuştur. Köylüler arasında Çukurköy'ün İnedere'den ayrılarak kurulduğu düşüncesi hakimdir.³²¹

İnedere köyünün ismi ilk kez 1890 yılında Aydın Vilayet Salnamesi'nde İğnederesi olarak geçmiştir ve nüfusu, 99'dur. 1935 yılında 61 nüfus kaydedilmiştir.³²² Bu noktadan hareketle küçük bir yerleşim alanı olduğunu söyleyebiliriz. 1940 yılındaki nüfusu 41 olarak kayıtlı durumdadır.³²³ 1945'deki nüfusu ise; 65'dir.³²⁴ Emiralem nahiyesine bağlı olan bu yerleşim yeri, kaza merkezine 17 kilometre; nahiye merkezine ise 9 kilometre uzaklıkta yer almaktadır.

KAKLIÇ

Kaklıç'ın 1890 yılına ait aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; nüfusu 443'dür. 1927'de ise nüfusu, 675'e yükselmiştir³²⁵ 1935 senesinde yapılan sayımda köyde

³¹⁹ E. Doğer, a.g.e., 231

³²⁰ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³²¹ İsmail Turhan, Hüseyin Gökmen, serbest meslek, 06.08.2005 tarihinde Çukur köyünde yapılan görüşme

³²² *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

³²³ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³²⁴ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³²⁵ E.Doğer, a.g.e., 234

727 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³²⁶ 1940'daki nüfusu 763 olarak görünmektedir.³²⁷ 1945 tarihli nüfus sayımına göre; Kaklıç'da 809 kişi kayıtlı durumdadır.³²⁸

Kaklıç köyü, Gediz nehrinin yatağının değiştirilmesine kadar olan dönemde İzmir-Menemen arasındaki ana yoldan Çiğli'de ayrılan ve Seyrekköy ve Banaz üzerinden Foça'ya giden tali yolun Gediz geçişi üzerinde yer alıyordu. Kaklıç, eski dönemlerden itibaren önemli bir konuma sahip olmuştur.³²⁹ Kaklıç, günümüzde Çiğli'ye bağlı bir köydür ve Menemen'den 14 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

KESİK

Kesik köyünün ismine 1826-1836 dönemine kadar hiç rastlanmamaktadır; ancak bu yerleşim alanının kuruluşunun daha önceki dönemlere dayandığı sanılmaktadır. 1890 Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; nüfusu 151'dir ve fazla büyük olmayan bir yerleşim alanıdır. 1927 yılında köyde 430 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³³⁰ Kesik köyünün 1935'deki nüfusu 440'dır.³³¹ 1940 yılında bu sayı 1003'e ulaşmıştır.³³² Görüldüğü gibi Kesik köyü ile ilgili olarak iki nüfus sayımı arasında ciddi oranda fark bulunmaktadır. 1945 tarihine ait kayıtlara göre ise; 395 kişi kayıtlıdır.³³³

Kesik köyü, Menemen'in yüksekte bulunan yerleşim alanlarından birisidir. Köy için Kesik isminin yanı sıra Kese adı da zaman zaman kullanılmıştır ve hala bazı Menemenliler bu adı kullanmaya devam etmektedir. Kesik köyünde gerçekleştirdiğimiz görüşmeler sonucunda bu yerleşim alanına 1936 senesinde ve 1950'li yıllarda Bulgaristan'dan gelen bazı göçmenlerin yerleştirildiğini öğrenmiş bulunmaktayız. Gelenlere konut, arazi ve hayvan verilmiştir; ancak 1950 yılından

³²⁶ Genel Nüfus Sayımı 1935, 15

³²⁷ Genel Nüfus Sayımı 1940, 334

³²⁸ Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, 306

³²⁹ E. Doğer, a.g.e., 233

³³⁰ a.g.e., 238

³³¹ Genel Nüfus Sayımı 1935, 15

³³² Genel Nüfus Sayımı 1940, 334

³³³ Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, 306

sonra gelenlere daha az yardımda bulunulmuştur. Köyün yaşlıları II. Dünya Savaşı yıllarında fasülye ile nohutu öğütüp ekmek yaptıklarını anlatmaktadırlar.³³⁴

KOYUNDERE

Koyundere köyü de Asarlık, Göktepe ve Harmandalı köyleri gibi 19. yüzyılda konar-göçer yörükleri yerleştirmek amacıyla kurulmuştur. Günümüzde Menemen-İzmir karayolu üzerinde bulunan bu yerleşim alanının doğusunda Eski Koyundere köyü yer almaktadır. Koyundere köyünün, halkı daha çok koyunculukla geçimini sağladığı için bu adı aldığıyla ilgili yaygın bir kanaat hakimdir.

Günümüze Menemen'e oldukça yakın ve belediye bir yerleşim alanı olan Koyundere'nin 1890 senesindeki nüfusu, 136; 1927 senesindeki nüfusu ise, 345'dir. Koyundere, 1935 senesi kayıtlarına göre, 402 nüfusa sahip bir yerleşim alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1940 senesinde köyde 477 kişi kayıtlı durumdadır. 1945'de ise; Koyundere'de 512 kişinin yaşamını sürdürdüğü tespit edilmiştir.

Koyundere köyü, 20. yüzyılın başında civar köylerden göç almış bir yerleşim alanıdır. 1922-1950 yılları arasında köyde önemli miktarda deve bulunmaktaydı.

MALTEPE

Maltepe köyü, 1938 yılında Panaztepe civarında kurulmuş bir yerleşim alanıdır. Aslında 20. yüzyılın başlarında burada birkaç hane varsa da bu ikametler, geçici nitelikte olmuştur. Maltepe'ye Yugoslavya ve Bulgaristan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir ve gelen göçmenlere kişi başına 10 dönüm arazi verilmiştir. Köyün ilk kurulduğu dönemlerde yaşanan su baskınları köylülerin zor anlar yaşamasına neden olabilmekteydi. Ayrıca Maltepe köyünün yaşlılarına göre; bu yerleşim alanında bulunan Taşlıtepe hayvanların barındığı bir yer olduğu için bu ismi almıştır. Köy halkı, su ihtiyacını karşılamak amacıyla Gediz nehrinden traktörlerle su çekiyorlarmış³³⁵

³³⁴ İbrahim Toraman, çiftçi, 25.08.2005 tarihinde Kesik köyünde yapılan görüşme

³³⁵ Salih Uçak, çiftçi, 25.08.2005 tarihinde Maltepe köyünde yapılan görüşme

Maltepe köyü ile ilgili olarak ilk nüfus istatistikleri karşımıza 1945 yılına ait olarak çıkmaktadır. Bu tarihte köyün nüfusun 623 kişi olarak kayıtlı durumdadır.³³⁶

MUSABEY

Musabey köyü, Menemen'deki en eski yerleşim alanlarından biridir. Bazı kaynaklarda ismi Musabeyli olarak da geçmektedir. Köylüler arasında eskiden burada Musabey Çiftliği'nin olması sebebiyle bu ismi aldığı düşüncesi yaygındır. Köyün eski dönemlerden itibaren en önemli ekonomik faaliyeti, tarım olarak karşımıza çıkmaktadır.³³⁷

Musabey köyünün 1890 senesinde 144 olan nüfusu; 1927 senesinde 282'ye çıkmıştır.³³⁸ 1935'de ise; bu sayı 331'e yükselmiştir. 1940 senesine ait nüfus kayıtlarına göre; köyde 450 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³³⁹ 1945 senesine ait istatistiklere göre, kayıtlı olan nüfus, karşımıza 420 olarak çıkmaktadır. Menemen merkezine 5 kilometre uzaklıkta olan Musabey köyü, Gediz taşkınlarından etkilenen bir yerleşim alanı olmuştur. Köylüler, 1930'lu ve 1940'lı yıllarda Gediz nehrinin suyunun daha bol ve içilecek kadar temiz olduğunu anlatmaktadırlar. 1932 senesinde bu yerleşim alanına 2 dersaneli bir okul inşa edilmiştir.³⁴⁰

Musabeylilerin anlatımına göre; 1939 senesinde köye Romanya ve Bulgaristan gibi ülkelerden göçmenler gelmiştir; ancak günümüzde bunların köydeki sayısı pek fazla değildir; çünkü daha sonra buradaki göçmenler, Çavuşköy'e yerleştirilmiştir. Aynı yıl içerisinde Musabey'de sıtma salgını ortaya çıkmıştır.

SAMURLU

İsmi nereden aldığı tam olarak bilinmeyen Samurlu köyünün 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesine göre; nüfusu, 267'dir. Bu sayı, 1927 yılında 375'e

³³⁶ Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, 306

³³⁷ Mehmet Özmen, çiftçi,

³³⁸ E. Doğer, a.g.e., 244

³³⁹ Genel Nüfus Sayımı 1940, 334

³⁴⁰ Menemen Ant, 28 Şubat 1933

yükselmiştir.³⁴¹ 1935 yılındaki nüfusu 589 olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴² 1940 yılında ise; Samurlu'nun nüfusu 490'a ulaşmış durumdadır.³⁴³ 1945'de köyde 481 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³⁴⁴

İncelediğimiz dönemde Samurlu köyü, Menemen'in Aliğa nahiyesine bağlı, bir yerleşim alanı durumunda bulunmaktaydı; ancak Aliğa'nın ilçe olmasıyla Menemen'den ayrılmıştır.

SASALI

Sasalı köyünün 14. yüzyılda kurulduğu sanılmaktadır ve köy, İzmir Körfezi'nin kuzey kıyısında bulunmaktadır. E.Doğer'in Sasalı adını nereden aldığı ile ilgili olarak birkaç tane varsayımı vardır: İlk varsayım; Sasalı isminin 14. yüzyılda Selçuk ve Söke civarını fetheden Sasa Bey'in adından gelmiş olabileceğidir. Ayrıca Bizanslılarla birlikte Batı Anadolu'da Türklere karşı savaşan bir "Sasa Alayı"nın varlığı da bilinmektedir. Aynı zamanda Adana, Selanik, Saruhan, Gümilcine ve Ankara civarlarına dağılmış olan Sasa, Sasalar ya da Sasallı adını taşıyan bir cemaat de söz konusudur.³⁴⁵

Sasalı köyünün 1890 yılındaki nüfusu, 308'dir. Buna karşılık nüfus 1927 yılında 1072'ye yükselmiştir. 1935 yılındaki nüfusu 573'dür.³⁴⁶ 1940 senesinde bu rakam 1601'e ulaşmıştır.³⁴⁷ 1945'de ise; köyde 1327 kişi kayıtlı görünmektedir.³⁴⁸ Görüldüğü gibi köye ait nüfus kayıtları arasında ciddi istikrarsızlıklar bulunmaktadır. Sasalı, günümüzde Karşıyaka'ya bağlı bir yerleşim alanıdır.

Sasalı köyü, Gediz Nehrinin yatağının değiştirilmesine kadar olan dönemde son derece verimli topraklara sahip bulunmaktaydı; ancak nehrin yatağının değiştirilmesiyle birlikte önemli bir susuzluk problemi ortaya çıkmıştır. Nitekim

³⁴¹ E. Doğer, a.g.e., 250

³⁴² *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

³⁴³ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁴⁴ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁴⁵ E. Doğer, a.g.e., 250

³⁴⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁴⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁴⁸ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

1922 yılında Menemen'in Sasalı köyünde ciddi şekilde susuzluk yaşandığı, halkın yarım kova su için türlü zorluklarla karşılaştığı, dönemin yerel gazetelerinde yer almıştır.³⁴⁹

22 Ocak 1948 tarihli Yeni Asır gazetesinin haberine göre; Menemen'in Sasallı köyünde Feheda Anavan isimindeki kadın çok çocuklu olduğu için ikramiyeye hak kazanmıştır.

SEYREK

Menemen'e 17 kilometre uzaklıkta bulunan ve ilçenin batısında İzmir-Menemen yolu üzerinde yer alan Seyrekköy, Menemen'deki en eski yerleşim terlerinden birisi olarak göze çarpmaktadır. 13. yüzyılda Menemen'in en önemli yerleşim yerlerinden olan Seyrekköy'ün eski ismi, Sarrakenikon'dur ve Araplara Bizanslıların ve Haçlıların verdiği ad olan Sarrakenos'tan geldiği düşünülmektedir. Daha sonra Türk ağzında değişikliğe uğrayarak Seyrek (Serek-Sirek) haline gelmiştir. Menemenlilerin düşüncesine göre ise; ilk kurulduğu dönemlerde dağınık yerleşme tipinin görülmesi nedeniyle bu ismi almıştır. Köyün Aydın Vilayet Salnamesi'ne göre; 1890 senesindeki nüfusu, 523'dür ve hane sayısı 123'dür. Bu dönemde köy halkının büyük bölümünü Hristiyanlar oluşturmaktaydı. 1927 yılında Seyrek'teki 260 hanede 965 kişi yaşamaktaydı.³⁵⁰

Menemen'deki en kalabalık köylerden birisini konumunda bulunan Seyrek'in 1935 yılında nüfusu 1493, 1940'daki nüfusu ise; 1577'dir.³⁵¹ 1945 yılında 1483 kişi kayıtlı durumdadır.³⁵² Halkın en önemli geçim kaynağının tarım olduğu Seyrek'in Menemen'e uzaklığı 8 kilometredir.

Kesik köyünde gerçekleştirdiğimiz sözlü tarih çalışmaları sırasında bu köyün sakinleri, çok partili hayata geçiş döneminde özellikle Seyrek köyünde Cumhuriyet

³⁴⁹ Ahenk, 13 Temmuz 1341

³⁵⁰ E. Doğer, a.g.e., 252

³⁵¹ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁵² *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

Halk Partisi ve Demokrat Parti taraftarları arasında sert tartışmaların yaşandığını ifade etmişlerdir.³⁵³

SÜLEYMANLI

Menemen'e 11 kilometre uzaklıkta bulunan ve Dumanlı Dağının güneye bakan eteklerinin Emiralem regülatörüne yakın yerde düzlükte bulunduğu bir yerde bulunan Süleymanlı köyünün ilk yerleşim alanı bugünkü yerinden 3 kilometre kadar yukarıda bulunmaktaydı. Bugünkü yerine ise; 1963 yılında taşındığı bilinmektedir. Köyün etrafına çok eski dönemlere ait mezar taşları bulunmaktadır. Süleymanlı köylülerinin en önemli geçim kaynağını tarım ürünleri oluşturmaktadır.³⁵⁴ Süleymanlı köyünün nüfus bilgileri ilk kez 1935 yılına ait kayıtlarda karşımıza çıkmaktadır. Yerleşim yerinin 1935'deki nüfusu 421 olarak karşımıza çıkmaktadır. 1940 senesinde bu sayı küçük bir azalmayla 414 olmuştur. 1945'de ise; 439 kişi kaydedilmiştir.

SÜZBEYLI

Süzbeyli köyünün varlığına ilişkin olarak 1890 yılına kadar herhangi bir kayıt mevcut değildir. 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesine göre; bu tarihte nüfusu 110'dur. 1935 yılında 194 nüfus kayıtlı bulunmaktadır.³⁵⁵ 1940 sayımında bu sayı 189'a düşmüştür.³⁵⁶ 1945'de Süzbeyli'de 183 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³⁵⁷ Süzbeyli, Menemen'e 16 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

ŞEHİTKEMAL

Şehitkemal köyü, bu ismi alana kadar Öküzköy adını taşımıştır. Şehitkemal köyü, günümüzde eski yerinden daha doğuya taşınmış durumda bulunmaktadır. Öküzköy isminin Öküzler (Öküzlü) adlı bir cemaatten geldiği sanılmaktadır.³⁵⁸ Bazı

³⁵³ İbrahim Toraman, çiftçi, 25.08.2005 tarihinde Kesik köyünde yapılan görüşme

³⁵⁴ M. Ağır, a.g.e., 208

³⁵⁵ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁵⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁵⁷ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁵⁸ E. Doğer, a.g.e., 247

kaynaklarda ismi “Kuz” olarak da karşımıza çıkmaktadır. Köye işgal döneminde Yunanlılar tarafından şehit edilen Menemen kaymakamı Kemal Bey’in ismi bu köye verilmiştir.

Şehitkemal köyünün 1890 yılı Aydın Vilayet Salnamesi’ne göre; nüfusu 255’dir. 1927 yılında bu sayıda çok fazla değişiklik olmamış; nüfus yalnızca 277’ye çıkmıştır.³⁵⁹ 1935 yılındaki nüfusu ise; 306’dır.³⁶⁰ 1940’daki nüfus sayımı sonuçlarına göre; köyde 324 kişi yaşamını sürdürmektedir.³⁶¹ 1945’deki nüfusu ise; 331 olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁶²

Menemen’e 9 kilometre mesafede bulunan köy, günümüzde Aliağa ilçesine bağlı bulunmaktadır. Köy özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden önemli miktarda göç almıştır ve almaya da devam etmektedir.

TELEKLER

Telekler köyü için “Tellaklar” ya da “Dellaklar” isimleri de kullanılmıştır. Telekler köyüne ilk kez 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi kayıtlarında rastlanmaktadır. Bir dağ köyü karakterini taşıyan bu yerleşim yerinde köylülerin arasındaki söylentiye göre; ilk zamanlarda köyün altında bulunan bir hamam nedeniyle köy bu ismi almış bulunmaktadır. Arazi, hayvancılığa müsait bir yapıda olduğu için burada bir yerleşme kurulduğu söylenmektedir. 1890 yılında köyde 45 hane ile 203 nüfus olduğu belirtilmektedir. 1927’de ise; nüfusun azaldığı görülmektedir.³⁶³ Köyde 44 hanede 153 kişinin yaşadığı belirlenmiştir. Köyün 1935 yılındaki nüfusu 180 olarak kayıtlı durumdadır.³⁶⁴ 1940’da bu sayı çok az bir düşüşle 167 olmuştur.³⁶⁵ 1945 kayıtlarına göre ise; köyde 187 kişinin bulunduğu tespit edilmiştir. Telekler köyü, Menemen’in Emiralem nahiyesine bağlı bulunmaktaydı.

³⁵⁹ a.g.e., 247

³⁶⁰ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁶¹ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁶² *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁶³ E. Doğer, a.g.e., 259

³⁶⁴ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 16

³⁶⁵ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

Dağ köyü olması nedeniyle yerleşim alanındaki en önemli ekonomik faaliyet hayvancılık olmuştur. İkinci sırada ise; tarım faaliyetleri gelmektedir. İncelediğimiz dönemde bu yerleşim alanında çok sayıda deve bulunmaktaydı.

Telekler köyünde yaşayan yaşlı insanların anlatımına göre; 1940'lı ve 1950'li yıllarda köylüler ilçe merkezine gitmek amacıyla sabah ezanıyla at sırtında yola çıkmaktaydılar. Gediz nehrini geçmek amacıyla ise kayık kullanılmaktaydı; fakat kayık bulmak da kimi zaman karşılarına problem olarak çıkabilmekteydi. Tüm engelleri aştıktan sonra Menemen'e vardıklarında ise; akşam vakti gelmiş olmaktadır³⁶⁶

Telekler köyünde bulunan erkekler, Menemen'deki birçok dağ köyünde olduğu gibi, rüzgardan korunmak amacıyla başlarına "çember" takmaktadır. Bu yerleşim alanı Menemenin Emiralem nahiyesine bağlı bulunmaktaydı ve kaza merkezine 20 kilometre; nahiye merkezine ise 12 kilometre uzaklıkta yer almaktadır.

TURGUTLAR

Ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmeyen Turgutlar köyü için "Dutlar" adı da kullanılmaktadır. Bazı kaynaklarda ismi "Durgutlar" olarak da geçmektedir. Bu yerleşim alanının Turgutlu cemaatine bağlı bir kol tarafından kurulmuş olduğu sanılmaktadır. Menemen köylülerinin anlatımına göre ise; İbrim köyünün dağılması üzerine Turgut Bey tarafından kurulmuştur.

Turgutlar köyü ile ilgili ilk nüfus bilgilerine 1890 senesine ait Aydın Vilayet Salnamesi'nde rastlanmaktadır. Bu tarihte köyün nüfusu, 139'dur. 1927 senesinde ise; bu sayı, 168'e yükselmiştir.³⁶⁷ Emiralem nahiyesine bağlı olan yerleşim alanında 1935 senesinde 150; 1940'da ise; 170 kişi kayıtlı görünmektedir.³⁶⁸ 1945'de köyün nüfusu 185'e ulaşmıştır³⁶⁹

³⁶⁶ Ali Aksu, çiftçi, 15.09.2005 tarihinde Telekler köyünde yapılan görüşme

³⁶⁷ E. Doğer, a.g.e., 259

³⁶⁸ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁶⁹ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 307

TUZÇULLU

Menemen'in İzmir körfezine yakın köylerinden birisidir. Tuzçullu adını köye yakın olan Çamaltı tuzlasından almış gibi görünmektedir; zira Çamaltı tuzlası özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Menemen'in ekonomik yapısı üzerinde ciddi bir etkiye sahip bulunmaktaydı. Köy sakinlerinin Osmanlı Devleti tarafından Çamaltı tuzlasında çalışmaları amacıyla iskan edilmiş oldukları sanılmaktadır.³⁷⁰

Tuzçullu'nun nüfusu 1935 yılı nüfus kayıtlarına göre; 1316'dır.³⁷¹ 1940 yılında köyde 435 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³⁷² 1945'de ise; nüfusu 480 olarak görünmektedir.³⁷³

TÜRKELLİ

Menemen'in kuzeybatısında, Menemen-Aliğa yolu üzerinde yer alan Türkelli köyü, Osmanlıca kaynaklarda "Türk ili" olarak geçmektedir.³⁷⁴ Bu köyün 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi'ndeki nüfusu, 434'tür. 1927 yılında nüfusu, 623 olarak görünmektedir.³⁷⁵ 1935 yılında köyde 939 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³⁷⁶ 1940 yılında ise; 902 kişi kayıtlı durumdadır.³⁷⁷ 1945'de köyde tespit edilen nüfus sayısı, 886'dır.³⁷⁸ Türkelli'nin en önemli ekonomik faaliyeti tarımdır.

Türkelli köyünün adının nereden geldiği sürekli olarak merak edilen bir konudur. Türkelli köylüleri arasındaki anonim inanışa göre; bu köye ilk gelen Türklerin sayısı 50 olduğu için köy, bu isimle anıla gelmiştir. Bunun dışında E.Doğer, köyün ilk kurucusunun ya da kurucu cemaatin Türk adını taşımış olabileceği görüşünü ortaya atmıştır. Ayrıca Türk kelimesi, göçebelikten vazgeçip

³⁷⁰ E. Doğer, a.g.e., 260

³⁷¹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁷² *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 14

³⁷³ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁷⁴ C. Bakkal, a.g.t., 117

³⁷⁵ E.Doğer, a.g.e., 263

³⁷⁶ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁷⁷ *Genel Nüfus Sayımı 1940*, 334

³⁷⁸ *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

yerleşik hayata geçişi de ifade etmektedir.³⁷⁹ Türkelli köyü, Menemen'e 10 kilometre uzaklıkta bulunmaktadır.

ULUCAK

Ulucak köyü için Uluocak ismi de kullanılmıştır. Menemen-İzmir karayolu üzerinde bulunmaktadır. Ulucak'ın 1890 senesine ait Aydın Vilayet Salnamesi'nde kayıtlı olan nüfusu 360'dır. 1927 senesinde ise; nüfusu bir hayli artarak 732'ye ulaşmıştır.³⁸⁰ 1935 senesindeki nüfusu 950 olarak görünmektedir.³⁸¹ Bu durumun nedeni gelen muhacirlerin bir kısmının buraya yerleştirilmesidir. Bu sayı 1940'da 1156 ve 1945'de 1207'ye yükselmiştir.³⁸²

Ulucak köyüne Cumhuriyet'in ilanından sonra Yunanistan'dan gelen göçmenler yerleştirilmiştir ve yine diğer köylerde olduğu gibi gelenlere devlet tarafından arazi ve konut yardımıyla bulunulmuştur. Ulucaklılar, Yunan işgali sırasında haberleşme amacıyla inşa edilen ve Yunanlıların burayı terk etmeden önce yaktıkları binayı okul haline getirmişlerdir.³⁸³

YAHŞELLİ KÖYÜ

Yahşelli köyünün şu andaki iskan alanı ile ilk yerinin birbirinden farklı olduğu sanılmaktadır. "Güzel, şirin" anlamına gelen "yahşi" sözcüğünden geldiği sanılmaktadır.

Yahşelli köyünün 1890 tarihli Aydın Vilayet Salnamesine göre, 106 olan nüfusu 1927 yılındaki Cumhuriyetin ilk nüfus sayımında 93'e düşmüştür.³⁸⁴ 1935 yılı sayım sonuçlarına göre; köyde 150 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.³⁸⁵ Bu sayı, 1940

³⁷⁹ E. Doğer, a.g.e., 262-263

³⁸⁰ a.g.e., 264

³⁸¹ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

³⁸² *Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945*, 306

³⁸³ Menemen Ant, 15 Eylül 1933

³⁸⁴ E. Doğer, a.g.e., 267

³⁸⁵ *Genel Nüfus Sayımı 1935*, 15

yılında 188'e ulaşmıştır.³⁸⁶ 1945'de Yahşelli'nin nüfusu 166'ya yükselmiş görünmektedir.³⁸⁷

Yahşelli köyü, kaza merkezine 7 kilometre mesafede bulunmaktadır. Bu özelliği ile Menemen'e en yakın köylerden birisidir. Ayrıca Menemen'deki en önemli piknik alanlarından biri olma özelliğine sahiptir.

YANIK

İzmir-Çanakkale yolu üzerinde Buruncuk köyüne gelirken Menemen Ovası'nın kuzeydoğu yanındaki dağ dizisinin ovaya inen uzantılarından birinin eteğinde bulunmaktadır.³⁸⁸ 1890 yılında 472 olan köyün nüfusu, 1927'de 668'e yükselmiştir. 1935 yılındaki nüfusu 639'dur. 1940 yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarında ise; köyün nüfusu 645 olarak kayıtlı görünmektedir. 1945 yılında Yanık'ta 524 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir.

Yanık isminin nereden geldiğiyle ilgili olarak Yanık köylüleri arasında bazı söylentiler dolaşmaktadır. Kimileri bu yerleşim alanının Yanıklılar Cemaati tarafından kurulduğunu ileri sürerken; bazılarıysa Yanık Efe isminde bir zat tarafından kurulduğu fikrini öne sürmektedir. Bilinen bir diğer gerçek ise köyün uzun yıllar boyunca ciddi anlamda susuzluk problemi yaşamasıdır. Yanık köyünün suyla tanışması, 1960'lı yılların sonlarına rastlamaktadır. Bu nedenle köyün adının buradan da gelebileceği ile ilgili bir varsayım ileri sürülebilir. Köyde bulunan Yanık Köy Camii'nin daha önceleri kilise olduğuyla ilgili birtakım rivayetler bulunmaktadır.³⁸⁹

³⁸⁶ Genel Nüfus Sayımı 1940, 334

³⁸⁷ Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, 306

³⁸⁸ Bilge Umar, *Aiolis*, 35

³⁸⁹ Ahmet Şükrü Maraş, çiftçi, 06.08.2005 tarihinde Yanık köyünde yapılan görüşme

X. MENEMEN'E BAĞLI MAHALLELER

1922-1950 yılları arasındaki dönemde Menemen kazasındaki mahallelerde dar sokaklar ve birbirine yakın evler bulunmaktaydı. Menemen'de Türk evlerinin yanı sıra Rum evleri de yer almaktaydı. Bunların bir kısmı günümüzde hala varlığını devam ettirmektedir.

AHI HİDİR

Ahi Hıdır mahallesi, Menemen'in en eski mahallelerinden ve günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Osmanlı döneminde bu mahallede genellikle şehrin ileri gelenleri oturmakta idi. Mahallenin 14. veya 15. yüzyılda Ahilik teşkilatı mensubu Ahi Hızır adında birisi tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Mahallede cami, türbe ve çeşmenin bulunduğu sanılmaktadır.³⁹⁰

CAMİ-İ KEBİR

Menemen'in en köklü ve önemli mahalleri arasında yer alan Cami-i Kebir mahallesi, Pazarbaşı mahallesi ile birleşmiş olarak günümüzde de varlığını devam ettirmektedir.

ESATPAŞA

Günümüzde de varlığını sürdüren ve Menemen'in en önemli mahallelerinden birisi konumunda olan Esatpaşa mahallesinin eski adı "Ermeni mahallesi"dir. Burada daha çok Ermeniler ikamet etmekteydi; zira mahallede eskiden kalma bir Ermeni kilisesi mevcuttur.

GAYBİ

Gaybi mahallesi, Menemen'in en eski mahallelerinden biri olarak bilinmektedir. İsminin bir Türkmen cemaatinden geldiği sanılmaktadır.

³⁹⁰ E. Doğer, a.g.e., 305

KASIMPAŞA

Kasımpaşa mahallesi, özellikle Osmanlı döneminde önemli bir mahalle durumunda bulunmaktaydı. Menemen'in doğusunda bulunan Kasımpaşa mahallesi kurulmadan önce burada mahalleyle aynı adı taşıyan bir cami inşa edilmiştir. 16. yüzyıl kayıtlarında bu mahalle, "Cezerioğlu" adıyla anılan mahalle, günümüzde de ilçede varlığını sürdürmektedir.³⁹¹

KAZIMPAŞA

Kazımpaşa mahallesi, Menemen'in yüksekte bulunan mahallelerinden birisidir ve Kubilay'ın anıtı burada inşa edilmiştir. Bu mahalle, 1950'li yıllarda Bulgaristan ve Yugoslavya göçmenleri tarafından oluşturulmuştur.³⁹²

MERMERLİ

Mermerli mahallesinin, diğer mahallelerde söz konusu olduğu gibi, ismi tam olarak bilinmeyen bir Türkmen cemaati tarafından kurulduğu sanılmaktadır. Mermerli mahallesi, günümüzde Osmanlı dönemine göre daha geniş bir alanı kapsamaktadır.

PAZARBAŞI

Pazarbaşı mahallesinin ismi bazı kaynaklarda "Zeybek" mahallesi olarak geçmektedir. Bu mahalle günümüzde de Menemen'de varlığını sürdürmektedir. Pazarbaşı mahallesi, 1920'li yıllarda Cami-i Kebir mahallesi ile birleştirilmiştir.

TÜLBENTLİ

Günümüzde de Menemen ilçesinde varlığını sürdüren Tülbentli mahallesinin isminin tam olarak nereden geldiği bilinmese de bu adı taşıyan bir cemaatten geldiği

³⁹¹ C. Bakkal, a.g.t., 310

³⁹² E. Doğer, a.g.e., 311

düşünülebilir. Bu konu hakkındaki bir başka görüş ise; bu mahallenin adının başında sürekli bir tülbentle gezen bir şahıstan gelmiş olabileceğidir.

Menemen'in önemli tarihi eserlerinden olan Çınarlı Camii de bu mahallenin sınırları içinde bulunmaktadır.

SEYDİ NASRULLAH

Seydi Nasrullah mahallesi, günümüzde eski dönemlerle karşılaştırıldığında daha geniş bir mahalle konumundadır.

ZAFER

Zafer mahallesi, Cumhuriyet dönemiyle birlikte bazı eski mahallelerin birleşmesi sonucunda oluşan ve günümüzde de varlığını sürdüren bir mahalledir.³⁹³

³⁹³ a.g.e., 311-314

XI. MENEMEN'DE BULUNAN TARİHİ YAPILAR

ÇERKEZ CAMİİ (CEZAYİRLİ CAMİ)

Seydi Nasrullah mahallesinde bulunan dini yapının ilk olarak ne zaman ve kimler tarafından inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir; ancak 19. yüzyılda yenilendiğine dair bilgiler bulunmaktadır. Çerkez Cami, günümüzde de ibadete açık bir yerdir.

ÇINARLI CAMİİ

Çınarlı Camii'nin hangi dönemde inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. 20. yüzyılın ortalarında ise yeniden inşa edilmiştir. Tülbentli mahallesinde bulunan yapının minaresi, ilk yapıldığı döneme aittir ve Menemen'de bulunan Ulu Camii minaresi tipindedir. Çınarlı Camii, günümüzde de ayakta duran bir yapıdır.

GAZZAZ (GAZEZ) CAMİİ

Ahi Hıdır Mahallesi civarında bulunan Gazzaz Camii, 16. yüzyılda inşa edilmiş bir yapıdır ve klasik Osmanlı sanatının tüm özelliklerini taşımaktadır. Bu caminin de minaresi, Ulu Camii'nin minaresi ile aynı özellikleri taşımaktadır. Son cemaat yeri sütunlarının üç sivri kemerle açıldığı camiye giriş, yivli bir kemer içinde basık kemerle sağlanmaktadır. Gazzaz Camii'nin minaresinin kürsüsü, altıgen ve camiye bitişiktir.

KASIMPAŞA CAMİİ

Kasımpaşa Camii'nin hangi dönemde inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir. Kasım Paşa isminde birisi tarafından inşa edildiği sanılmaktadır. Daha sonra bu caminin etrafında Kasımpaşa mahallesi oluşturulmuştur.

Camiye ve bu camiyle aynı adı taşıyan mahalleye ismini veren Kasım Paşa, Kanuni Sultan Süleyman'ın eski lalası Cezerioğlu Kasım Paşa olduğu düşünülmektedir.³⁹⁴

MAHKEME (MEHMET PAŞA) CAMİİ

Mahkeme Camii, Menemen'in en bilinen camilerindendir ve caminin üzerinde 17. yüzyılda inşa edildiği yazmaktadır. Yine de konuyla ilgili tam olarak bir tarih vermek güçtür. Pazarbaşı mahallesinde bulunan bu yapının avlusunda üç tane giriş bulunmaktadır.

ULU CAMİİ

Cami-i Kebir mahallesinde bulunan bu cami için Sünbül Paşa Camii adı da geçmektedir. Cami, Menemen'i simgeleyen tarihi yapılardan birisidir. İlk isminin Cami-i Kebir olduğu ve etrafında bir mahalle oluşturulduğu sanılmaktadır. Günümüzde de kimi Menemenliler bu ismi kullanmaktadır. Ayrıca zaman zaman içinde bulunduğu mahallenin adı, camiyi ifade etmek için de kullanılmaktadır. 14. yüzyılda inşa edilen Ulu Camii, Menemen'in en eski tarihi eseridir.³⁹⁵ Kargir olan bu yapı, 19. yüzyılda yeniden inşa edilmiştir.

BAYRAKLI DEDE TÜRBESİ

Bayraklı Dede Türbesi, Menemen'in güneyinde bulunmaktadır. Bu türbe ile ilgili olarak geniş bir bilgiye sahip bulunmamaktayız. Türbeye günümüzde de dertlerine çare bulmak isteyen ziyaretçiler gelmektedir ve ismini "Balıklı Dede Türbesi" olarak telaffuz edenler de bulunmaktadır.

KARAKADI HAMAMI

Günümüzde de kullanılan ve üç kubbeli olan hamamın ne zaman inşa edildiği tam olarak bilinmemektedir.

³⁹⁴ E. Doğer, a.g.e., 316

³⁹⁵ C.Bakkal, a.g.t., 329-336

MÜHÜRLÜ SULTAN TÜRBESİ

Mühürlü Sultan Türbesi, Pazarbaşı mahallesi ile Cami-i Kebir mahallesi arasında yer almaktadır. Bu türbeye yapılan ziyaretlerin özellikle hasta olan kişilere iyi geldiğine dair inanışlar bulunmaktadır.

TEZVEREN KAMİL DEDE TÜRBESİ

Herhangi bir derdi olanların, olan Tezveren Kamil Dede Türbesini ziyaret etmeleri sonucunda sorunlarından kurtulacaklarına inanılmaktadır. Türbe sekizgen yapıda inşa edilmiştir. Bu yapı, Taşhan'ın bitişiğinde bulunmaktadır.

HACI HATİP HALİL EFENDİ ÇEŞMESİ:

Ahi Hıdır mahallesinde bulunan bu çeşmenin kitabesi, 1802 yılına ait olarak görülmektedir.

AGİA PARASKEVİ (KUTSAL CUMA) KİLİSESİ:

Osmanlı döneminde Menemen'de bulunan Ortodoks-Rum nüfusa hizmet veren ve 19. yüzyılda inşa edildiği sanılan Agia Paraskevi kilisesi, günümüzde varlığını devam ettirmemektedir.

AGİOS KONSTANTİNOS KİLİSESİ

Bir Rum kilisesi olan Agios Konstantinos Kilisesi, Mermerli mahallesinde bulunmaktadır.

GREGORİEN ERMENİ KİLİSESİ

Menemen'in tek Ermeni kilisesi olan Gregorien Ermeni kilisesi, bugünkü Esatpaşa mahallesi sınırları içinde bulunmaktadır ve günümüzde de harap bir şekilde varlığını devam ettirmektedir. Kilisenin üzerinde adının yer aldığı bir tabela dahi bulunmamaktadır.

TAŞHAN

Taşhan'ın 17. yüzyılda yapıldığı sanılsa da tam olarak hangi dönemde inşa edildiği bilinmemektedir. Menemen'in ticaret yolları açısından önemli bir güzergah olması, bu yapının inşasında önemli bir etken olmuştur. İki kattan oluşan yapının ilk katında depolar ve ahırlar; üst katında ise; konaklama amacıyla yapılan odalar yer almaktadır. Taşhan'ın yirmi dört tane konaklama odası bulunmaktadır.

BEDESTEN

Menemen'in en önemli tarihi eserlerinden birisi olan Bedesten, Taşhan'ın güneyinde bulunmaktadır ve içinde bloklar halinde bölmeler yer almaktadır.

XII. ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ DÖNEMİNDE MENEMEN

KAZASI

Çok partili hayata geçiş dönemiyle ilgili olarak yerel gazetelere yansıyan haberlerin ilki, 1946 tarihlidir. Bu tarihte Menemen’de Milli Kalkınma Partisi şubesi açılmıştır. Gazetelere yansıyan haberlere göre; bu şubenin başkanlığında noter Şükrü Akdoğan bulunmaktaydı. Partinin azalıklarına ise; Sadi Eren, Mustafa Onaran, Rüştü Öngören, Enver Alada ve Zekeriya Erdinç seçilmiştir.³⁹⁶

1946 yılında bir başka siyasi parti olan Demokrat Parti teşkilatı da Menemen’de kurulmuştur. Cumhuriyet tarihinin siyasi hayatında çok önemli bir yere sahip olan Demokrat Partinin Menemen şubesi başkanlığı için gazetelerde ismi geçen şahıs, Milli Kalkınma Partisi başkanlığı için adı geçen kişi ile aynıdır. Anadolu gazetesinin haberine göre; Menemen’de Demokrat Partinin başkanı yine Şükrü Akdoğandır. Üyeler ise; tüccar Emin İkizel, Bedri Onat, Tefvik Levend, Avukat Lütfü İlman ve esnaf Ziya Tunca’dır.³⁹⁷ Bu dönemde Menemen’de yaşamış olan bazı kişilerle gerçekleştirdiğimiz görüşmeler neticesinde tek bir isim üzerinde mutabakat sağlandığını söylemek yanlış olur; ancak Şükrü Akdoğan’ın bu dönemde Demokrat Parti İlçe Başkanlığı’nda bulunmadığı sonucuna ulaşmış bulunuyoruz. Bir çok kişi ise; Lütfü İlman’ın bu siyasi partinin ilk ilçe başkanı olduğunu söylemektedir. Menemen’de Demokrat Partiden seçilen ilk belediye başkanı ise; Bedri Onat’tır.³⁹⁸

Çok partili hayata geçiş sürecinde Menemen kazasında yaşayan halkın tam olarak hangi siyasi partiye yakınlık duyduklarını basın kaynaklarından edindiğimiz bilgiler ışığında anlamak güçtür; zira yerel gazeteler ideolojik düşünce olarak hangi siyasi partiye yakınsalar halkın o partiyi desteklediğini iddia etmekteydiler. Nitekim bu durum en belirgin olarak Anadolu ve Yeni Asır gazetelerinde gözlemlenmekteydi. İki gazete arasında yaşanan düello, adeta Cumhuriyet Halk Partisi ile Demokrat Parti

³⁹⁶ Anadolu, 27 Ocak 1946

³⁹⁷ Yerel gazetelerde Lütfü İlhan olarak geçen şahıs, Menemenlilere göre; Lütfü İlman’dır. Biz tezimizde Lütfü İlman ismini kullanmayı tercih ettik.

³⁹⁸ Ahmet Sever, Gaybi Mahallesi muhtarı, 01.09.2005 tarihli görüşme, Mustafa Uslu, aracı, 01.09.2005 tarihli görüşme

arasında geçiyor gibiydi. Yeni Asır gazetesi, Demokrat Partiyi ülkeyi tek parti yönetiminin baskıcı yapısından kurtaracak ve halkı özgürleştirecek bir unsur olarak değerlendirirken; Anadolu gazetesi ise; bu partinin ülkeyi belirsizliğe sürükleyeceğini iddia etmekteydi. Anadolu gazetesi adeta Cumhuriyet Halk Partisinin resmi yayın organıymış gibi yayınlar yapmaktaydı. Sözcü; Anadolu gazetesinde Celal Bayar'ın Menemen'e yaptığı ziyaret esnasında Bayar'a karşı hiçbir sevgi gösterisinin olmadığını yazmaktadır. Gazeteye göre; bu durum üzerine Demokrat Parti yönetimi Menemen'de yapacağı toplantıdan vazgeçmiştir. Buna karşılık CHP mensubu kişilerden ve halktan oluşan büyük bir kalabalık Halkevinden hareket ederek Cumhuriyet Meydanına gelmiş ve Milli Şef İsmet İnönü'ye bağlılıklarını bildirmişlerdir.³⁹⁹

Yine Anadolu gazetesinin haberine göre; Demokrat Partinin Menemen şubesinde ardı arkası kesilmeyen istifa olayları yaşanmaktaydı.⁴⁰⁰ Yeni Asır gazetesi ise; bunun tam aksini, halkın DP'ye katıldığını iddia etmekteydi. Ayrıca Anadolu gazetesi, Menemen'deki içme suyu tesisatının açılışına gelen Bayındırlık bakanının karşısında ayağa kalkmadıkları gerekçesiyle Demokrat Partilileri eleştirmiştir.⁴⁰¹

1946 yılında Menemen'de CHP'nin Vilayet Meclis üyelikleri için gösterdiği adaylar şunlardır: Menemen belediye başkanı olan İdris Tınaz, Osman Sabancı, Muharrem Arda, Mustafa Abalı, Muhittin Çiftçi ve Hamdi Pekin.⁴⁰² Menemenliler 1946 yılında yapılan seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nin seçimlere hile karıştırdığını dile getirmektedir. Bazı Menemenlilerin ifade ettiğine göre; sandıkların başında bulunan CHP temsilcileri, seçmenlerin kime oy verdiğini kontrol etmekteydi ve halkı baskı altında tutmaktaydı. Bu seçimlerde Menemenlilerin seçime katılma oranı %56'dır.⁴⁰³

³⁹⁹ Anadolu, 19 Temmuz 1946

⁴⁰⁰ Anadolu, 20 Temmuz 1946

⁴⁰¹ Anadolu, 15 Nisan 1950

⁴⁰² Anadolu, 25 Ağustos 1946

⁴⁰³ Anadolu, 29 Mayıs 1946

1949 yılında bir meyhanede yaşanan politika tartışması sırasında bir kişi, CHP'nin manevi şahsiyetine hakaret ettiği gerekçesiyle Menemen Asliye Ceza Mahkemesi tarafından 6 gün hapse ve 2,5 lira para cezasına çarptırılmıştır.⁴⁰⁴

Yerel gazetelere yansımış olan bu çelişkili ifadeler ışığında net bir sonuca ulaşamadığımızı daha önce de ifade etmiştik; fakat bu dönemi yaşamış olan Menemenlilerle yaptığımız konuşmalarda 1940'lı yılların sonlarından itibaren ibrenin Menemen'de Demokrat Partinin tarafında olduğu değerlendirilmesine ulaştık. Demokrat Parti'nin Menemen'de çektiği ilgi aslında kimseyi şaşırtmamıştır; zira 1930 yılında Serbest Cumhuriyet Fırkası da benzer bir etki yaratmıştı. İlçe halkının geniş bir kısmı, kendilerini yoksulluk ve sefaletten kurtaracakları umudunu taşıdıkları DP'nin peşinden gitmeyi tercih etmekteydi.⁴⁰⁵ Cumhuriyet Halk Partisi seçmeninin ise; oldukça azınlıkta kalmış olduğunu söyleyebiliriz. 1950 yılında yapılan seçimlerde görevli olan Mustafa Uslu isimdeki kişi, görevli olduğu sandıkta 1500 kişinin kayıtlı olduğunu; buna karşılık Cumhuriyet Halk Partisi'ne yalnızca 35 oy çıktığını ifade etmektedir.

Çok partili yaşama geçiş döneminde Menemen'de yaşayan kişilerle yapmış olduğumuz görüşmeler sonucunda köylerin bu dönemdeki durumuyla ilgili şu şekilde bir saptama ve genelleme yapmış bulunmaktayız: Menemen köylüsü büyük ölçüde Demokrat Parti'yi bir umut ışığı olarak görmekteydi; ancak edindiğimiz bilgiler, ekonomik ve sosyal durumu nispeten daha iyi durumda olan ova köylerinin genellikle DP'yi; dağ köylerinin ise; çoğunlukla CHP'yi desteklediği sonucuna götürmektedir.⁴⁰⁶

Kuşkusuz çok partili hayata geçiş döneminde Menemen'de yaşanan gelişmeler Türkiye'nin birçok bölgesinde yaşanan durumdan farklı değildi. Halk, refah, zenginlik ve özgürlük için büyük vaatlerle arenaya girmiş olan siyasi partiye yakınlık duymaktadır. 1940'lı yılların sonlarından itibaren Menemenlilerin hangi

⁴⁰⁴ Anadolu, 12 Ocak 1949

⁴⁰⁵ Ahmet Sever, Gaybi Mahallesi muhtarı, 01.09.2005 tarihli görüşme

⁴⁰⁶ Mustafa Uslu, arıci, 07.09.2005 tarihinde yapılan görüşme

siyasi partiye yakın oldukları sonucuna ulaştıktan sonra iki parti destekçileri arasındaki ilişkiyi açıklamamız gerekiyor.

Çok partili hayata geçiş yıllarında CHP taraftarlarının azınlıkta kaldığını biliyoruz. Buna bağlı olarak iki parti destekçileri arasında bir soğuk savaş döneminin başladığını söyleyebiliriz; zira kimin hangi siyasi partiyi desteklediği herkesçe bilinmekteydi. Önceleri çok yakın ilişkileri olan insanlar, parti ayrımı söz konusu olmaya başladığında birbirlerine selam dahi vermez duruma gelebilmekteydi. Bu durum, Menemen'in köylerinde çok daha belirgin durumdaydı. Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partililerin kahvehaneleri birbirinden ayrıydı. Hatta bazı CHP taraftarları, DP'lilerin tarlalarını sulamaları için kendilerine su dahi vermediğini ileri sürmektedir.⁴⁰⁷ Çok partili yaşama geçiş aşamasında ve henüz yeterli bir demokrasi temelini olmadığı bir dönemde, ülkemizin pek çok yerinde olduğu gibi, Menemen'de de Cumhuriyet Halk Partisi'ni destekleyenler dışlanmaktaydı. Zaman zaman iki taraf arasında sert tartışmalar da yaşanmaktaydı; ancak insanların birbirlerine fiziksel zarar vermeyi amaçladıkları olaylar çok nadir olmaktaydı. Taraftarlar arasında soğuk savaş ya da sözlü tartışmalar yaşanmaktaydı.

⁴⁰⁷ İbrahim Toraman, çiftçi, 25.08.2005 tarihinde Kesik köyünde yapılan görüşme

SONUÇ

“Tarih Eğitiminde Yerellik: 1922-1950 Döneminde Menemen Kazası” başlıklı yerel tarih çalışmasına başlarken, oldukça heyecanlı olduğumu ifade etmek isterim; ancak araştırmaya başladıktan sonra ülkemizde yerel tarihçilerin karşılaştığı problemlerle ben de karşılaştım. Maalesef Menemen kazası ile ilgili olarak başvurduğum devlet kuruluşlarının ve özel kuruluşların çoğu, incelediğimiz dönemle ilgili kayıtların imha edildiğini ifade ettiler. Osmanlı Devleti gibi sağlam bir bürokrasi geleneğine sahip olan bir devletin mirasçısı konumundaki Türkiye’nin böyle bir durumda olması ironik ve üzücüdür. Konuyla ilgili araştırma yaparken karşılaştığımız bir diğer gerçek ise; devlet kuruluşlarının bu tür çalışmalara karşı takındıkları umursamaz tavidir.

Araştırmamız kapsamında Devlet Karayolları Müdürlüğü, İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü, Tarım ve Köy Hizmetleri Müdürlüğü, Menemen Tapu Müdürlüğü gibi kuruluşlara ait arşivlerde incelemede bulunmak amacıyla yaptığımız başvurulara olumlu yanıt alamamış bulunuyoruz. Menemen Ticaret Odası ve Menemen Ziraat Odası çalışanları ise; 1922-1950 yıllarına ait Menemen kazası ile ilgili ellerinde herhangi bir doküman bulunmadığını ifade ettiler. Ancak tesadüf eseri elimize geçen ve Menemen Ticaret Odası tarafından hazırlanmış olan “Geçmişten Günümüze Menemen 2003” adlı eser, incelediğimiz döneme ait bazı bilgileri barındırması açısından önemlidir. İzmir Valiliği, Menemen Kaymakamlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü gibi kuruluşlardan ise; bazı bilgiler elde edilmiştir ve bunlar araştırmamızda kullanılmıştır.

Bir yerel tarih araştırması açısından gazeteler, çok önemli malzemelerdir. Tezimizde Anadolu, Ahenk, Yeni Asır gazetelerinin yanı sıra kazaya ait Menemen ve Menemen Ant gazetelerinden yararlanılmış bulunuyoruz.

Sözlü tarih çalışmaları, her ne kadar güvenilirliği tartışılabilir olsa da, yerel tarihçilerin yararlandığı en önemli yöntemlerden birisidir. Buna bağlı olarak 1922-1950 yılları arasında Menemen halkının sosyal, kültürel ve siyasi durumunu incelerken o dönemde kazada yaşayan kişilerle gerçekleştirdiğimiz mülakatlardan

yararlanmış bulunuyoruz. Bu çalışmanın tezime ve bana çok şey kattığını ifade etmek isterim.

Yapmış olduğumuz tez çalışması, bir yerel tarih araştırması olma özelliğine sahiptir. Bu bağlamda; ilk olarak yerel tarihin ne olduğu, hangi konuları kapsamı içine aldığı, dünyada ve Türkiye’de yerel tarih çalışmalarının hangi koşullar altında ortaya çıktığı, ülkemizde akademik anlamda bölgesel tarih çalışmalarının ne düzeyde olduğu gibi konulara yardımcı kaynaklardan edindiğimiz bilgiler ışığında yer vermeye çalıştık.

Ülkemizdeki tarih eğitiminin içinde bulunduğu vahim durum, yıllardır akademisyenler ve eğitimciler tarafından tartışılan ve üzerinde uzlaşmaya varılan bir konudur. Tarih eğitimimizin en çok eleştirilen yanlarından birisi de yerelliğin tamamen göz ardı edilmesidir. Yapmış olduğumuz çalışmada ilköğretim ve ortaöğretim okulları müfredat ve ders kitaplarında yerel tarihin yeri ve Menemen olayının ele alınış biçimi değerlendirilmiştir; ancak konunun çok daha iyi anlaşılabilmesi açısından ilk olarak Menemen olayı çok yönlü olarak ele alınmıştır. Türkiye’deki tarih eğitimi yerellikten tamamen soyutlanmış niteliktedir. Özellikle T.C. İnkılap tarihi ve Atatürkçülük dersi müfredat ve kitaplarında yer verilen Menemen Olayı, resmi ideoloji kaynaklı olarak ele alınırken; farklı düşüncelere yer verilmemiştir.

Tezimizin ikinci bölümünde, yerel tarih çalışmalarına 1922-1950 yıllarını kapsayan bir örnek verilmiştir. Araştırma alanımız, Ege Bölgesinde bulunan İzmir iline bağlı Menemen ilçesidir. Menemen, prehistorik dönemlerden itibaren Batı Anadolu Bölgesinde varlığını sürdüren eski bir yerleşim ve tarım merkezi olma özelliğine sahip bir yerleşim alanıdır. Menemen ovasından geçen Gediz Nehri, Menemen’in önemli bir tarım alanı olmasında çok büyük role sahiptir; zira Gediz, ovanın içinden geçerek bölgeye can vermiştir. Ancak özellikle kış aylarında taşkınlara sebep olduğu için Menemen halkına -özellikle çiftçilere- zor anlar da yaşatabilmektedir.

Hazırladığımız tez çalışmasıyla tek parti döneminde Menemen ilçesinin durumunu ortaya koymaya çalıştık. Menemenlilerin yaşamlarını büyük ölçüde tarımla uğraşarak kazanmaları nedeniyle ilçenin bu yönüne özellikle önem verdik; zira Menemen ovası tahıldan pamuğa, üzümünden zeytine, incirden turunçgillere, tütünden çeşitli sebzelere kadar çok çeşitli ürün yelpazesine sahiptir. Akdeniz iklim kuşağında olan ilçede doğal olarak çoğunlukla bu iklim tipine has tarım ürünleri yetiştirilmektedir.

1940'lı yıllarda Menemen'de sulama projesinin hayata geçirilmesi ve buna bağlı olarak Emiralem nahiyesinde bir regülatörün inşa edilmesi, ilçedeki tarım faaliyetlerini destekleyici nitelikte atılan önemli adımlardandır. Bu adımlar, ilk etapta çiftçilerin isteklerini çok fazla karşılayamasa da uzun vadede bölge ekonomisine önemli katkılar sağlamıştır.

Menemen halkının sosyal yaşantısının ne düzeyde olduğu sorusu da yerel tarih çalışması açısından önemlidir. İncelediğimiz dönemde Menemenlilerin eğlence hayatını ulusal bayramlar, Halkevi ya da Cumhuriyet Halk Fırkası Şubesi bünyesinde hazırlanan temsil ve müsamereler, zaman zaman düzenlenen pehlivan ve deve güreşleri veya Menemen futbol takımının başka futbol takımlarıyla gerçekleştirdiği müsabakalar şekillendirmektedir.

Menemen'in nüfus yapısı, geçmişten günümüze oldukça değişerek şekillenmiştir; zira I. Dünya Savaşı'ndan sırasında ve sonrasında özellikle kazada yaşayan Rum nüfus, Yunanistan'a göç etmiştir. Yine aynı şekilde azımsanamayacak oranda muhacirin de Menemen'e yerleştirildiğini söyleyebiliriz. Menemen iş imkanlarının artmasıyla birlikte özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinden önemli ölçüde göç almaya başlayan bir yerleşim yeri olma özelliği kazanmıştır.

Bir yerleşim alanındaki eğitim-öğretim faaliyetleri, o yerin sosyal ve kültürel yaşantısını öğrenmek açısından önemlidir. Bu bağlamda mevcut kaynaklardan edindiğimiz bilgilerden de anlaşılmaktadır ki; Menemen halkı, çocuklarının eğitimine oldukça önem vermekteydi. Kazada ilkokuldan mezun olan öğrencilerin

devam etmesi açısından ortaokul mevcut olmadığı için Menemenliler büyük bir özveri ve dayanışma örneği göstererek bir orta öğretim kurumu inşa ettirmişlerdir.

1922-1950 yılları arasında Menemen'e bağlı olan nahiye ve köy yerleşmelerinin birçoğu, günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Bir kısmı ise; daha önce Menemen'e bağlı bir nahiye konumunda olan; ancak 1980 yılında ilçe durumuna getirilen Aliağa'ya bağlanmıştır. Yine aynı dönemde Menemen'de mevcut olan mahallelerin bazıları varlığını bugün de devam ettirmektedir. Bir kısmı ise; başka mahallelere bağlanmış ya da kimi mahalleler yakın mahalleleri de kapsamı içine dahil ederek genişlemiştir.

1922-1950 yılları arasında Menemen kazasını incelerken; sözlü tarih çalışmaları yapmaya özen göstermiş bulunuyoruz. İncelediğimiz zaman diliminde ilçede yaşamış olduğumuz kişilerle yapmış olduğumuz mülakatların sonuçlarını değerlendirerek, çok partili yaşama geçiş aşamasında Menemen halkının neler yaşadığını, hangi siyasi partiye yakınlık duyulduğunu ve kişiler arası ilişkileri şekillendirmeye çalıştık. Sözlü tarih çalışmaları, kırsal kesimin sosyal ve ekonomik yapısını anlamlandırmamız da bizim için yol gösterici nitelikte olmuştur.

Yapmış olduğum Menemen ilçesi ile ilgili yerel tarih çalışmasının yararlı olmasını umuyorum.

EKLER

1. MENEMEN KAZASININ NÜFUS ÖZELLİKLERİ

1927 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Meslek Gruplarına Göre Dağılımı ⁴⁰⁸

Ziraat	Sanayi	Ticaret	Serbest Meslek	Memur	Adliye	Ordu	PTT	Diğer
7684	762	713	147	122	10	947	24	489

1927 yılında Menemenlilerin en fazla çalıştıkları sektör, ziraattir. Bu hizmet alanında çalışan kişilerin 1065'ini kadınlar oluşturmaktadır. 36 kadın sanayi alanında, 4 kadın ticaret sektöründe, 1 kadın memur olarak hizmet vermektedir. 12 kadın ise; serbest meslekle uğraşmaktadır. Diğer meslek gruplarında da 32 kadın yer almaktadır. Bu tarihte Menemen'de 17368 kişi işsiz ya da mesleği meçhul olarak kayıtlı bulunmaktadır.

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Yaş Gruplarına Göre İstatistikleri ⁴⁰⁹

0-25 Yaş Arası	25-49 Yaş Arası	50-74 Yaş Arası	75 ve daha yukarı	Yaşı meçhul olanlar
6941	4757	1502	171	6

Yukarıdaki tabloya göre; 1935 yılında Menemen nüfusunun %51.9'unu 0-25 yaş grubu, %35.7'sini 25-49 yaş grubu, %11.2'sini 50-74 yaş grubu ve %1.2'sini 75 yaşından daha büyük olanlar oluşturmaktadır. Kısacası; Menemen nüfusunun en geniş yaş grubunu çocuklar ve gençler oluşturmaktadır. Bu tarihte Menemen'de 90 yaşın üzerinde bulunan kişi sayısı, 17'dir. Bunların arasında 99 yaş üzerinde bulunan 1 şahıs bulunmaktadır.

⁴⁰⁸ 28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, 23

⁴⁰⁹ Genel Nüfus Sayımı 1935, 90-94

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Okuma-Yazma Durumu ⁴¹⁰

Okuma-Yazma Bilenler			Yalnız Okuma Bilenler			Okuma-Yazma Bilmeyenler		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
3958	761	4719	62	24	86	4774	4098	8572

Yukarıda hazırlamış olduğumuz tabloya göre; 1935 yılında Menemen halkının büyük bölümü okuma-yazma bilmemektedir. Okuma-yazma bilenlerin oranına baktığımızda; erkeklerin sayısının daha fazla olduğunu görmekteyiz.

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Dinler Açısından Durumu ⁴¹¹

Müslümanlar	Gayri Müslimler (Museviler)
13299	78

I. Dünya Savaşı'ndan önceki dönemlere ait Aydın Vilayet Salnamelerinde kazada çok sayıda Gayri müslim nüfusun bulunduğu görülmektedir. 1927 Genel Nüfus Sayımından itibaren Menemen'de Türk nüfusunun ağırlığının giderek arttığını görmekteyiz.

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Medeni Halleri Açısından Durumu ⁴¹²

Bekar			Evli			Dul		
Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
4057	2064	6121	4257	2040	6297	165	776	941

⁴¹⁰ a.g.e, 95

⁴¹¹ a.g.e., 95

⁴¹² a.g.e., 94

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Taabiyetleri Açısından Durumu ⁴¹³

Türkiye	Yugoslavya	Yunanistan
13355	7	15

Yukarıdaki tabloya göre; kazada bekar olanların Menemen nüfusuna oranı %45.7, evli olanların oranı %47.1 ve dul olanların oranı ise; %7.1'dir. Nüfusun %0.1'nin medeni durumu ise; belli değildir.

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Meslek Grupları Açısından Durumu ⁴¹⁴

Toprak Mahsulleri	Sanayi ve Küçük San'atler	Ticaret	Nakliye İşleri	Genel İdare ve Hizmetler, Serbest Meslekler	Ev İşlerinde ve Kişisel İşlerde Çalışanlar
1626	780	346	173	4030	47

1935 yılı Menemen kazası nüfusunun büyük kısmı toprak mahsulleri işlerinde çalışmaktadır. Toprak mahsulleri grubuna ziraat, bağcılık, hayvancılık, arıcılık, avcılık gibi meslek grupları dahildir. 1935 senesinde 274 kadın bu sektörde çalışmaktadır.

Sanayi ve küçük san'atler grubuna maden ocakları, taş ocakları, taş ve toprak sanayi, inşaat sanayi, ağaç işleme sanayi, demir sanayi, makine sanayi, kimya sanayi, kağıt sanayi, deri, kösele, kauçuk, kemik ve boynuz sanayi, gıda, içki ve tütün sanayi, elbise sanayi, elektrik ve su işleri gibi çalışma kolları dahildir. Bu sektörde çalışan 780 kişinin yalnızca 76 tanesi kadındır. 1935 yılında ticaret alanında çalışan

⁴¹³ a.g.e., 95

⁴¹⁴ a.g.e., 98-102

kadın sayısı 5'dir. Buna karşılık nakliye sektöründe ise; hiçbir Menemenli kadın çalışmamaktadır.

Genel idare ve hizmetler ile serbest meslekler grubunda ise; genel idare, adliye ve hukuksal yardım, kuaförlük ve berberlik, sağlık işleri, din işleri, tiyatro, sinema, sirk gibi hizmet kolları yer almaktadır. Bu grupta çalışan kadın sayısı ise; 17'dir. Ev hizmetleri ve kişisel hizmetler dalında çalışan kadın sayısı 47'dir.

1935 yılında Menemen'de çalışma yaşına gelmiş olduğu halde öğrenci konumunda 2 tanesi kadın olmak üzere 22 kişi bulunmaktadır. 20 kişi emekli maaşı almaktadır ve toplam 5788 kişi ise; işsiz durumdadır.

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Doğum Yerleri İtibariyle Ayrılışı

1935 Yılı Genel Nüfus Sayımı sonuçlarına göre; Menemen halkının 9651 tanesi Türkiye'de dünyaya gelmiştir. Bu kişilerin 8592 tanesi Menemen'de, 452 tanesi İzmir'e bağlı başka bir kazada ve 607 tanesi başka bir vilayette doğmuştur. Yabancı ülkelerde doğanların sayısı ise; 13377'dir. Bunların 75 tanesi Arnavutluk'ta, 5 tanesi Avusturya'da, 180 tanesi Bulgaristan'da, 3 tanesi Fransa'da, 3 tanesi İtalya'da, 8 tanesi Romanya'da, 22 tanesi Rusya'da, 960 tanesi Yugoslavya'da, 2357 tanesi Yunanistan'da, 3 Tanesi İran'da 8 tanesi Irak'ta, 8 tanesi Suriye'de, 8 tanesi Mısır'da dünyaya gelmiştir. 84 kişinin ise; nerede doğduğu bilinmemektedir.⁴¹⁵

1935 Yılı Nüfusunun Dinler ve Tahsil Durumları İtibariyle Ayrılışı⁴¹⁶

<i>Dinler</i>	<i>Okuma-Yazma Bilenler</i>	<i>Yalnız Okuma Bilenler</i>	<i>Okuma-Yazma Bilmeyenler</i>	<i>Toplam</i>
<i>İslam</i>	4 684	86	8 529	13 229
<i>Musevi</i>	35	-	53	88

⁴¹⁵ a.g.e., 95

⁴¹⁶ a.g.e., 107

1935 Yılı Menemen Kazası Nüfusunun Ana Dilleri İtibariyle Ayrılışı ⁴¹⁷

DİLLER	KADIN	ERKEK	TOPLAM
Türkçe	4 626	8 225	12 851
Arnavutça	56	52	108
Boşnakça	35	29	64
Bulgarca	1	2	3
İspanyolca	9	12	21
Kürtçe	6	18	24
Rumca	127	124	251
Yahudice	23	32	55

**1936-1945 Yılları Arasında Menemen Kazasına Ait Evlenme Ve Boşanma
İstatistiği ⁴¹⁸**

YILLAR	EVLENME SAYISI	BOŞANMA SAYISI
1936	70	19
1937	68	15
1938	83	11
1939	91	14
1940	74	4
1941	72	7
1942	106	5
1943	99	6

⁴¹⁷ Genel Nüfus Sayımı, 95

⁴¹⁸ Nüfus Hareketleri İstatistiği, 25

1929 Yılı Sonuna Kadar Menemen'e Gelen Muhacirlerin İstatistiği ⁴¹⁹

MÜLTECİ		MÜBADİL		NÜFUS VE AİLE TOPLAMI	
Nüfus Miktarı	Aile Miktarı	Nüfus Miktarı	Aile Miktarı	Nüfus Toplamı	Aile Toplamı
497	131	4420	1034	4917	1165

2. 1930 SENESİNDE MENEMEN KAZASINDA BULUNAN MOTORLU TAŞIT SAYISI ⁴²⁰

BİNEK OTOMOBİLİ	YÜK KAMYONU	OTOBÜS	MOTOSİKLET
25	2	-	-

3. MENEMEN KAZASINDA ELDE EDİLEN YILLIK MAHSULAT

1922-1923 Yıllarında Menemen Kazasına Ait Mahsulat

1922-1923 senelerinde Menemen kazası dahilinde; 995 bin kilogram üzüm, 35 bin kilogram incir, 140 bin kilogram pamuk, 29 bin kilogram zeytin yağı, 160 bin kilogram palamut, 285 bin 300 kilogram tütün ve 950 bin kilogram meyan kökü elde edilmiştir. ⁴²¹

1927 Yılında Menemen Kazasına Ait Mahsulat

1927 senesinde Menemen kazasına ait mahsul miktarı şöyledir: 4 milyon 970 bin kilogram arpa, 1 milyon 280 bin kilogram çekirdeksiz üzüm, 220 bin kilogram

⁴¹⁹ T.C. İzmir Vilayeti 1930 Senesi İstatistik Yıllığı, 25

⁴²⁰ a.g.e., 292-293

⁴²¹ Ahenk, 27 Temmuz 1927

kara üzüm, 40 bin kilogram incir, 3 milyon 290 bin kilogram buğday, 752 bin kilogram bakla, 130 bin kilogram burçak, 50 bin kilogram badem, 150 bin kilogram palamut, 200 bin kilogram tütün, 15 bin kilogram çam kabuğu, 50 bin kilogram zeytin yağı, 20 bin kilogram susam, 1 milyon 80 bin kilogram meyan kökü, 300 bin kilogram nohut, 10 bin kilogram yulaf elde edilmiştir.⁴²²

1928 Yılı Menemen Kazasına Ait Mahsulat

1928 yılında Menemen kazasında 25 bin dönüm buğday, 50 bin dönüm arpa, 100 bin dönüm yulaf, 7 bin dönüm bakla, bin dönüm haşhaş ve 400 dönüm araka ekilmiştir.⁴²³

1929 Yılında Menemen Kazasına Ait Mahsulat

1929 yılında Menemen’de 800 bin kilogram buğday, 3 milyon 750 bin kilogram arpa, 6 bin kilogram darı, 130 bin kilogram bakla, 8 bin kilogram böğrülce, 215 bin kilogram pamuk, 6 bin kilogram patates, 135 bin kilogram tütün, 20 bin kilogram çavdar, 200 bin kilogram susam, 60 bin kilogram bezelye, 1 milyon 550 bin kilogram mısır, 75 bin kilogram nohut, 2 milyon 200 bin kilogram çekirdeksiz üzüm, 225 bin kilogram siyah üzüm, 20 bin kilogram incir, 40 bin kilogram badem, 200 bin kilogram palamut, 30 bin kilogram yulaf, 300 bin kilogram burçak, 100 bin kilogram ayçiçeği tohumu, 20 bin kilogram soğan tohumu ve 15 kilogram afyon mahsulü elde edilmiştir.⁴²⁴

1928 yılının mahsulatıyla karşılaştırıldığında darı miktarında %40, böğrülce miktarında %20, pamuk miktarında % 30, susam miktarında %5, soğan miktarında %35 bezelye miktarında %60, nohut miktarında ise %20 oranlarında artış gözlemlenmektedir. Buna karşılık bazı tarım ürünlerinin miktarında ise; azalma söz konusudur. Sözelimi; arpada %8, buğdayda %4, baklada %30, afyonda %90, tütünde %60 civarında azalma göze çarpmaktadır.⁴²⁵ Bu durum üzerinde 1929 yılı kış şartlarının olumsuzluğu ve tütünlere musallat olan hastalıklar etkili olmuştur.

⁴²² Ahenk, 6 Eylül 1927

⁴²³ Ahenk, 11 Mart 1929

⁴²⁴ Anadolu, 3 Temmuz 1929

⁴²⁵ Anadolu, 3 Temmuz 1929

1931 Yılı Menemen Kazasına Ait Kışık Mahsulat

1930-1931 döneminde Menemen Ovasında 34850 dönüm buğday, 43080 dönüm arpa, 1200 dönüm yulaf, 9000 dönüm bakla, 1800 dönüm burçak, 137 dönüm haşhaş tohumu ve 1200 dönüm nohut ekilmiştir.⁴²⁶

1943 Yılında Menemen Kazasına Ait Mahsulat

1 Ağustos 1943 tarihli Anadolu gazetesinin haberine göre; 1943'te Menemen kazasında elde edilen ürünler ve miktarları şöyledir: 10165 kilogram buğday, 803 kilogram yulaf, 10042 kilogram arpa, 3488 kilogram nohut, 200068 kilogram bakla ve 13 kilogram mercimek.

4. 1929-1935 YILLARI ARASINDA MENEMEN BELEDİYESİ MASRAFI

İSTATİSTİĞİ⁴²⁷

Yıllar	İdare ve Hesap İşleri	Sağlık ve Hayır İşleri	İmar İşleri	Elektrik ve Temizlik İşleri	Su ve Tamirat İşleri	İtfaiye Teşkilatı	Muhtelif Sahalar	Toplam (lira)
1929	3394	1463	580	1706	196	71	6523	13933
1930	3529	1621	180	1680	268	28	1573	8879
1931	2 484	1477	-	586	160	-	1047	5754
1932	3412	1578	863	1347	304	64	1556	9124
1933	3061	1269	645	1383	96	-	3705	10159
1934	3503	2364	1115	1598	-	13	2306	10899
1935	6583	2191	2174	1135	-	53	4463	13413

⁴²⁶ Anadolu, 8 Nisan 1931

⁴²⁷ Belediye İstatistiği, 557

5. 1932 YILINDA MENEMEN KAZASINDA BULUNAN KÖY

OKULLARINA YAPILAN YARDIMLAR

1932 yılında Menemen kazasına bağlı durumda bulunan Helvacı mektebine 1300 lira, Aliğa nahiyesi mektebine 1500 lira, Doğa köyü mektebine 700 lira, Koyundere köyü mektebine 300 lira, Musabey köyü mektebine 450 lira, Ulucak köyü mektebine 1000 lira, Alaniçi köyü mektebine 200 lira, Güzelhisar köyü mektebine 500 lira, Bozalan köyü mektebine 200 lira, Ayvacık köyü mektebine 200 lira, Hasanlar köyü mektebine 200 lira, Bozköy mektebine 300 lira, Emiralem nahiyesi mektebine 600 lira ve Çukur köyü mektebine 450 lira yardımda bulunulmuştur.⁴²⁸

6. 1922-1950 YILLARI ARASINDA MENEMEN'DE GÖREV YAPAN YEREL YÖNETİCİLER⁴²⁹

Kaymakamlar

1922-1928: -----

1928-1930: Hasan İhsan Kahyaoğlu

1930-1931: Hasip Bey

1931-1935: Ali Nihad Şenman

1935-1936: Rahmi Gökçe

1936-1939: Mehmet Emin Ergüven

1939-1941: Ruhi Çalışlar

1941-1945: Ali Niyazi Ferruh Dalokay

1945-1946: Mustafa Eşref Oykur

1946-1949: Cevad Ergenekon

1949-1950: İbrahim Nabi Ersak

Belediye Başkanları

⁴²⁸ Menemen Ant, 28 Şubat 1933

⁴²⁹ *Geçmişten Günümüze Menemen 2003*, 32-37

1922-1924: Ali Kemal Bey

1924-1926: Kenan Ali Gemicigil

1926-1928: Akif Ulu Özer

1928-1932: Fadıl Arat

1932-1939: İdris Tınaz⁴³⁰

1939-1943: Ahmet Karadayı

1943-1946: Muhittin Çiftçi

1946-1950: Bedri Onat

⁴³⁰ İdris Tınaz Menemenliler tarafından çok sevilen bir belediye başkanıdır. Onun döneminde Menemen'de yaşayan kişiler işine çok düşkün biri olduğunu ifade etmişlerdir; ancak 1946 yılında Menemen belediye başkanlığına seçilen İdris Tınaz'ın başkanlığı, memurluk görevinden ayrılmadığı gerekçesiyle onaylanmamıştır. Bu durum, 27 Haziran 1946 tarihli Yeni Asır gazetesindeki habere göre; halk arasında büyük tepkiyle karşılanmıştır.

7. MENEMEN FOTOĞRAFLARI**MAHKEME CAMİİ****ÇINARLI CAMİİ**

TEZVEREN KAMİL DEDE TÜRBESİ

TAŞHAN

MÜHÜRLÜ SULTAN TÜRBESİ

**1922 YILINDA YUNANLILAR TARAFINDAN ŞEHİT EDİLEN
KAYMAKAM KEMAL BEY ANISINA DİKİLEN ANIT**

BİBLİYOGRAFYA

I. KİTAP VE MAKALELER

ADIYEKE, Nuri, “Osmanlı Ölçeğinde Yerel Tarih Yazımında Kuramların Değişimi: Merkez-Çevreden Çevreselleşmeye, Çevreselleşmeden Globalleşmeye”, **Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000

AĞIR, M., **Dünkü ve Bugünkü Menemen**, (Basım yeri ve basım tarihi yok)

AKDİN, İ. ve diğerleri, **Türkiye Cumhuriyeti ve İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük**, Devlet Kitapları, İstanbul, 2005

AKURGAL, E., **Hatti ve Hitit Uygarlıkları**, Net Kitabevi, İstanbul, 1995

ARI, K., **Büyük Mübadele: Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-1925)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995

ASLAN, E., “Yerel Tarihin Tanımı, Gelişimi, ve Değeri”, **Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000

BARAN, T., **Bir Kentin Yeniden Yapılanması İzmir 1923-1938**, Arma Yayınları, 2003

BAŞARAN, M., **Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Tire**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 2000

BERBER, E., **Sancılı Yıllar: İzmir 1918-1922 Mütareke ve Yunan İşgali Döneminde İzmir Sancağı**, Ayraç Yayınevi, Ankara, 1997

BERBER, E., **Yeni Onbinlerin Gölgesinde Bir Sancak: İzmir (30 Ekim 1918-15 Mayıs 1919)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999

BERKES, N., **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul, 1978

BURKE, P., **Tarih ve Toplumsal Kuram**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000

BURKE, P., **Annales Okulu: Fransız Tarih Devrimi**, Doğu- Batı Yayınları, 2002

CADOUX, C.J., **İlkçağda İzmir**, İletişim Yayınları, 2004

CAUNCE, S., **Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2001

CORAL, M., **İzmir 13 Eylül 1922**, Doğan Kitapçılık, 2003

- COLLİNGWOOD, R.G., (çev. Kurtuluş Dinçer), **Tarih Tasarımı**, Gündoğan Yayınları, 1996
- ÇELEBİ, F. (ed.), **Yerel tarihçilik, Kent, Sivil Girişim**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001
- ÇETİN, N. ve diğerleri, **Liseler İçin Genel Türk Tarihi**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 2003
- DANACIOĞLU, E., **Geçmişin İzleri, Yanıbaşımızdaki Tarih İçin Bir Kılavuz**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001
- DERİNGİL, S., **Denge Oyunu II . Dünya Savaşı'nda Türkiye'nin Dış Politikası**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, Şubat 2003
- DOĞER, E., **İlk İskanlardan Yunan İşgaline Kadar Menemen Ya da Tarhaniyat Tarihi**, Sergi Yayınevi, İzmir, 1998
- DUMONT, P. ve diğeri (ed.) **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999
- FAROGHI, S., **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, İstanbul, 1993
- Geçmişten Günümüze Bilinmeyen Yönleriyle Menemen 2003**, İzmir Ticaret Odası, İzmir, 2003
- GOFFMAN, D., **İzmir ve Levanten Dünya**, İstanbul, 1995
- GÖKDEMİR, O., “Küreselleşme Bağlamında Türkiye’de Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığının Sorunları”, **Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme ve Yerelleşme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000
- İNALCIK, H., **Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi-2 (1600-1914)**, Eren Yayınları, 2002
- İSLAMOĞLU, M., **Devrimlere Tepkiler ve Menemen Provakasyonu**, Denge Yayınları, 1998
- KARA, K., **Tarih 2**, Önde Yayıncılık, İstanbul, 2003
- KARLI, E., **Kısa Osmanlı Tarihi**, Geçit Kitabevi, 2003
- KEITH, J., **Tarihi Yeniden Düşünmek**, Dost Kitabevi, Ankara, 1997
- KINAL, F., **Eski Anadolu Tarihi**, Ankara, 1991
- KÖYMEN, M. A., **Selçuklu Devri Türk Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1993

- KÖYMEN, O., (ed.), **Tarih Eğitime Eleştirel Yaklaşımlar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003
- KÜTÜKOĞLU, M. S., **Tarih Araştırmalarında Usul**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1990
- LEWIS, B., **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2000
- MACFIE, A.L., **Osmanlı'nın Son Yılları 1908-1923**, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2003
- MAKSUDOĞLU, M., **Osmanlı Tarihi**, Boğaziçi Yayınları, 2000
- MARTAL, A., **Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme 19. Yüzyıl**, Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1999
- MARTAL, A. "Yerel Tarih Yazımında Kaynak Kullanımına İlişkin Sorunlar", **Tarih Yazımında Yeni yaklaşımlar: Küreselleşme ve Yerelleşme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000
- Menemen**, Menemen Kaymakamlığı, (basım yeri ve tarihi yok)
- MÜFTÜOĞLU, M., **Kanlı Oyun (Menemen Olayının İç Yüzü)**, Başak Yayınları, 2005
- OSTROGORSY, G., **Bizans Devleti Tarihi** (çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995
- ÖZBARAN, S., **Tarih, Tarihçi ve Toplum**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997
- ÖZENGİN, O., **Tarihten Günümüze Bilinmeyen Yönleriyle Menemen**, Özengin Matbaası, Menemen, 1996
- SARIALIOĞLU, F., **İlköğretim Sosyal Bilgiler 7**, Cemre Yayıncılık, İstanbul, 2004
- SOMERSAN, S., "Sözlü Tarih, Araştırmacılık ve Tarih Yazımına Katılım", **Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları** (haz. Salih Özbaran), Dokuz Eylül Yayınları, İzmir, 1998
- STRABON, **Geographika Antik Anadolu Coğrafyası** (çev. Adnan Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2000
- ŞENÜNVER ve diğerleri, **T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük 8**, Devlet Kitapları Müdürlüğü, İstanbul, 2005
- TEKİN, O., **Eski Yunan Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995

- TOSH, J., **Tarihin Peşinde**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996
- TUNÇAY, M., **Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999
- AKŞİN, S., (ed.), **Türkiye Tarihi**, cilt 3, Cem Yayınevi, İstanbul, 1997
- UMAR, B., **Türkiye'de Tarihsel Adlar**, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 1993
- UMAR, B., **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İnkılap Yayınevi, 1998
- UMAR, B., **Aiolis**, İnkılap Yayınevi, 2002
- ÜLKER, N., **İzmir Şehri Tarihi 1**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1994
- ÜSTÜN, K., **Menemen Olayı ve Kubilay**, Çağdaş Yayınları, 1978
- YETKİN, S., **Ege'de Eşkiyalık ve Eşkiyalar**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1997
- YILDIRIM, R., **Eskiçağda Anadolu**, Meram Yayıncılık, İzmir, 1996
- YILMAZ, L., "Tarih Nasıl Yazılmalı? Ya da Yazılmalı mı?", **Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar Küreselleşme Ve Yerelleşme**, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul, 2000
- ZURCHER, E J.(çev: Yasemin Saner Gönen), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2003

II. RESMİ YAYINLAR

1300 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

1302 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

1303 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

1304 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

1313 Yılı Aydın Vilayet Salnamesi

28 Teşrinievvel 1927 Umumi Nüfus Tahriri, T.C. Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1929

Belediyeler İstatistiği 1929-1938, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, Ankara, 1941

Genel Nüfus Sayımı 1935, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Devlet Basımevi, İstanbul, 1936

Genel Nüfus Sayımı 21-10-1945, Devlet İstatistik Genel Müdürlüğü, (basım yeri v e yılı yok)

Genel Nüfus Sayımı 1950, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, (basım yeri ve yılı yok)

Kültür 1936-1937 İstatistiği, Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, İstanbul,1938

T.C. İzmir Vilayeti İstatistik Yıllığı, Başbakanlık İstatistik Umum Müdürlüğü, 1930

III. TEZLER

ALPAYDIN, I., **Menemen ve Çevresinin İklimi** (yayınlanmamış doktora tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 1989

BAKKAL, C., **Menemen Kazası XV.-XVIII. Yüzyıllar**, (yayınlanmamış doktora tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1994

BEYDİLLİ, Deniz, **Menemen İlçesinin Coğrafyası**, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1995

KURTOĞLU, İ., **Menemen Olayı** (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, 2000

PEKER, F., **1923-1933 Yılları Arasında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu** (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1991

IV. SÜRELİ YAYINLAR

Ahenk Gazetesi

Anadolu Gazetesi

Hizmet Gazetesi

Islahat Gazetesi

Menemen Gazetesi

Menemen Ant Gazetesi

Şark Gazetesi

Yeni Asır Gazetesi

Aksiyon Dergisi (sayı: 4, 31.12.1994)

Fikirler Dergisi

V. SÖZLÜ TARİH KAYNAKLARI

Ahmet Sever, Gaybi Mahallesi muhtarı, 01.09.2005 tarihli Menemen’de yapılan görüşme

Ahmet Şükrü Maraş, 06.08.2005 tarihli Yanık köyünde yapılan görüşme

Ali Aksu, çiftçi, 15.09.2005 tarihli Telekler köyünde yapılan görüşme

Ahmet Uslu, çiftçi, 27.08.2005 tarihli Çavuş köyünde yapılan görüşme

Ethem Genç, emekli öğretmen, 14.09.2005 tarihli Menemen’de yapılan görüşme

Fethi Bozkurt, Alaniçi köyü muhtarı, 24.08.2005 tarihli Alaniçi köyünde yapılan görüşme

Hasan Ayan, çiftçi, 10.08.2005 tarihli Ayvacık köyünde yapılan görüşme

Hasan Yıldırım, çiftçi, 15.09.2005 tarihli görüşme

Hüsamettin Doğan, muhabir, 02.11.2005 tarihli Menemen’de yapılan görüşme

Hüseyin Gökmen, serbest meslek, 06.08.2005 tarihli Çukur köyünde yapılan görüşme

İbrahim Toraman, çiftçi, 25.08.2005 tarihli Kesik köyünde yapılan görüşme

İsmail Turhan, serbest meslek, 06.08.2005 tarihli Çukur köyünde yapılan görüşme

Mehmet Özmen, çiftçi, 27.08.2005 tarihli Musabey köyünde yapılan görüşme

Mustafa Uslu, arıcı, 07.09.2005 tarihli Menemen’de yapılan görüşme

Rahmi Baskın, Belen köyü muhtarı, 06.08.2005 tarihli Çukur köyünde yapılan görüşme

Sadi Koşay, eczacı, 02.11.2005 tarihli Menemen’de yapılan görüşme

Salih Uçak, çiftçi, 25.08.2005 tarihli Maltepe köyünde yapılan görüşme

Üzeyir Delen, Çaltı köyü muhtarı, 24.08.2005 tarihli Çaltı köyünde yapılan görüşme